

Doplnenie chýbajúcich častí epublikácie Svetovej banky „Cesta k výsledkom“

Kapitola č. 7

Výber návrhov pre otázky týkajúce sa príčin a následkov, popisné a normatívne otázky

Doplnenie kapitoly od str. 269 anglického originálu, v časti Stratégie pátrania po príčine

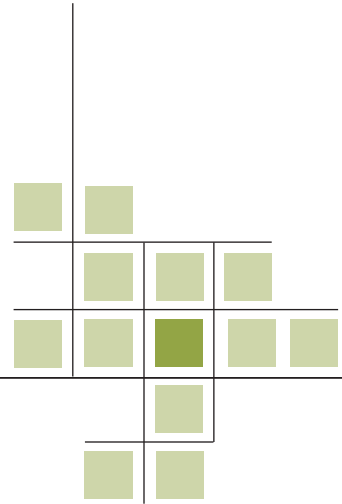
Kapitola č. 8

Výber a tvorba nástrojov na zber údajov

Doplnenie celej kapitoly, s výnimkou záverečného cvičenia

Prílohy

Doplnenie chýbajúcej poslednej strany v prílohe „Zostavenie návrhu hodnotenia stredoškolského odborného vzdelávacieho programu“ str. 555 v anglickom origináli publikácie

Kapitola 7

Výber návrhov pre otázky týkajúce sa príčin a následkov, popisné a normatívne otázky

Táto kapitola má päť hlavných častí:

- S návrhom súvisiace otázky
- Návrhy otázok príčin a následkov
- Návrhy deskriptívnych otázok
- Návrhy normatívnych otázok
- Nástroje pre zber údajov

***Pozn.:** Doplnenie kapitoly od str. 269 anglického originálu, v časti Stratégie pátrania po príčine*

Stratégie pátrania po príčine

Mnohé stratégie na určenie toho, či pozorované zmeny nastanú v dôsledku opatrenia, si vyžadujú štruktúrovanú stratégiu zberu kvantitatívnych údajov. Pre hodnotiteľa, ktorý realizuje rýchle posúdenie, alebo hodnotenie veľmi malého alebo nového opatrenia, nemusia byť tieto stratégie praktické ani odporúčané. Hoci najlepšou voľbou je vždy silná hodnotiacia koncepcia, v situáciách ako tieto môže byť jedinou možnosťou využitie slabšej koncepcie pomocou stratégie pátrania po príčine.

Aké možnosti sú teda k dispozícii, keď je veľkosť vzorky malá, stratégie zberu dát sú z veľkej časti otvorené, alebo nie je možné realizovať prepracované štatistické analýzy? Na vylúčenie konkurenčnej hypotézy možno použiť jeden, alebo viacero z ôsmich logických argumentov. Tieto argumenty predstavujú logiku okolo príčinných súvislostí a nesú názov **stratégie pátrania po príčine**.

1. *Vyvodenie záveru podľa kauzálneho zoznamu:* Vieme, že určitý výsledok je takmer vždy spôsobený A, B, C alebo D. Pri jednej príležitosti nedošlo k B, C ani D, takže si môžeme byť takmer istí, že príčinou bolo A. Aj keď nemôžeme aplikovať randomizáciu, môžeme vychádzať zo štúdií, ktoré ju aplikovali.

Na príklade v rámečku 7.1 dedinčania vedia, že slony utečú, keď dedinčania zapískajú na píšťalke (A), búchajú hrncami a panvicami (B), kričia (C) a pobejú, pričom nohami zviria prach (D). Ak dedinčania urobia len A a podarí sa im slony odohnať, môžu si byť takmer istí, že pískanie na píšťalke slony odplaší.

2. *Vyvodenie záveru podľa modus operandi:* Táto technika je užitočná, ak sa vyskytne viac ako jedna z možných príčin. Povedzme, že vieme, že výsledok je takmer vždy spôsobený A, B, C alebo D a že pri tejto príležitosti nedošlo k udalosti C ani D, čím sa príčina zúžila na A alebo B. Okrem toho sa pre možnosť A vyskytol len charakteristický vzor kauzálneho reťazca/modus operandi/vypovedajúci vzor udalostí. Tento záver sa podčiarkuje vtedy, ak je modus operandi pre možnosť A veľmi odlišný od toho pre možnosť B.

Ak sa dedinčania dozvedia od inej dediny, že slony neutiekli, keď ich dedinčania naháňali a vírili okolo nich prach, môžu si byť takmer istí, že príčinou úteku slonov bolo pískanie na píšťalke. Tento výsledok umocňuje skutočnosť, že pískanie na píšťalke sa veľmi líši od vírenia prachu.

3. *Časová nadradenosť:* Pozorovaný efekt nastal až po začatí opatrenia, nie skôr.

Ak by slony prišli, dedinčania by začali písať na píšťalke a potom by slony z dediny ušli, môžu dedinčania veriť,

■ ■ **Stratégie pátrania po príčine:** Druh neexperimentálne j koncepcie, ktorá sa skladá z argumentov pre príčinné vzťahy založené na modeloch teórie zmeny a logicky vylučujúce alternatívne alebo konkurenčné vysvetlenie

že by tam mohla byť nejaká spojitosť medzi pískaním na píšťalke a vyhnaním slonov. Ak by dedinčania písкали na píšťalke pred príchodom slonov a slony by aj tak do dediny prišli, potom by pískanie pravdepodobne slony neprinútilo odísť.

4. *Konštantná súvislosť*: Efekt možno pozorovať všade tam, kde sa opatrenie realizovalo.

Povedzme, že sa dedinčania stretli s dedinčanmi z celého regiónu a zdieľali svoju hypotézu, že pískanie na píšťalke odháňa slony. Ostatní dedinčania použijú túto techniku a zistia, že slony vyženú. Potom si môžeme byť takmer istí, že pískanie na píšťalke vyženie slony z dediny.

5. *Sila asociácie*: Pozorovaná zmena bola oveľa silnejšia tam, kde bol program zavedený, než tam, kde boli prítomné ďalšie možné príčiny.

Ak dediny v regióne používajú veľa rôznych techník na vyhnanie slonov z dediny a tým dedinám, ktorým sa predtým podarilo vyhnúť slony z dediny pískaním na píšťalke, môžeme pridružiť odchod slonov k písaniu na píšťalke.

6. *Biologická krivka*: Čím väčší zásah, tým väčšia zmena.

Povedzme, že dedinčania použili na vyhnanie slonov z dediny viac ako jednu techniku. Keď nahlas zapískali na viacero píšťaliek, slony odišli. Keď zapískali len na jednej píšťalke, slony neodišli. V takom prípade môžeme priradiť odchod slonov z dediny k hlasnému písaniu na píšťalke.

7. *Súvislosť*: Vzťah medzi opatrením a pozorovanou zmenou logicky zapadá s inými vecami, ktoré o opatrení a výsledku vieme.

Nebezpečné zvieratá, ako sú hrochy, krokodíly či hyeny odídu z dediny, keď dedinčania písкаjú na píšťalke. Dalo by sa teda logicky uzavrieť, že pískanie na píšťalke vyháňa nebezpečné zvieratá z dediny a môže sa pri tom uplatniť stratégia na slony.

8. *Analógia*: Vzor medzi opatrením a pozorovanými zmenami sa podobá na dobre zavedený model medzi príbuzným opatrením a jeho účinkami.

Dedinčania počujú príbeh o dedine v Južnej Amerike, ktorá používa zvuk hlasných vysokých píšťal vždy, keď začujú v tejto oblasti pumu.

Juhoamerickí dedičania veria, že hluk pumu odoženie. Africkí dedičania by si mohli vyvodit' analógiu s ich problémom a usúdiť, že hlasné ostré zvuky môžu vyhnať slony.

V každom z týchto prípadov je princíp rovnaký: výskumný pracovník systematicky vylučuje alternatívne vysvetlenia, jedno po druhom, kým sa nepresvedčí, že pozorované zmeny najpravdepodobnejšie spôsobilo, alebo nespôsobilo (primárne, alebo aspoň podstatne) opatrenie.

Pri navrhovaní stratégie zberu dát by mali hodnotitelia určiť, ktorý z vyššie uvedených dôkazov je možné a nutné zhromaždiť a následne naplánovať ako ich získať. Nie všetky dôkazy sú potrebné na to, aby bolo možné vykonať pripísanie príčiny. Hodnotitelia zbierajú časti, ktoré dávajú najväčší zmysel a spoločne poskytnú dostatočnú istotu o zisteniach, vzhľadom na rozhodnutia, ktoré budú založené na hodnotení. Avšak zistenie prítomnosti viac ako jednej z týchto stratégií pátrania po príčinne môže posilniť základ pre vyvodzovanie príčinnej súvislosti.

Koncepcia prípadovej štúdie

Prípadová štúdia je neexperimentálna koncepcia. Nepoužíva náhodný výber, alebo kontrolné a porovnávacie skupiny. Koncepcia prípadovej štúdie sa často používa, keď chce hodnotiteľ dosiahnuť dôkladné pochopenie procesu, udalosti alebo situácie a vysvetliť, prečo došlo ku konkrétnym výsledkom. Je užitočná vtedy, keď rieši to, ako niečo funguje alebo prečo sa niečo stane. Obzvlášť užitočná je vtedy, keď je opatrenie inovatívne alebo experimentálne, alebo nie je dobre pochopené. Prípadové štúdie zdôrazňujú viac než opisy; zahŕňajú aj výklady situácií, o ktorých máme najviac poznatkov.

Prípadové štúdie sa často používajú pri hodnotení rozvojových opatrení. Koncepcia prípadovej štúdie je obzvlášť užitočná na opísanie toho, ako vyzerala realizácia opatrenia a prečo sa veci stali tak, ako sa stali. Popisná prípadová štúdia sa môže použiť na preverenie programových hraníc, alebo typických opatrení.

Prípadové štúdie môžu na zber dát použiť kvalitatívne metódy, kvantitatívne metódy, alebo oboje. Môžu sa skladať z jedného prípadu, alebo viacerých prípadov. Ich zámerom a cieľom je sústrediť sa na dôkladné pochopenie vplyvov opatrenia na organizácie, obce, programy, mestá či krajiny.

Napríklad pri hodnotení verejnej dopravy v krajine sa dajú jednoducho sledovať kľúčové ukazovatele oproti východiskovému stavu a cieľom. Národnú štúdiu možno vykonať v prípade, že ukazovateľmi je množstvo míľ prejdených mestskou hromadnou dopravou, počet ľudí, ktorí tento systém využívajú a získané výnosy. Avšak, ak boli relevantné iné druhy otázok, ktoré vyžadujú väčší dôkladný zber dát, dala by sa zvoliť prípadová štúdia.

■ ■ Prípadová štúdia:

Neexperimentálna koncepcia, ktorá poskytuje hĺbkový podrobný opis a porozumenie opatrenia ako celku a v rámci jeho kontextu

Napríklad, ak sa má ohodnotiť program na zlepšenie dopravy do vidieckych oblastí, hodnotiteľ by mohol skúmať aký je výber ľudí pri využívaní verejnej dopravy. Koncept by mohol stanoviť, aby sa údaje zhromažďovali priamo od ľudí vo vidieckych oblastiach. Na zber takýchto údajov v celoštátnom meradle by bolo potrebných viacero zdrojov. Dajú sa lepšie spracovať, ak sa zhromaždia v rámci užšie vymedzenej zemepisnej oblasti (jeden prípad).

Ináč môžu hodnotitelia zvoliť viac prípadové štúdie, do ktorých môžu vybrať niekoľko vidieckych oblastí. Prípady môžu byť vybrané náhodne, alebo cielene na základe niektorých špecifických kritérií (najlepší prípad, typický prípad, najhorší prípad, vrátane len izolovaných vidieckych oblastí, a to aj vrátane vidieckych oblastí v blízkosti veľkých miest). Rovnaká stratégia zberu dát použitá v jedno prípadovej štúdiu sa môže použiť vo viac prípadových štúdiách.

Prípadové štúdie dávajú zmysel pri rozvoji, kde je zámerom porozumieť konkrétnej situácii na vytvorenie, alebo úpravu stratégie či postupu. Nielenže sú prípadové štúdie praktickejšie než veľké národné štúdie, ale poskytujú aj dôkladné informácie, čo je často užitočné pre rozhodovacie orgány (rámček 7.4). Porovnávacia prípadová štúdia o využití bezplatných imunizačných kliník môže pomôcť vysvetliť, prečo je jeden prístup úspešnejší než iný.

Zápis pre koncept prípadovej štúdie sa píše takto:

O_1

O_2

O_3

Návrhy pre opisné otázky

Medzi opisné otázky patria otázky typu "koľko?" alebo "aké množstvo?" Môžu vyžadovať predstavy a názory. Opisné otázky vo všeobecnosti používajú opisné, alebo neexperimentálne návrhy. Pri odpovedaní na opisné otázky

Rámček 7.4 Príklad návrhu opisnej otázky v prípadovej štúdiu

Štúdia, ktorá skúma program pre poskytovanie mikropôžičiek v Indii chcela preskúmať spôsoby, akými ženy definovali a uviedli svoje marketingové nápady. Táto metóda prípadovej štúdie vybrala päť žien a ich projekty a sledovala ich priebeh po dobu troch rokov.

sa tieto návrhy nezahŕňajú do porovnávacej skupiny, ktorej nebolo poskytnuté opatrenie. Zameriavajú sa iba na príjemcov opatrenia. Niektoré návrhy na opisné otázky sú rovnaké ako tie, ktoré sa používajú na otázky príčiny a následkov.

Na zodpovedanie opisných otázok sú návrhy najčastejšie nasledovné:

- jednoduché prierezové
- jednorazové
- pred a po
- prerušované časové rady
- dlhodobé
- prípadové štúdie.

Tu budeme diskutovať o tom, ako niektoré z týchto návrhov fungujú pri opisných otázkach.

Návrh pred a po

Návrhy pred a po sme predstavili v predchádzajúcej časti pri rozoberaní návrhov otázok príčiny a následkov. Tieto návrhy sa môžu taktiež použiť na zodpovedanie opisných otázok. Pri návrhu pred a po, ktorý sa často nazýva *pre-design* a *post design*, sa hodnotitelia pýtajú na skupinové vlastnosti pred a po opatrení. Neexistuje tu žiadna porovnávacia skupina (rámček 7.5.). Napríklad, mohli by sme sa spýtať, či si účastníci programu zvýšili svoje znalosti rodičovstva a potom ich otestovať na začiatku programu a po skončení programu. Zápis pre návrhy pred a po sa píše takto:

$O_1 \times O_2$

Rámček 7.5 Použitie návrhu pred a po na zodpovedanie opisných otázok

Návrh pred a po sa môže pozrieť na mzdy vzorky účastníkov odborného vzdelávacieho programu pred absolvovaním a dva roky po programe, čím má odpovedať na otázku, o koľko sa mzdy priemerne zvýšili. Tento koncept sa dá ľahko premeniť na prierezový návrh pred a po kladením otázok podskupiny ľudí s rôznymi profesiami, aby sa preskúmal vzťah nárastu miezd s rôznymi typmi povolání.

Rámček 7.6 Príklad návrhu prerušovaných časových radov pre opisné otázky

Miera detskej úmrtnosti sa môže priebežne skúmať pred aj po opatrení na poskytovanie materských potravinových doplnkov. Prípadné zmeny v postojoch účastníkov k ženám podnikateľkám sa dajú skúmať pred aj po spustení úverového programu pre drobné podniky.

Návrh prerušovaných časových radov

Návrhy prerušovaných časových radov boli zavedené najskôr podľa návrhov otázok príčiny a následkov. Návrh prerušovaných časových radov sa môže tiež použiť na zodpovedanie opisných otázok (rámček 7.6). Návrhy prerušovaných časových radov sledujú priebežné zmeny, obvykle s cieľom identifikovať trendy. Ak sa používajú na zodpovedanie opisných otázok, je cieľom preskúmať a popísať priebežné zmeny pred aj po opatrení. Návrhy prerušovaných časových radov sa teda môžu použiť na rozpoznanie trendov. Zápis návrhov prerušovaných časových radov sa píše takto:

$$O_1 O_2 O_3 X O_4 O_5 O_6 \dots$$

Dlhodobý návrh

■ ■ **Dlhodobý návrh:** Návrh prerušovaných časových radov, pri ktorom sa z tých istých subjektov prevezme rovnaká premenná opakovaných mier

Dlhodobý návrh je druh návrhu prerušovaných časových radov, pri ktorom sa z tých istých subjektov prevezmú opakované opatrenia rovnakej premennej. Pri opisných otázkach sa môže použiť dlhodobý návrh napríklad na zistenie, či si deti, ktoré navštevujú program obohacovania po čase udržia získané poznatky.

Na zodpovedanie opisných otázok sa môže použiť aj panelový návrh. Panelový návrh je špeciálny typ dlhodobého návrhu, pri ktorom sa sleduje menšia skupina rovnakých ľudí na viacerých miestach v čase a ich veľmi podrobne zaznamenané skúsenosti. Panelové návrhy takmer vždy využívajú kvalitatívne techniky (otvorené anketové otázky, hĺbkové rozhovory, pozorovanie) ako aj kvantitatívne údaje. Panelové návrhy môžu dať hlbší pohľad na prípadné zmeny, ktoré ľudia zažívajú v dôsledku opatrenia. Zápis pre dlhodobý návrh sa píše takto:

$$X O_1, O_2, O_3 \dots$$

Návrhy pre normatívne otázky

Logika pre normatívne otázky je podobná logike opisných otázok, s výnimkou toho, že normatívne otázky sú vždy hodnotené na základe kritéria, alebo normy. Výsledky sa porovnávajú s normou, ktorá môže obsahovať ukazovatele a ciele. Všeobecne platí, že tie isté návrhy fungujú rovnako pri normatívnych otázkach, ako pri opisných otázkach.

Vykonávanie auditu výkonnosti rieši niektoré aspekty výkonu organizácie (Mayne 2005, 2006). Audity výkonnosti sa môžu veľmi podobáť normatívnym hodnoteniam. Barzelay (1997) uvádza sedem druhov auditov výkonnosti, ktoré sú založené na prieskume členských krajín Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD). Tabuľka 7.2 uvádza štyri najdôležitejšie z nich.

Rámček 7.7 ilustruje bod dosiahnutý skôr, kedy nie je možné vytvoriť návrh experimentálneho hodnotenia s náhodnými kontrolnými skupinami, v takomto prípade je premena „na návrh kvázi experimentálneho hodnotenia, u porovnávacích skupín prijateľná.

Návrhy otázok príčiny a následku

Experimentálne návrhy sa zvyčajne používajú na riešenie otázok príčiny a následku (viď strana 252).

Potreba prísnejších hodnotiacich návrhov

Aké návrhy fungujú pri otázkach príčiny a následku?

Lídri v oblasti hodnotenia medzinárodného rozvoja diskutovali o potrebe prísnejšieho hodnotenia programu (Davidson 2006;

Tabuľka 7.2 Štyri typy auditov výkonnosti

Typ	Jednotka analýzy	Zameranie
Audit účinnosti	Organizácie alebo jurisdikcia; prvok procesu alebo programu	Určiť príležitosti na zníženie rozpočtových nákladov na dodanie programových výstupov.
Audit efektívnosti	Stratégia, program, alebo programový prvok	Posúdiť vplyv verejných stratégií; hodnotiť efektívnosť stratégie, alebo programu.
Audit kapacity riadenia výkonnosti	Organizácia a jurisdikcia problémov verejnej správy	Posúdenie schopnosti systémov a postupov jurisdikcie, organizácie alebo programu na dosiahnutie plánovaných cieľov.
Audit informácií o výkonnosti	Organizácia	Potvrdenie kvality informácií o výkonnosti poskytovaných organizáciou.

Zdroj: Prevzaté od Barzelay 1997.

Rámček 7.7 Vplyv pracovných vzdelávacích programov na prepustených pracovníkov

Mnohé rozvojové krajiny čelia problému rekvalifikácie pracovníkov v prípade prepúšťania v štátnych podnikoch. Vyhodnotenie týchto programov je náročné, pretože často majú niekoľko rôznych zložiek. Môžu slúžiť rôznym volebným obvodom a merať výsledky rôznymi spôsobmi (zamestnanie, samostatná zárobková činnosť, mesačná mzda, hodinová mzda). Na hodnotenie rekvalifikačných programov položili hodnotitelia nasledujúce otázky:

- Boli účastníci programu úspešnejší pri opätovnom vstupe na trh práce než tí, ktorí sa ho nezúčastnili?
- Aký finančne výhodný bol každý vzdelávací program?

Účastníci navštevujúci školenie boli spojení s podobnou skupinou nezúčastnených. Na meranie dopadu vzdelávacieho programu sa použili administratívne údaje, prieskumné údaje a štatistické techniky. Je možné, že ľudia, ktorí sa programu zúčastnili, boli nejak odlišní, čo spôsobilo rozdiel v ich výstupoch. Možno boli viac motivovaní než ľudia v porovnávacej skupine, alebo mali viac pracovných skúsenosti, takže bolo pre nich jednoduchšie nájsť si nové zamestnanie. Na posilnenie tohto návrhu by bolo potrebné náhodne poveriť účasťou v programe tých, ktorí sú na to oprávnení, aby sa zamedzilo možnosti odlišných vlastností týchto dvoch skupín.

Zdroj: Autori.

Scriven 2006; Bamberger a White 2007). Uvedomujú si, že pri väčšine hodnotení, ktoré vykonávajú oficiálne rozvojové agentúry ide o procesné hodnotenia, ktoré sa zameriavajú na to, ako dobre program funguje. Nárast participatívnych hodnotení pridal viac názorov od príjemcov, ale "nevyprodukoval údaje prístupné pre kvantitatívnu analýzu dopadu" (Bamberger a White (2007, s. 58).

Prístupy založené na výsledkoch a zameranie sa na Miléniové rozvojové ciele (MDG) majú za následok hlasnejšie volanie po preukázaní dopadu. Výzvy na hodnotenia vplyvu, ktoré sa zaoberajú výsledkami v dôsledku projektu, programu alebo stratégie, pochádzajú z rôznych zdrojov, vrátane nasledujúcich:

- Konferencia o financovaní rozvoja v Monterrey v roku 2002, ktorá vyzývala k väčšiemu využívaniu manažmentu na základe výsledkov v rozvojových agentúrach
- Parížske dohody z roku 2005, ktoré povzbudili multidarcovskú spoluprácu pri presadzovaní hodnotení dopadu

- Poverty Action Lab, ktoré podporuje využívanie náhodných konceptov a ponúka vzdelávacie programy o týchto konceptoch pre rozvojové krajiny
- Centrum pre globálny rozvoj (CGD), ktoré silne obhajuje prísnejšie hodnotiace návrhy, a to najmä v publikácii *Kedy sa už konečne poučíme?* (CGD 2006). CGD tiež vydalo výzvu konať prostredníctvom nezávislých hodnotiacich agentúr, aby sa zabezpečila väčšia nezávislosť a prísnosť pri hodnoteniach rozvoja (Bamberger a White 2007).

Posúvaním hraníc súčasného myslenia o medzinárodnom rozvoji a hodnotení sa má urýchliť využívanie hodnotenia dopadu. Snahy španielskej vlády toto nové myslenie znázorňujú a tlačia ho smerom k prísnejším hodnotiacim návrhom (rámček 7.8). Slovo "prísny" sa často definuje ako experiment zahŕňajúci využitie randomizovanej kontrolnej skupiny. Ravallion, riaditeľ oddelenia výskumu Svetovej banky, uvádza, že randomizácia nie je vždy odpoveďou, ako sa môže na prvý pohľad zdať, a to najmä v súvislosti s rozvojom (Ravallion 2009). Napríklad, môžeme randomizovať len niektoré opatrenia týkajúce sa rozvoja. Ako sa dá náhodne vybrať umiestnenie projektov v oblasti infraštruktúry a súvisiacich programov? Ravallion opisuje, ako môžu mať randomizované experimenty vážne problémy s generalizovaním, keďže sa často realizujú len za určitých podmienok pre úzke a diskkrétne projektové opatrenia. Taktiež opisuje tzv. efekt "prelievania". To znamená, že tí, ktorí si vyberajú randomizované návrhy často predpokladajú, že neúčastníci nie sú programom ovplyvnení. Je však známe, že efekty prelievania sú v rozvojových programoch prítomné. Prelievajú pramení z pohybu predmetov dnu a von z predmetnej oblasti; dlhodobá imitácia, kedy jedna skupina bude kopírovať postupy druhej skupiny, ktoré zdanlivo fungujú a zapoja sa do toho miestne samosprávy a využijú prostriedky uvoľnené zo strany rozvojových organizácií na poskytnutie rovnakého opatrenia pre určenú kontrolnú skupinu.

Rámček 7.8 Španielska podpora prísnych hodnotiacich návrhov

Španielsko sa snaží zlepšiť účinnosť pomoci tým, že podporuje riadenie na základe výsledkov vo vlastnej rozvojovej agentúre a v partnerských krajinách. Zaviedol sa nový program na podporu Svetovej banky pri hodnotení dopadu inovačných programov s cieľom zlepšiť výsledky ľudského rozvoja. Tento program, Trustový fond pre hodnotenie dopadov (SIEF), je najväčší spoločný fond Svetovej banky zameraný na hodnotenie dopadu a výsledkov (Svetová banka 2007).

Hodnotiace návrhy musia byť vhodné pre každú situáciu aj pre každý typ hodnotiacej otázky. Patton (2007) pojednáva o priradení návrhov k rôznym druhom rozvojových opatrení s tým, že "rôzne situácie vplyvu a rôzne účely hodnotenia majú na metódy rôzne dôsledky" (s. 1). Hodnotitelia musia začať objasnením situácie a z nej vzíde návrh. Ako poznamenáva Patton: "Existuje niekoľko rôznych situácií dopadov rozvoja, a preto existujú rozdielne prístupy k hodnoteniu dopadu" (str. 2).

Bamberger a Patton (2007) ponúkajú nasledujúce návrhy na posilnenie hodnotiaceho návrhu a riešenie časových a rozpočtových obmedzení:

1. Vytvoriť hodnotiaci návrh na rozumnom modeli programovej teórie. Možno tým pomôcť vysvetliť väzby v kauzálnom reťazci a stanoviť predpoklady. Možno tým tiež určiť miestne ekonomické, politické, inštitucionálne, ekologické a sociálno-kultúrne faktory na vysvetlenie rozdielov vo výkonnosti a výsledkoch.
2. Prijatť dobrú koncepciu kombinovaných metód a skombinovať kvalitatívne a kvantitatívne prístupy:
 - Použiť kvalitatívne údaje na trianguláciu, aby sa zabezpečili ďalšie dôkazy na podporu kvantitatívnych výsledkov, pomohlo pri formovaní výskumu a interpretácii kvantitatívnych výsledkov.
 - Čo najviac využiť druhotné údaje, vrátane údajov monitorovania projektov.
 - Ak to čas a rozpočet dovoľuje, zhromažďovať dáta v ďalších bodoch projektového cyklu.
3. Zjednodušiť nástroje na zber údajov.
4. Použiť druhotné údaje tvorivým spôsobom pomocou údajov z vykonaných prieskumov pre východiskové údaje, kontrolné, alebo porovnávacie skupiny.
5. Zvážiť zníženie veľkosti vzorky v prípade, že je vzorka kritická.
6. Znížiť náklady na zber dát pomocou menej nákladných anketárov, využívaním skôr priameho pozorovania než prieskumov v domácnostiach a priživovaním sa alebo synchronizáciou s ďalšími hodnoteniami pridaním do iného plánovaného prieskumu.

Hodnotitelia musia preskúmať možnosti každého návrhu v snahe poskytnúť čo najširšie výsledky (tabuľka 7.3). Výber správneho návrhu je dôležitý, pretože "rôzne metódy môžu priniesť úplne odlišné výsledky. Úlohou je zistiť, aké návrhy a metódy sú v danej situácii najvhodnejšie, najproduktívnejšie a najužitočnejšie"(Patton 2002, str. 255).

Hodnotenie je umenie aj veda. Pri rozhodovaní o návrhu by mali mať hodnotitelia na pamäti, že neexistuje dokonalý návrh. Všetky hodnotenia zahŕňajú kompromisy z hľadiska času, nákladov a praktickosti. Tieto kompromisy by sa mali uznať

Tabuľka 7.3 Výhody a nevýhody bežných experimentálnych návrhov

Typ návrhu	Výhody	Nevýhody
<i>Experimentálny</i>		
Porovnanie	Kontroluje vnútorné ohrozenia platnosti Užitočný pri zameraní sa na rozdiely medzi skupinami; kontroluje históriu a dozrievanie, ak je porovnávací skupina tesnou zhodou	Zložitý na realizáciu vo verejnom sektore Výber a úbytok tých, čo predstavujú hrozbu
<i>Kvází experimentálny</i>		
Pred a po	Užitočný pri poskytovaní kontextu na meranie zmeny	Testovanie, používanie nástrojov, regresia k prostriedkom, úbytku, histórii a dozrievaniu účinkov, ktoré môžu byť hrozbou
<i>Neexperimentálny</i>		
Jednorazový	Užitočný pri riešení opisných a normatívnych otázkach; viaceré jednorazové návrhy začínajú vytvárať prípad	Veľmi slabý pri otázkach príčiny a následku

Zdroj: Autori.

tým, že sa urobí určité zhodnotenie ich pravdepodobného dopadu na výsledky a závery.

Ako vyplýva z Ravalliona (2009), nech hodnotiace otázky riadia prístup. Najdôležitejšie otázky môžu byť "Kto pri opatrení získa a kto stratí? Je opatrenie zamerané na podstatu, ako to je na papieri? Aká je variabilita pri realizácii? Na akých zmenách by sa malo budovať? Pre koho a za akých podmienok by mohlo opatrenie fungovať?"

Stručne povedané, každá hodnotiacia otázka potrebuje návrh, ktorý je experimentálny, kvází experimentálny alebo neexperimentálny. Experimentálny návrh sa snaží riadiť všetky faktory v "experimente" na zistenie a predvídanie toho, čo môže nastať. Experimentálny návrh využíva náhodné priradenie predmetov najmenej do dvoch skupín, spracovanej skupiny a kontrolnej skupiny.

Kvází experimentálny návrh je podobný tomu experimentálnemu tým, že používa dve, alebo viac skupín, ale nepriraduje predmety náhodne do každej skupiny. Porovnávací skupina sa obvykle vytvorí na umožnenie štúdie jednej skupiny s opatrením a podobnej skupiny bez opatrenia. Neexperimentálne návrhy sú opisnejšie. Nepoužívajú ani náhodné priradenie ani porovnávaciu skupinu.

Pri väčšine rozvojových opatrení je ťažké vytvoriť koncept, ktorý zodpovedá otázkam príčiny a následku vzhľadom na zložitosť situácie. Je ťažké "dokázať", či opatrenie spôsobuje pozorovaný efekt.

Hodnotiace návrhy môžu pomôcť určiť dopad programu do takej miery, že poskytujú kontrolu hodnotiteľa nad realizáciou a meraním programu. Ide o to eliminovať ďalšie možné vysvetlenia toho, čo sa pozoruje.

V prípade otázok príčiny a následkov by mal hodnotiteľ vziať do úvahy jeden, alebo viac typov hodnotiacich návrhov:

- zodpovedajúci a nerovný porovnávací návrh
- návrh prerušovaných časových radov
- súvzťažný návrh pomocou štatistických kontrol
- dlhodobý návrh
- panelový návrh
- pred a po
- prierezový návrh
- priklonenie k vyhovujúcemu bodovaniu
- pátranie po príčine.

Opisné otázky sa všeobecne hodnotia pomocou opisných, alebo neexperimentálnych návrhov. Návrhy na opisné otázky sa zameriavajú iba na zodpovedanie otázok, ktoré sa nezaoberajú priradením, alebo priklonením výkonnosti k rôznym kritériám. Niektoré návrhy na opisné otázky sú rovnaké ako tie, ktoré sa používajú na otázky príčiny a následkov.

V prípade opisných otázok by mal hodnotiteľ vziať do úvahy jeden alebo viac typov hodnotiacich návrhov:

- jednorazový
- prierezový
- pred a po
- prerušované časové rady
- dlhodobý návrh
- prípadové štúdium.

Logika pre normatívne otázky je podobná logike opisných otázok, okrem toho, že normatívne otázky sú vždy hodnotené podľa kritéria, alebo normy.

Mnohí lídri v medzinárodnom hodnotení rozvoja volajú po väčšej prísnosti pri hodnotiacom návrhu. Keďže sa projekty, programy a stratégie hýbu smerom k riadeniu na základe výsledkov, dalo by sa očakávať, že aj ďalšie návrhy na hodnotenia sa snažia riešiť problémy priradenia.

Praktické cvičenie 7.1: Výber hodnotiaceho návrhu

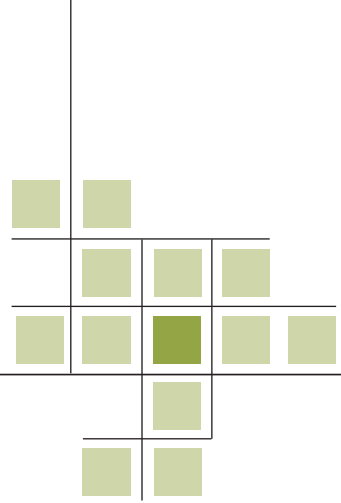
Máte zmerať dopad vybudovania obecného zdravotného strediska na učenie rodičov o tom, ako liečiť bežné rodinné choroby a určiť problémy, ktoré môžu byť závažné. Cieľom programu je zvýšenie počtu rodičov so základným pochopením preventívnej zdravotnej starostlivosti, prvá pomoc, stratégie včasnej liečby a zníženie počtu detí a starších osôb, ktorých zdravotné problémy sú vážne.

1. Aké sú požadované výsledky?
2. Napíšte otázku príčiny a následku, normatívnu otázku a opisnú otázku pre toto hodnotenie.
3. Aký návrh by ste použili na preskúmanie týchto otázok? Aké sú silné a slabé stránky tohto návrhu? Prečo je návrh, ktorý ste vybrali lepší než ostatné možné návrhy?

Praktické cvičenie 7.2: Výber hodnotiaceho návrhu a stratégie zberu dát

Máte vytvoriť hodnotiaci návrh pre šesťmesačnú štúdiu na posúdenie účinnosti preventívnej zdravotnej informačnej kampane vo vašej krajine. Kampaň sa skladá z dvojdňových seminárov, ktoré vedú odborní zdravotníci v obciach po celej krajine. Účelom vášho hodnotenia je zistiť, či má informačná kampaň za následok zlepšenie zdravotníckej praxe. Máte stredne veľký rozpočet a šiestich výskumných asistentov, ktorí vám pomôžu hodnotenie navrhnuť a vykonať.

1. Je vaša primárna hodnotiaca otázka opisná, normatívna, alebo otázka príčiny a následku? Vysvetlite.
2. Mala byť vaša stratégia zberu dát štruktúrovaná, otvorená, alebo kombináciou oboch? Prečo?
3. Ako by ste určili najdôležitejšie výsledky na meranie a ako by ste ich merali?
4. Aký hodnotiaci návrh by ste použili?
5. Aké sú silné a slabé stránky vášho návrhu?

Kapitola 8

Výber a tvorba nástrojov na zber údajov

Predchádzajúce kapitoly sa zaoberali otázkami hodnotenia a návrhmi, ktoré majú týmto otázkam zodpovedať. Táto kapitola hovorí o tom, ako zbierať údaje a zodpovedať tak hodnotiace otázky.

Táto kapitola má štyri hlavné časti:

- Stratégie pre zber údajov
- Charakteristiky dobrých meraní
- Kvantitatívne a kvalitatívne údaje
- Nástroje pre zber údajov

Stratégie pre zber údajov

Údaje možno zbierať z mnohých zdrojov, vrátane existujúcich záznamov, elektromechanických meraní, pozorovaní, prieskumov, cieľových skupín a odborného posudku. Neexistuje jediný najlepší spôsob. Ako je znázornené v tabuľke 8.1, rozhodnutie o tom, ktorú metódu použiť, závisí od

- toho, čo potrebujete vedieť
- kde sídlia údaje
- dostupných zdrojov a času
- zložitosti údajov, ktoré chcete zbierať
- frekvencie zberu údajov
- plánovaných foriem analýzy údajov.

Výber metód závisí čiastočne od hodnotiacej otázky, ktorá má byť zodpovedaná, čiastočne od toho, ako dobre sa opatrenie chápe a čiastočne od dostupného času a zdrojov. Je to napríklad kompromis medzi hĺbkovým porozumením, ktoré pochádza z prípadovej štúdie (intenzívny zber údajov) a platnosťou výsledkov získaných z prieskumu (rozsiahly zber údajov). Intenzívny zber údajov zvyčajne používa čiastočne štruktúrované prístupy, ktoré umožňujú pružné reakcie. Rozsiahly zber údajov všeobecne vyžaduje štruktúrované prístupy, ktoré umožňujú účinnosť naprieč mnohými respondentmi.

Tabuľka 8.1 Vzorová tabuľka rozhodnutí pre metódu zberu údajov

Ak potrebujete vedieť	Potom zvážte
Či dedičania s nízkou úrovňou gramotnosti, ktorí sa zúčastnili programu píšu lepšie, ako tí s nízkou úrovňou gramotnosti, ktorí sa nezúčastnili	<ul style="list-style-type: none">• Zber vzoriek písania pred a po opatrení• Použitie výsledkov testu pred a po opatrení
Či sa účastníci aktívnejšie podieľajú na vzdelávaní svojich detí	<ul style="list-style-type: none">• Pozorovanie interakcie rodič-dieťa pred a po opatrení• Pýtanie sa detí, rodičov a učiteľov o zapojení rodičov pred a po opatrení• Použitie štruktúrovaného rozhovoru účastníkov
Či účastníci programu boli spokojní s kvalitou kurzov písania a čítania a nadväzujúcich kurzov	<ul style="list-style-type: none">• Vykonanie prieskumu za účelom zistenia či je úroveň gramotnosti dostatočne vysoká

Zdroj: Autori.

Rámček 8.1 Pravidlá pre zber údajov

Hodnotitelia by mali pri zbere údajov uplatniť nasledujúce pravidlá:

- Ak je to možné použiť viacero metód na zber údajov.
- Ak je to možné použiť dostupné údaje (je to rýchlejšie, lacnejšie a jednoduchšie, ako generovanie nových údajov).
- Ak sa použijú dostupné údaje, zistiť, ako skoro hodnotitelia zhromaždili údaje, definovali premenné a zabezpečili správnosť údajov. Skontrolovať rozsah chýbajúcich údajov.
- Ak sa musia zbierať pôvodné údaje, zaviesť postupy a postupovať podľa nich (protokol); udržiavať presné záznamy o definíciách a kódovaní; skúšať, skúšať, skúšať a overiť správnosť kódovania a vstupu údajov.

Zdroj: Autori.

Na zistenie toho, aký typ údajov zbierať, musia hodnotitelia určiť, čo je pre hlavného klienta pri hodnotení najdôležitejšie. Zaujíma sa klient viac o číselné údaje o stave štátnych škôl, alebo skôr o hĺbkové pochopenie situácie v najchudobnejších mestských oblastiach? Niekedy sú dôležité obe, ale dostupnosť zdrojov vyžaduje, aby bola jednej priradená priorita. Bez ohľadu na to, aké typy údajov sa používajú, by hodnotitelia mali uplatňovať určité pravidlá (rámček 8.1).

Štruktúrovaný prístup

Štruktúrovaný prístup zberu údajov vyžaduje, aby sa všetky údaje zhromažďovali presne rovnakým spôsobom. Je to obzvlášť dôležité pri viacmiestnych a hromadných hodnoteniach. Pri takýchto hodnoteniach musia mať hodnotitelia možnosť porovnať výsledky na rôznych miestach, a vyvodiť tak závery o tom, čo kde funguje (rámček 8.2). Štruktúra je tiež dôležitá pri porovnávaní alternatívnych opatrení na určenie toho, čo je finančne najefektívnejšie.

Štruktúrované prístupy zberu údajov sa používajú na zber kvantitatívnych údajov, kedy hodnotiteľ:

- musí riešiť rozsiahle otázky
- má veľkú vzorku, alebo obyvateľstvo
- vie, čo je potrebné merať
- potrebuje znázorniť výsledky v číslach
- musí vykonať porovnanie medzi rôznymi miestami, alebo opatreniami.

■ ■ **Štruktúrovaný prístup zberu údajov:** Prístup zberu údajov, pri ktorom sú všetky údaje zhromaždené presne rovnakým spôsobom.

Rámček 8.2 Použitie štruktúrovaného prístupu na hodnotenie poľnohospodárskeho opatrenia

Zoberme si príklad hodnotenia poľnohospodárskeho opatrenia. S cieľom riešiť jednu otázku sa hodnotitelia rozhodli použiť obsah vlhkosti v pôde ako mieru úspešného odvodňovania pôdy. Potom plánujú zhromaždiť merania obsahu vlhkosti z viacerých miest v regióne, pred a po odvodnení, za rovnaké časové obdobie (a za rovnakých poveternostných podmienok).

Na riešenie druhej otázky používajú hodnotitelia osnovu štruktúrovaného rozhovoru, aby sa postihnutých poľnohospodárov pýtali na ich názory na vplyvy projektu. V nadväznosti na rozhovory uvádzajú percento respondentov, ktorí predstavujú rôzne názory (takéto tabuľkové výsledky sú známe ako frekvenčné počty). Otázky pre štruktúrovaný rozhovor by mali byť úzko zamerané a presne formulované a mali by sa stanovili súbor odpovedí s viacerými možnosťami. Všetci respondenti by mali dostať rovnaké otázky presne rovnakým spôsobom, a možnosť vybrať si z presne rovnakého súboru odpovedí.

Na zistenie tretej otázky plánujú hodnotitelia používať záznamy o produkcii a cenách obilnín za určitý čas, pred a po opatrení, v odvodnenej oblasti a v podobnej oblasti v regióne, kde pôda nebola odvodnená. Na zistenie štvrtej otázky sa budú pýtať vzorky 100 z 2600 účastníkov na ich názory na projekt a jeho účinky. Pri týchto rozhovoroch majú hodnotitelia v úmysle použiť čiastočne štruktúrované otázky ako návod na rozhovor. Chcú skúmať odpovede potrebné k pochopeniu názorov.

Zdroj: Autori.

Čiastočne štruktúrovaný prístup

■ ■ Čiastočne štruktúrovaný prístup:

Prístup zberu údajov, v ktorom sa údaje nezhrmažďujú vždy rovnakým spôsobom

Čiastočne štruktúrovaný prístup zberu údajov môže byť systematický a riadiť sa všeobecnými postupmi, ale údaje sa pritom nezhrmažďujú zakaždým rovnakým spôsobom. Čiastočne štruktúrované rozhovory sú často založené na vopred stanovenom súbore širokých otázok, ale poradie ich prezentácie môže závisieť od okolností. Navyše niektoré odpovede sa skúmajú s doplnujúcimi otázkami, ktoré vznikli v priebehu rozhovoru. Tieto prístupy sú otvorenejšie a premenlivejšie ako štruktúrované prístupy. Umožňujú respondentom povedať hodnotiteľom, čo chcú svojim vlastným spôsobom.

Čiastočne štruktúrované metódy zberu údajov sú všeobecne kvalitatívne. Používajú sa, keď hodnotiteľ

- vedie prieskumné práce v novej rozvojovej oblasti
- snaží sa porozumieť témam alebo problémom
- chce príbehy účastníka alebo hĺbkové informácie
- chce hĺbkové, hutné, "zákulisné" informácie
- snaží sa rozumieť výsledkom štruktúrovaného zberu údajov, ktoré sú nečakané a nie dobre pochopené, alebo jednoducho majú bohaté príklady na doplnenie poznatkov z úsilia o štruktúrovaný zber údajov.

Napríklad pri hodnotení projektu rozvoja riadeného komunitou, môžu hodnotitelia zvoliť čiastočne štruktúrovaný prístup zberu údajov. Keďže tieto programy odovzdávajú kontrolu nad rozhodnutiami miestnym skupinám, je vhodné, aby hodnotiteľ použil čiastočne štruktúrovaný prístup, aby sa dozvedel viac o tom, ako sa prijímajú rozhodnutia, a zároveň získal názory členov spoločenstva na procesné a projektové výstupy.

Charakteristiky dobrých meraní

Hodnotitelia merajú presvedčenia, postoje, názory, vedomosti, zručnosti, výkon a návyky. Pri určovaní toho, ako merať premennú záujmu a zhromažďovať o nej údaje by hodnotitelia mali mať na mysli štyri kľúčové témy:

- Je toto meranie relevantné? Meria to, čo je skutočne dôležité, na rozdiel od toho, čo je najjednoduchšie zmerať?
- Je toto meranie vierohodné? Poskytne informácie o aktuálnom stave?
- Je toto meranie platné? Odrazí toto meranie to, čo si hodnotiteľ stanovil zmerať?
- Je toto meranie spoľahlivé? Ak sa zhromaždia údaje o danom meraní rovnakým spôsobom z rovnakého zdroja zakaždým s použitím rovnakých pravidiel rozhodovania, dosiahnu sa rovnaké výsledky?

Relevantnosť sa týka miery, do akej je obsah merania podstatný. Hodnotitelia by sa mali vyhnúť meraniu toho, čo je ľahké zmerať namiesto toho, čo je potrebné. Mali by sa tiež vyhnúť snahe zmerať príliš veľa. Matica navrhovania je nástroj, ktorý zabezpečí, aby boli zhromaždené údaje relevantné.

Vierohodnosť je pojem, ktorý sa používa na označenie, aké dôveryhodné, alebo uveriteľné sú zozbierané údaje pre zamýšľané publikum hodnotiacej správy. Napríklad názory učiteľov nemusia byť považované za najvierohodnejšiu mieru pri učení, pretože podiel záškoláctva taký vysoký. Názory na samotných záškolákov alebo ich kamarátov sa môžu považovať za dôveryhodnejšie meradlo.

Platnosť je pojem, ktorý sa používa na označenie, či meranie naozaj meria to, čo by sa merať malo. Podávajú otázky presné informácie? Tak napríklad poradovníky majú malú platnosť ako meradlo dopytu po niektorých vzdelávacích programoch v ranom detstve, pretože sú často zastarané a rodičia umiestňujú svoje deti na viacero poradovníkov. Keď sú deti umiestnené, ich mená nie sú nevyhnutne odstránené z iných poradovníkov.

Dva druhy platnosti sú významová a obsahová platnosť:

■ ■ Významová platnosť:

Miera, do akej obsah testu, alebo postupu vyzerá ako keby meral to, čo má merať

■ ■ Obsahová platnosť:

Miera, do akej obsah testu alebo postupu primerane miera premennú záujmu

■ ■ Spôľahlivosť:

Stupeň, do akého meranie meria rovnakú vec rovnakým spôsobom v opakovaných testoch

- **Významová platnosť** sa zaoberá mierou, do akej obsah testu, alebo postupu vyzerá ako keby meral to, čo má merať. Napríklad, ak hodnotenie meria telesnú kondíciu, meradlo toho, ako rýchlo niekto zabežne 100 metrov môže vyzeráť ako jedna platná miera fyzickej kondície.
- **Obsahová platnosť** sa zaoberá mierou, do akej obsah testu alebo postupu primerane miera premennú záujmu. Ak sa napríklad hodnotitelia snažia vyvinúť mieru zdravotného stavu, môžu to konzultovať so zdravotníkmi, aby sa uistili, že táto zvolená miera má vysokú obsahovú platnosť. Napríklad miera skutočného pomeru telesného tuku u jednotlivca je všeobecne rozumnejšou mierou fyzickej kondície ako vlastné údaje o zdravých stravovacích návykoch. Test znalostí o zdravých stravovacích návykoch môže byť rozumnejší než vlastné údaje. Nemusí to však byť miera s vysokou opodstatnenosťou, pretože respondent nemusí aplikovať poznatky o zdravých stravovacích návykoch do svojho vlastného stravovania. Výsledky môžu ukázať ružovejší obraz skutočnosti.

Spôľahlivosť je pojem, ktorý sa používa na opis stability merania - stupeň, v ktorom sa meria to isté, a to rovnakým spôsobom, v opakovaných testoch. Napríklad, meracie nástroje pre športové podujatia musia byť vysoko spôľahlivé. Páska, ktorá meria vzdialenosť skoku musí merať vzdialenosť zakaždým rovnako. Ak to tak je, považuje sa to za spôľahlivé meranie. Ak to tak nie je, môže byť meranie chybné a výsledky podujatia možno spochybníť. Pôrodná hmotnosť novorodencov je príkladom spôľahlivého merania, za predpokladu, že je váha správne nastavená. Školská dochádzka je príkladom merania s nízkou spôľahlivosťou, pretože sa líši v závislosti od toho, kedy počas školského roka sa meranie urobí.

Kvantitatívne a kvalitatívne údaje

Údaje možno klasifikovať ako kvantitatívne alebo kvalitatívne. **Kvantitatívne údaje** sú údaje v číselnej podobe. **Kvalitatívne údaje** sú údaje v nečíselnej podobe.

Kvantitatívne údaje sú údaje, ktoré sa dajú presne zmerať. Ako príklady možno uviesť údaje o veku, náklady, dĺžka, výška, plocha, objem, hmotnosť, rýchlosť, čas a teplota.

Kvalitatívne údaje sa zaoberajú opismi. Sú to údaje, ktoré možno pozorovať, alebo samostatne vnímať, ale nie nevyhnutne presne zmerať. Príklady kvalitatívnych údajov sú údaje o vzťahoch a správaní.

■ ■ **Kvantitatívne údaje:** Údaje v číselnej podobe

■ ■ **Kvantitatívne údaje:** Údaje v nečíselnej podobe

Výber a tvorba nástrojov na zber údajov

Zoberme si hodnotenie mikroúverového programu. Kvantitatívne údaje pre tento program môžu obsahovať počet účastníkov, podľa pohlavia, veku a počtu detí, príjmov, množstva produktov, nákladov na produkt a predaja. Kvalitatívne údaje k tomuto programu môžu zahŕňať popisy produktov, rodinných vzťahov, správania účastníkov, vzťahov s komunitou a pocitov riadenia.

Patton (2002) uvádza tri metódy získavania údajov, ktoré by mohli produkovať kvalitatívne zistenia:

- dôkladné rozhovory s otvoreným koncom
- priame pozorovania (pomocou naratívnych popisov)
- analýza písomností.

Opisuje druhy informácií, ktoré sa hodnotitelia dozvedia z každej z troch metód:

- Rozhovory s otvoreným koncom prinášajú priame citácie o skúsenostiach, názoroch, pocitoch a znalostiach.
- Priame pozorovania môžu poskytnúť podrobné popisy aktivít, správania, konania a celú škálu medziľudských interakcií a organizačných procesov.
- Analýza dokumentov môže priniesť výňatky, citácie, alebo celé pasáže zo záznamov, vyhlásení a korešpondencie, oficiálnych publikácií a správ, denníkov a písomných odpovedí s otvoreným koncom na dotazníky a prieskumy.

Väčšina zberu kvalitatívnych údajov pochádza z trávenia času v prostredí v rámci štúdie. Hodnotiteľ z prvej ruky pozoruje aktivity a interakcie, niekedy sa zapája do aktivít ako účastnícky pozorovateľ. Rozsiahle poznámky zo zberu údajov predstavujú hrubé údaje. Tieto údaje sa potom usporiadajú do čitateľných naratívnych popisov s hlavnými témami, kategóriami a ilustračnými príkladmi prípadov (Patton 2002).

Kvalita zhromaždených kvalitatívnych údajov závisí od hodnotiteľa. Podľa Pattona:

Systematické a dôsledné pozorovanie zahŕňa oveľa viac než len byť prítomný a rozhliadať sa. Zručné vedenie rozhovoru zahŕňa oveľa viac než len kladenie otázok. Obsahová analýza si vyžaduje oveľa viac ako len čítanie obsahu. Vytváranie užitočných a vierohodných kvalitatívnych zistení pozorovaním, pýtaním sa a obsahovou analýzou si vyžaduje disciplínu, vedomosti, vzdelanie, prax, kreativitu a tvrdú prácu. (2002, s. 5)

Patton (1987) vypracoval kontrolný zoznam 20 otázok, ktoré majú hodnotiteľom pomôcť rozhodnúť sa, či sú kvalitatívne metódy vhodnou hodnotiacou stratégiou (rámček 8.3). Ak znie odpoveď na akúkoľvek otázku "áno", potom zhromaždenie aspoň nejakých kvalitatívnych údajov je pravdepodobne vhodné.

Rámček 8.3 Pattonov kvalitatívny zoznam 20 otázok

1. Kládie program dôraz na individuálne výsledky, to znamená, očakáva sa, že budú rôzni účastníci ovplyvnení kvalitatívne rôznymi spôsobmi? Existuje potreba, alebo túžba opísať a zhodnotiť tieto konkrétne zamerané výsledky klienta?
2. Majú rozhodujúce orgány záujem o objasnenie a pochopenie vnútornej dynamiky programov - slabé a silné stránky programu a celkové programové procesy?
3. Sú potrebné podrobné, hĺbkové informácie o niektorých prípadoch klienta, alebo programových miestach (napríklad zvlášť úspešné prípady, neobvyklé zlyhania alebo veľmi dôležité prípady) z programových, finančných či politických dôvodov?
4. Je tu záujem o zameranie na rozmanitosť, výstrednosť a jedinečné vlastnosti, ktoré predstavujú jednotliví klienti a programy (na rozdiel od porovnávaní všetkých klientov alebo programov štandardnými jednotnými meraniami)?
5. Sú potrebné informácie o podrobnostiach realizácie programu: to, čo klienti v programe zažívajú? to, aké služby sa klientom poskytujú? ako sa program organizuje? čo robia členovia tímu? Potrebujú rozhodujúce orgány vedieť, čo sa deje v rámci programu a ako sa vyvíja?
6. Majú zamestnanci programu a ďalšie zainteresované strany záujem o zber podrobných opisných informácií o programe na zlepšenie programu (to znamená, či je tu záujem o formatívne hodnotenie)?
7. Sú tu potrebné informácie o nuansách programovej kvality - opisné informácie o kvalite programových činností a výstupov, nielen úrovniach, sumách, či množstve programových aktivít a výsledkov?
8. Potrebuje program systém zabezpečovania kvality zameranej na konkrétny prípad?
9. Majú zákonodarcovia, alebo iné rozhodovacie orgány či investori záujem o to, aby hodnotitelia vykonávali návštevy miest programu tak, aby boli hodnotenia náhradnými očami a ušami rozhodovacích orgánov, ktoré sú príliš zaneprázdnené, aby takéto návštevy miest vykonávali sami a ktoré nemajú pozorovacie a načúvacie zručnosti školených hodnotiteľov? Je potrebný legislatívny monitoring podľa jednotlivých prípadov?
10. Treba sa obávať rušivých vplyvov hodnotenia? Bude správa štandardizovaných nástrojov merania (dotazníkov a testov) príliš dotieravá na rozdiel od zberu údajov prostredníctvom fyzických pozorovaní a otvorených rozhovorov? Vygeneruje zber kvalitatívnych údajov

menšiu reaktivitu medzi účastníkmi ako zber kvantitatívnych údajov? Je potrebné nenápadné pozorovanie?

11. Je potreba a túžba prispôbiť postup hodnotenia pomocou výskumných metód, ktoré zdôrazňujú osobný priamy kontakt s programom - metódy, ktoré môžu byť vnímané ako "humanistické" a osobné, pretože neoznačujú a nečísľujú účastníkov, sú prirodzené, neformálne a zrozumiteľné pre účastníkov?
12. Je vhodný citlivý hodnotiaci prístup, to znamená, prístup, ktorý je obzvlášť citlivý na zber opisných údajov a poskytovanie informácií v zmysle rozdielnych perspektív zainteresovaných strán na základe priameho osobného kontaktu s týmito jednotlivými zainteresovanými stranami?
13. Sú ciele programu vágne, všeobecné a nekonkrétne, čo naznačuje možnú výhodu pre prístup hodnotenia bez cieľa, ktorý zhromaždí informácie o tom, čo v skutočnosti ovplyvňuje program, radšej než meranie dosiahnutia cieľa?
14. Existuje možnosť, že program môže nečakane ovplyvňovať klientov, alebo účastníkov a/alebo má neočakávané vedľajšie účinky, ktoré naznačujú, že je potrebné vytvoriť spôsob skúmania, ktorý dokáže odhaliť účinky mimo tých, ktoré sa oficiálne uvádzajú ako žiaduce zo strany programových pracovníkov (opäť, náznak potreby nejakej formy hodnotenia bez cieľa)?
15. Chýbajú tu osvedčené kvantitatívne nástroje pre významné programové výstupy? Je stav disciplíny merania taký, že nie je k dispozícii žiadny platný, spoľahlivý a vierohodný štandardizovaný nástroj, alebo sa nedá ľahko vytvoriť nástroj na kvantitatívne meranie najmä programových výstupov, pre ktoré sú vyžadované údaje?
16. Má hodnotenie charakter prieskumu? Je program vo fáze pred hodnotením, kde sa stále vyvíjajú ciele a obsah programu?
17. Je posúdenie vyhodnotiteľnosti potrebné na určenie súhrnného návrhu hodnotenia?
18. Je potrebné pridať hĺbku, detail a zmysel štatistickým poznatkom alebo zovšeobecneniam prieskumu?
19. Stáva sa zber údajov kvantitatívneho hodnotenia natoľko bežný, že už nikto nevenuje veľkú pozornosť výsledkom, čo naznačuje možnú potrebu prelomiť starú rutinu a použiť nové metódy, ktoré vytvoria nové náhľady o programe?
20. Je potrebné vyvinúť teóriu programu ukotvenú na pozorovaní programových aktivít a vplyvov a vzťahu medzi spracovaním a výsledkami?

Zdroj: Patton 1987.

Zber údajov zvyčajne zahŕňa kvantitatívne aj kvalitatívne údaje, ale jeden prístup môže byť dominantný. Oba tieto prístupy možno charakterizovať nasledovne. Kvantitatívny prístup

- je štruktúrovanejší
- zdôrazňuje spoľahlivosť
- ťažšie sa vytvára
- ľahšie sa analyzuje.

Kvalitatívny prístup

- je menej štruktúrovaný
- ľahšie sa vytvára
- vie poskytnúť "bohaté údaje" (charakteristické údaje o každej skúmanej položke)
- vyžaduje náročnejšiu prácu na zber a analýzu údajov
- zdôrazňuje účinnosť.

Použitý prístup bude závisieť od cieľov hodnotenia (tabuľka 8.2). Podľa Trochima (2006) "Všetky kvantitatívne údaje vychádzajú z kvalitatívnych posúdení a všetky kvalitatívne údaje možno opísať a číselne spracovať." V skutočnosti, počítačová analýza (obsahová analýza) písomností sa zameriava na početnosť rôznych slov, typov slov a štruktúr, čím kvalitatívne údaje premieňa na kvantitatívne.

■ ■ **Nápadná metóda:**
Metóda na pozorovanie účastníkov s ich vedomím

Údaje sa dajú zhromažďovať nápadne, alebo nenápadne. **Nápadné metódy** sú pozorovania s vedomím účastníkov. Tieto metódy sa používajú na meranie predstáv, názorov a postojov prostredníctvom rozhovorov, prieskumov a cieľových skupín. Pozorovania s vedomím tých, ktorí sú pozorovaní sú tiež nápadné.

Tabuľka 8.2 Kedy použiť kvantitatívny a kvalitatívny prístup

Ak	Tak použijete tento prístup
Chcete vykonať štatistické analýzy	Kvantitatívny
Chcete byť presní	
Viete, čo chcete merať	
Chcete zastrešiť veľkú skupinu	Kvalitatívny
Chcete naratívne, alebo dôkladné informácie	
Nie ste istí, čo dokážete zmerať	
Nepotrebuje kvantifikovať výsledky	

Zdroj: Autori.

Rámček 8.4 Meranie popularity umeleckých exponátov pomocou nápadnej a nenápadnej metódy

Riaditeľ múzea chcel vedieť, ktoré z exponátov múzea sú najpopulárnejšie. Aby to zistil, pýtal sa ľudí, ktorí opúšťali múzeum a pýtal sa ich, čo videli. Takéto samostatné vypytovanie by však mohlo byť zavádzajúce, pretože respondenti môžu určiť najznámejšie exponáty len preto, že sú jediné, ktorých názvy by mohli oddialiť alebo zámerne narušiť ich odpovede od túžby pýtajúceho vnímať ich priaznivo. Aby sa predišlo týmto problémom, istá legendárna štúdia hodnotila popularitu exponátov v múzeu na základe merania opotrebenia dlaždíc v prednej časti exponátov. Tento nenápadný spôsob sa vyhol skresleniu samostatného vypytovania.

Ak hodnotenie používa dotazníky na zber dát, subjekty vedia, že sa skúmajú, čo môže viesť k umelým výsledkom. Podľa Pattona (1987, s. 33) "Nástroj samotný môže vytvoriť reakciu, ktorá svojou vtieravosťou a zasahovaním do normálneho chodu programu a fungovania klientov nedokáže presne odrážať to, čo sa v programe dosiahlo."

Tí, ktorí sú predmetom skúmania, môžu zmeniť svoje správanie či reakcie. Napríklad učiteľ, na ktorého hodine je na hospitácii najvyšší správca školy môže učiť úplne inak, než keď ho nikto nepozoruje.

Nenápadné metódy sú pozorovania bez vedomia účastníka. Príklady nenápadných metód zahŕňajú použitie dát z dokumentov alebo archívov a pozorovanie účastníkov bez ich vedomia (rámček 8.4).

Nástroje pre zber údajov

Zvolená technika zberu údajov bude závisieť od situácie. Bez ohľadu na to, ktorú metódu zhromažďovania údajov od ľudí zvolíte, všetky zhromaždené informácie sú potenciálne predmetom **skreslenia**. Skreslenie znamená, že keď ich požiadate o informácie o sebe alebo o druhých, respondenti môžu, alebo nemusia povedať celú pravdu, úmyselne či neúmyselne. Môžu skresliť pravdu, pretože si presne nepamätajú, alebo sa obávajú dôsledkov poskytnutia pravdivej odpovede. Môžu byť tiež v rozpakoch, alebo sa cítiť nepríjemné ak by mali priznať veci, ktoré by nemuseli byť spoločensky prijateľné. Všetky samohodnotiace údaje sú na tento problém náchylné.

■ ■ Nenápadná metóda:

Metóda na pozorovanie účastníkov bez ich vedomia

■ ■ Skreslenie:

Zámerné alebo neúmyselné skreslenie údajov pri zhromažďovaní, analyzovaní alebo uvádzaní

Respondenti môžu byť v rozpakoch napríklad pri pravdivých odpovediach na otázku týkajúcu sa používania ochrany pri pohlavnom styku, alebo dátumu ich poslednej návštevy u lekára. Môžu opísať, čo si myslia, že hodnotiteľ chce počuť než to aby uviedli pravdivú odpoveď.

Výberové skreslenie - skutočnosť, že ľudia, ktorí sa rozhodnú zúčastniť programu sa môžu líšiť od tých, ktorí sa rozhodnú nezúčastniť sa - sa tiež môže vyskytnúť (táto otázka bola rozobratá v kapitole 5). Toto je častý problém pri prieskumoch, rozhovoroch a cieľových skupinách. Tí, ktorí sa zúčastnia dobrovoľne sa môžu systematicky líšiť od tých, ktorí nie.

Zvyčajne sa na odpovedanie na rôzne hodnotiace otázky, alebo na poskytnutie viacerých zdrojov údajov pri odpovedi na jednu hodnotiacu otázku využíva viac ako jeden prístup zberu údajov. Hodnotenie môže napríklad zhromažďovať dostupné údaje o úrode poľnohospodárov, robiť rozhovory s ľuďmi, ktorí kupujú poľnohospodárske výrobky a robiť s poľnohospodármi prieskumy. Niekedy požívajú hodnotitelia cieľové skupiny alebo robia prípadové štúdie, ktoré pomôžu vytvoriť témy pre dotazník, alebo dať zmysel výsledkom prieskumu.

Zhromažďovanie rovnakých informácií pomocou rôznych metód na zvýšenie presnosti údajov sa nazýva **triangulácia metód**. Hodnotitelia používajú metodickú trianguláciu na posilnenie zistení. Čím viac informácií sa zhromaždí pomocou rôznych metód, ktoré podporujú zistenie, tým relevantnejší je zistený dôkaz.

Metodická triangulácia nie je jediný druh triangulácie. Denzin (1978) uvádza niekoľko typov triangulácie, vrátane **triangulácie zdrojov**. **Triangulácia hodnotiteľa**, v ktorej sa na skúmaní podieľa viac hodnotiteľov, je iný typ triangulácie.

Subjekty štúdie nie sú jediní ľudia, ktorí môžu mať vplyv na výsledky hodnotenia. Hodnotitelia a nastavenie hodnotenia môže mať tiež vplyv. Napríklad ženy môžu inak reagovať na mužského anketára, než na ženskú anketárku; môžu rôzne reagovať, ak sa ich pýtajú osamote alebo v prítomnosti svojich manželov.

V nasledujúcich častiach je opísaných deväť nástrojov pre zber údajov:

- Nástroj 1: Participatívny zber údajov
- Nástroj 2: Analýza záznamov a sekundárna analýza
- Nástroj 3: Pozorovanie
- Nástroj 4: Prieskumy a ankety
- Nástroj 5: Skupinové diskusie
- Nástroj 6: Denníky, zápisky a zoznamy s vlastným hodnotením
- Nástroj 7: Odborný posudok
- Nástroj 8: Technika Delphi
- Nástroj 9: Ďalšie nástroje merania

Triangulácia metód:

Zber rovnakých informácií za použitia rôznych metód na zlepšenie presnosti údajov

Triangulácia zdrojov:

Zber rovnakých informácií z rôznych zdrojov na zlepšenie presnosti údajov

Triangulácia hodnotiteľa:

Zber rovnakých informácií od viac ako jedného hodnotiteľa na zlepšenie presnosti hodnotenia

Nástroj 1: Participatívny zber údajov

Prístupy participatívneho zberu údajov zahŕňajú do zberu údajov veľké skupiny, alebo komunity. Príklady techník participatívneho zberu údajov sú komunitné stretnutia, mapovanie a prieskumné vychádzky.

Komunitné stretnutia

Jednu z najbežnejších metód participatívneho zberu dát predstavujú komunitné stretnutia. Tieto stretnutia umožňujú členom komunity klásť otázky, vznášať pripomienky a diskutovať o otázkach dôležitých pre komunitu.

Aby zo stretnutí vzišli použiteľné údaje, musia byť dobre zorganizované. Hodnotiteľ a zainteresované strany by sa mali dohodnúť na účele stretnutia a zaviazat' sa svojou účasťou. Pred stretnutím by mal hodnotiteľ stanoviť a oznámiť základné pravidlá. Položky, ktoré treba vziať do úvahy sú, ako určiť prednášajúcich, koľko času im prideliť a formu otázok a odpovedí. V prípade, že je obyvateľstvo dostatočne gramotné, mali by sa základné pravidlá spísať a dať k dispozícii pre tých, ktorí prídu neskôr.

Komunitné stretnutie by malo byť široko propagované, a to prostredníctvom letákov, reklám v novinách a v rádiu. Členovia komunity sa môžu postarať aj o ústne šírenie. Hodnotitelia by sa nemali spoliehať, predovšetkým na miestnych úradníkov, že pozvú ľudí, pretože môžu pozvať skreslený výber, ktorý odráža ich vlastné názory. Miesto stretnutia by sa malo vyberať s cieľom povzbudiť komunitu k účasti a zároveň spĺňať potreby ohľadom pohodlia, prístupu a bezpečnosti účastníkov (Minnesota Department of Health, 2007).

Organizovanie komunitných stretnutí má niekoľko výhod:

- Stretnutia môžu zvýšiť dôveryhodnosť procesu posilnením otvorenosti a začlenenia.
- Organizovanie komunitných stretnutí je lacné a organizačne relatívne ľahké.
- Komunitné stretnutia umožňujú širokú účasť.
- Ich oveľa uvoľnenejšia atmosféra môže zvýšiť účasť komunity.
- Komunitné stretnutia môžu zvýšiť úroveň povedomia a porozumenia hodnotenia a vybudovať v neho podporu.
- Môžu zvýšiť poznatky hodnotiteľa o dôležitých programových témach.
- Môžu odhaliť problémy, ktoré si vyžadujú ďalšie skúmanie.

Komunitné stretnutia majú aj svoje úskalia (pozri tabuľku 8.3). Napríklad členovia, ktorí sa rozhodnú zúčastniť, nemusia byť zástupcovia

Tabuľka 8.3 Výhody a úskalia komunitných stretnutí

Výhody	Umožniť členom komunity dozvedieť sa o opatrení a diskutovať o otázkach Môžu zvýšiť povedomie a dôveryhodnosť Sú finančne nenáročné Môžu zvýšiť poznatky hodnotiteľa o dôležitých témach
Úskalia	Nemusia presne reprezentovať komunitu kvôli otázkam rodovej rovnosti a právomociach

Zdroj: Autori.

spoločenstva a niektorí ľudia s dobrými nápadmi alebo jasnou predstavou o problematike sa nemusia radi zúčastňovať, alebo hovoriť na takýchto podujatiach. Tí, ktorí sa ich naozaj účastnia, môžu byť tí, ktorí majú o programe najsilnejšie (pozitívne alebo negatívne) emócie. Tí, čo hovoria, môžu byť tí, ktorí majú v rámci komunity silné postavenie. V závislosti na čase stretnutia môžu rodové otázky ovplyvniť návštevnosť. Prítomnosť a účasť žien pravdepodobne súvisí s kultúrou. Vzhľadom na tieto témy by komunitné stretnutia nikdy nemali byť primárnou metódou zberu údajov pre hodnotenie.

Mapovanie

Získanie, alebo používanie existujúcich máp, proces nazývaný **mapovanie** použitý pri zbere údajov, sa dá použiť na generovanie diskusií o prioritách miestneho rozvoja a miere, do akej boli splnené. Dá sa použiť na overenie sekundárnych zdrojov informácií. Mapovanie môže tiež zachytiť zmeny alebo vnímané zmeny v priebehu času (napr. pred a po zásahu). Kým sa proces mapovania často aplikuje pri plánovaní opatrení, možno ho použiť aj pri hodnoteniach.

Mapovanie možno robiť s jednotlivcami alebo skupinami. Pri jeho použití ako skupinového nástroja, je pre participatívne hodnotenia užitočné zapojiť zainteresované strany, pretože im poskytuje priestor pre spoluprácu. V rovnakom čase môže mapovanie zvýšiť povedomie každého z komunity. Je to obzvlášť dôležité v prípade, keď majú ľudia rôzne chápanie komunity, založené na ich postavení a skúsenostiach. Mapovanie je takisto užitočný nástroj zberu údajov pre použitie v rámci skupín, kde je problémom gramotnosť.

Druhy mapovania sú nasledujúce:

- mapovanie zdrojov
- historické mapovanie
- sociálne mapovanie
- zdravotné mapovanie
- mapovanie blahobytu
- mapovanie územného využitia
- demografické mapovanie.

Mapovanie:

Získanie či použitie existujúcich máp v rámci zberu údajov.

Mapovanie zdrojov sa často využíva na zber a prípravu informácií o prerozdelení, prístupe a využívaní zdrojov v rámci komunity. Môže sa použiť pred a po opatrení na identifikovanie zmien.

Mapy možno vytvoriť mnohými spôsobmi. Napríklad pre program zásobovania vodou a kanalizácie môžu hodnotitelia nakresliť jednoduché kresby ceruzkou, ktoré zobrazujú známe zdroje vody, toaletné miesta, základné ekologické funkcie a vzorce usadenia. Hodnotitelia môžu potom požiadať dedičanov používať iné materiály, ako je napríklad niť, slama, stuha a lano na vymedzenie miest vodných zdrojov pitnej vody alebo toalety, ktorú používa každá rodina. Farebné pastelky, atrament alebo ceruzky sa môžu použiť na nakreslenie bodiek, ktoré označujú distribúciu špeciálnym skupinám, ako sú chudobné ženy, bohatí alebo vedúci (Narayan 1996).

Príklady použitia mapovania participatívnym spôsobom sú nasledovné:

- požiadať školákov zmapovať ich komunitu tým, že nakreslia svoje domy a domy svojich susedov
- požiadať skupinu mužov a žien aby používali miestne dostupné materiály ako hlina, tráva, blato, kamene a prútie, aby urobili model svojej komunity a označili všetky vodné (alebo iné) zdroje
- iniciovať diskusiu a zapojiť ľudí do procesu tvorby mapy komunity počas stretnutia skupiny (Narayan 1996).

Sociálne mapovanie zahŕňa "načrtnutie" koncepčného obrazu prvkov, ktoré tvoria komunitu, vrátane jej zdrojov a majetku, a ako sa navzájom ovplyvňujú. Sociálne mapovanie sa dá použiť na prezentáciu informácií o rozložení dediny, infraštruktúry, demografie, etnických jazykových skupín, občianskej vybavenosti, zdravotných vzorov, bohatstva a ďalších záležitostiach komunity. Tento prístup združuje členov komunity, aby lepšie porozumeli komunite a ako do nej opatrenie zapadá (alebo nezapadá). Môže sa prípadne použiť ako súčasť nejakého prístupu k hodnotiacim otázkam. Takisto sa môže použiť pred opatrením a po jeho porovnaníach.

Iné mapovacie nástroje zahŕňajú letecké fotografie, vrátane Google Earth (rámček 8.5); zememeračstvo, mapy od profesionálnych kartografov a mapy terénnych pracovníkov, ktorí prechádzajú komunitou a hľadajú pomoc u hlavných miestnych ľudí. Informácie získané týmto spôsobom možno použiť pri plánovaní multikomunitných aktivít (Narayan, 1996).

Prieskumné vychádzky

Prechádzanie skúmanou oblasťou je veľmi odlišné od pohľadu na leteckej snímke. Namiesto použitia fotoaparátu používa chodec svoje pozorovacie schopnosti na vytvorenie si predstavy o tejto oblasti. Chodením po prašných cestách,

■ **Sociálne mapovanie:**
"Načrtnutie" koncepčného obrazu prvkov, ktoré tvoria komunitu, vrátane jej zdrojov a majetku, a ako sa navzájom ovplyvňujú.

Rámček 8.5 Použitie aplikácie Google Earth pri mapovaní

Aplikácia Google Earth, ktorá sa dá zdarma stiahnuť z internetu, zmapovala celú planétu vložením obrázkov získaných zo satelitov, leteckých snímok a geografických informačných systémov do trojrozmerného obrazu. Mnoho veľkých miest je v dosť ostrom rozlíšení a dajú sa vidieť jednotlivé budovy, domy, dokonca aj autá (fotografia). Stupeň rozlíšenia je tak trochu založený na bodoch záujmu.

Aplikácia Google Earth môže byť užitočná pre zber východiskových a trendových dát. Hodnotitelia dokážu pomocou tejto aplikácie oblasť lokalizovať, uložiť obrázok a vytlačiť ho. Údaje zhromaždené neskoršie sa potom dajú porovnať

Obrázok Google Earth mesta Dacca, Banglad

s východiskovým obrázkom s cieľom ukázať zmeny v čase ako napríklad, cesty alebo dodávka elektriny do vidieckych komunít.

ktorými chodia aj členovia komunity, sa dá odhaliť, prečo ženy nosia vodu len raz denne alebo idú inými cestami, keď začne pršať. Vychádzka môže viesť k pochopeniu sociálnych rozdielov v spoločnosti, ako sú rozdiely v kompetenciách či kaste. Môže taktiež pomôcť určiť priestorovú organizáciu, architektonické štýly, využitie priestoru, sanitáciu prostredia, nadužívanie alebo nedostatočné využívanie zariadení, a aktivity okolo vodných a hygienických zariadení (Narayan 1996).

■ ■
Prieskumné vychádzky:
Prechádzka s cieľom pozorovať ľudí, prostredie a zdroje komunity

Prieskumná vychádzka je druh pochôdzky, ktorú môže hodnotiteľ realizovať v komunite s cieľom získať reprezentatívne pozorovanie jej obyvateľov, okolia a zdrojov. Prieskumné prechádzky sú akýsi nástroj na priestorové zhromažďovanie údajov. Prieskumná prechádzka môže trvať hodinu alebo celý jeden deň.

Prieskumná vychádzka sa plánuje vyznačením "prieskumnej línie" cez mapu komunity. Táto línia by mala prechádzať, alebo preskúmať, všetky zóny komunity s cieľom poskytnúť reprezentatívny obraz komunity.

Hodnotiteľ sa v sprievode niekoľkých členov komunity prechádza po území, ktoré na mape ohraničuje prieskumná línia. Popri sledovaní podmienok, ľudí, problémov a príležitostí sa hodnotiteľ rozpráva s členmi komunity (Akadémia pre vzdelávací rozvoj 2002).

Nižšie sú uvedené príklady aspektov komunity, ktoré možno pri prieskumnej vychádzke pozorovať:

- podmienky bývania
- prítomnosť detí žijúcich na ulici
- povaha detskej práce
- nelegálny pouličný obchod a prostitúcia
- dostupnosť mestskej hromadnej dopravy
- druhy mimovládnych organizácií (MVO) a cirkevných organizácií
- druhy obchodov
- druhy potravín predávaných na otvorených trhoch
- hygienické podmienky
- interakcia medzi mužmi a ženami
- prítomnosť zdravotníckych zariadení
- občianska vybavenosť (Akadémia pre vzdelávací rozvoj 2002).

Prieskumné vychádzky poskytujú hodnotiteľovi "veľký obraz" o komunite. Pomáhajú identifikovať problémy, ktoré si vyžadujú ďalšie skúmanie.

Nástroj 2: Analýza záznamov a sekundárnych údajov

Niekedy sa údaje, ktoré už boli zhromaždené, môžu použiť na zodpovedanie hodnotiacich otázok. Pri použití súborov údajov od ostatných je nutné pochopiť, ako boli tieto údaje zhromaždené, ako boli definované premenné a ako boli údaje kódované a vyčistené, vrátane toho, ako sa narábalo s chýbajúcimi dátami, reakciami a nízkou mierou odpovedí. Sekundárne zdroje údajov zahŕňajú nielen súbory údajov z predchádzajúceho zberu dát, ale aj novinové články, televízne relácie, webové stránky, blogy a internetové diskusné skupiny.

Využitie záznamov

Vládne agentúry, kliniky, školy, združenia a rozvojové organizácie sú len niektoré z organizácií, ktoré vytvárajú záznamy. Tieto záznamy môžu byť základom hodnotenia.

Organizačné záznamy sú bežným zdrojom hodnotiacich informácií. Väčšina organizácií už zbiera a ukladá dáta od klientov a komunít. Takisto možno zhrnúť a spísať informácie vo forme interných riadiacich správ, rozpočtových dokumentov, správ pre verejnosť alebo finančné agentúry, alebo hodnotiacich či monitorovacích správ.

McCaston (2005) predstavuje výber vzoriek typov sekundárnych údajov a informácií, ktoré sú bežne spojené s analýzou chudoby:

- demografické (počet obyvateľov, miera rastu populácie, vidiecke/mestské, rodové, etnické skupiny, migračné trendy)
- diskriminácia (kvôli pohlaviu, etnickému pôvodu, veku)
- rodová rovnosť (podľa veku, etnickej príslušnosti)
- politické prostredie
- ekonomické prostredie (rast, pomer dlhu k HDP, trhové podmienky)
- chudoba (relatívna a absolútna)
- zamestnanosť a mzdy (formálne i neformálne, prístupové premenné)
- systémy obživy (vidiecke, mestské, na farme, mimo farmy, neformálne)
- poľnohospodárske premenné a postupy (zrážky, plodiny, pôdne typy a využitie zavražovanie)
- zdravie (podvýživa, dojčenská úmrtnosť, miera imunizácie, miera pôrodnosti, miera prevládajúcej antikoncepcie)
- zdravotnícke služby (počet, úroveň, pomer zariadení k počtu obyvateľov, prístup podľa pohlavia, etnického pôvodu)
- vzdelanie (miera gramotnosti u dospelých, miera zápisu do školy, miera záškoláctva, pomer mužov a žien, etnický pomer)
- školy (počet a úroveň, pomer škôl na populáciu, prístup podľa pohlavia, etnického pôvodu)
- infraštruktúra (cesty, elektrina, telekomunikácie, voda, kanalizácia)
- stav a problémy životného prostredia
- neblahé kultúrne postupy.

Vyššie uvedené informácie možno nájsť v

- súboroch a záznamoch
- počítačových databázach
- správach odvetvia
- vládnych správach
- iných správach, vrátane predchádzajúcich hodnotení
- údajoch zo sčítania ľudu a prieskumu domácností
- elektronickej pošte a diskusných skupinách
- dokumentoch (rozpočty, stratégie a postupy, organizačné schémy, mapy)
- novinách a televíznych správach.

Na získanie informácií z papierových dokumentov vytvorili hodnotitelia nástroj na zber dát, ktorý presne určuje, ktoré údaje sa budú zhromažďovať zo súboru, alebo záznamu a ako sa budú kódovať. Cieľom je vytvoriť nástroj, ktorý

je jednoduchý a prehľadný. Po vytvorení takéhoto nástroja by sa mal vopred odskúšať.

Zoberme si napríklad hodnotenie o tom či sú zdravotné sestry z jednotky intenzívnej starostlivosti školené v štátom podporovanom vzdelávacom programe efektívnejšie ako iné sestry z jednotky intenzívnej starostlivosti. Nástroj na zber údajov by sa mohol používať na systematické zhromažďovanie dôležitých údajov v ich súboroch (Obrázok 8.1). Hodnotitelia by si vybrali vzorku kliniky s intenzívnou starostlivosťou, v ktorej sa jedna, alebo viac zdravotných sestier školilo prostredníctvom vládneho programu a skontrolovali by záznamy o všetkých sestrách. Tieto záznamy zahŕňajú ich vzdelanie, dobu vykonávania povolania a hodnotenie ich výkonu.

Pri práci s dokumentmi, ktoré popisujú aktuálne aktivity, alebo postupy by si mal hodnotiteľ overiť, či dokumenty presne odrážajú prax. Pozorovania (ak program stále prebieha) a rozhovory tomu môžu pomôcť.

Obrázok 8.1 Vzorový nástroj na zber údajov

Dátum _____ č.: _____

1. Najvyššie dosiahnuté vzdelanie: _____
2. Registrovaná zdravotná sestra? Áno Nie _____
3. Ukončené štátne vzdelanie? Áno Nie _____
4. Ak áno, rok ukončenia vzdelávania? _____
5. Koľko rokov odpracovaných na klinike? _____
6. Koľko rokov odpracovaných ako zdravotná sestra inde? _____
7. hodnotenie výkonu za posledných päť rokov:
Rok: _____ Hodnotenie: _____ Rok: _____
Hodnotenie: _____ Rok: _____
Hodnotenie: _____ Rok: _____
Hodnotenie: _____ Rok: _____
_____ Hodnotenie: _____
8. Ocenenie výkonu získané v priebehu posledných piatich rokov:
____ Áno ____ Nie
Ak áno, počet ocenení získaných za posledných päť rokov: _____
9. Pohlavie: ____ Muž ____ Žena
10. Pripomienky: _____

Zdroj: Autori.

Napríklad pri použití dokumentov opisujúcich školiaci program by mohol hodnotiteľ skontrolovať, či výučba skutočne prebiehala päť dní v týždni, či boli k dispozícii didaktické pomôcky, a či boli účastníci takí rozmanití, ako to uvádzajú dokumenty. Toto overenie by mohlo pochádzať z niekoľkých rozhovorov ľudí informovaných o programe, jeho histórii a implementácii. V závislosti od konkrétneho prípadu by bolo dôležité vyhľadať ľudí, ktorí majú rôzne úlohy, vrátane rozpočtových pracovníkov a klientov, ktorých postoje by mohli vrhnúť svetlo na získané informácie a poskytnúť náhľad do nepísanej histórie. Ak nie je možné uskutočniť pozorovania ani rozhovory, môže hodnotiteľ overiť informácie identifikáciou a posúdením ďalších dokumentov, ktoré uvádzajú podobné informácie.

Zvyčajne je okrem súborov potrebné čítať a analyzovať aj úradné dokumenty. Pri hodnotení programu na zlepšenie odpovedania štátnych úradníkov na telefonické hovory od občanov, by sa hodnotitelia mali pozrieť do úradných dokumentov a určiť nasledovné:

- Kedy bol program povolený?
- Aké ciele a zámery programu boli prezentované v poverovacej listine?
- Koľko štátnych zamestnancov bolo zapojených?
- Aké agentúry alebo oddelenia sa mali zapojiť?
- Na aké obdobie sa mal tento program realizovať?
- Aké miery, alebo ukazovatele výkonnosti boli predpokladané či špecifikované?
- Aký bol rozpočet programu?
- Aké činnosti sa mali realizovať?

Použitie existujúcich dátových súborov

Súbory digitálnych údajov zhromaždené jednou organizáciou sú často získané a opätovne analyzované inou organizáciou na zodpovedanie nových otázok. Tento typ analýzy sa nazýva **sekundárna analýza údajov**. Hodnotitelia často používajú veľké počítačové databázy, ktoré obsahujú napríklad údaje z prieskumov domácností, alebo o pôžičkách, ktoré poskytl finanční sprostredkovateľ malým a stredným podnikom. Pri vykonávaní sekundárnej analýzy údajov sa musia hodnotitelia zamerať predovšetkým na účel a návrh hodnotenia.

Kľúčové záležitosti, ktoré treba brať do úvahy pri rozhodovaní, či získanie a využitie údajov na sekundárnu analýzu zahŕňa nasledujúce:

- Sú dostupné údaje platné?
- Sú dostupné údaje spoľahlivé?
- Sú dostupné údaje presné?
- Aké sú hodnotenia odpovede a chýbajúcich údajov?

■ ■
**Sekundárna
analýza
údajov :**
Analýza dát
získaných z iného
zdroja než
zozbieraním od
hodnotiteľov

McCaston (2005) navrhuje tiež skontrolovať

- poverenia organizácie, ktorá vedie databázu
- metódy a rozhodovacie pravidlá používané na čistenie dát
- vek informácií v databáze (aktuálne alebo zastarané?)
- či dáta dávajú zmysel a sú v súlade s údajmi z iných zdrojov.

Zoberme si napríklad hodnotiacu jednotku, ktorá zvažuje využiť údaje z veľkého počítačového systému riadenia informácií s dátami o univerzitných pôžičkách získaných na základe významného vládneho programu. Ako požiadavka tohto programu musel byť príjem študenta pod požadovanou úrovňou. Hodnotitelia, ktorí zvažujú použiť tieto údaje, sa musia presvedčiť, či údaje ukazujú, že študenti, ktorí neboli oprávnení na financovanie nezískali finančné prostriedky. Ak sa zistí, že neoprávnení študenti získali finančné prostriedky, potom je potrebné určiť, či problém súvisí s chybne zadanými údajmi (presnosť) alebo nesprávnou implementáciou požiadaviek. Hodnotitelia musia tiež kontrolovať, či oprávneným študentom nebolo financovanie zamietnuté, alebo či študenti nedostali viac ako jeden úver. Hodnotitelia môžu najprv vykonať spustenie údajov, aby sa určila povaha a rozsah týchto problémov v databáze. Pre overenie dát môžu telefonovať vzorke študentov, aby im potvrdili, že dostali aj finančné prostriedky aj navštevovali školu. Hodnotitelia by taktiež mohli skontrolovať na školách, či ich záznamy ukazujú, že sa študenti zúčastnili a dostali finančné prostriedky z programu.

Pri použití sekundárnych údajov by sa mal dodržiavať nasledujúci proces:

- Zistiť, čo je potrebné k prenosu dát do počítača. Niekedy budú organizácie, ktoré vlastnia databázy radšej realizovať analýzu pre vás, a to je jediná možnosť. (Ak je to možné a vhodné, je vhodnejšie súbor preniesť).
- Skontrolujte vírusy pred prenosom dát do svojho počítača.
- Získajte štruktúru databázy, slovník dát a kódovacie schémy.
- Overte správnosť údajov prostredníctvom testovania a priečnej validácie.
- Prenášajte dáta takým spôsobom, ktorý zabraňuje zavedeniu nových chýb (bez prepisovania). Manuálne skontrolujte niektoré z údajov, aby ste sa uistili, že boli prevedené podľa plánu.
- Správne odkazujte na všetky sekundárne dáta (dátum uverejnenia, riadne citácie autorov).

Tabuľka 8.4 sumarizuje výhody a úskalía spojené s využitím dostupných dát

Tabuľka 8.4 Výhody a úskalia využívania dostupných údajov

Výhody	Dáta sú zvyčajne lacnejšie a rýchlejšie ako zbieranie pôvodných dát.
Úskalia	Dáta nemusia byť presne to, čo je potrebné. Môže byť ťažké udržať dlhodobý prístup k údajom Platnosť a spoľahlivosť údajov treba overiť a opraviť kódovacie chyby.

Zdroj: Autori.

Nástroj 3: Pozorovanie

Pozorovanie môže byť mocným nástrojom pre zber dát. Len pomocou očí možno pozorovať napríklad dopravné vzory, vzory využitia územia, rozloženie mestských a vidieckych oblastí, kvalitu bývania, stav ciest, alebo toho, kto príde do vidieckeho zdravotného strediska pre zdravotnícke služby.

Pozorovanie je užitočný nástroj pre zber dát, kedy je účelom hodnotenia zhromaždiť orientačné a popisné údaje, alebo zdokumentovať programové aktivity, procesy a výstupy. Je vhodné pri rôznych situáciách (tabuľka 8.5).

Pozorovania môžu byť štruktúrované, alebo čiastočne štruktúrované:

- Štruktúrované pozorovania zisťujú pred pozorovaním presne to, čo sa bude pozorovať v nejakom časovom intervale. Pozorovatelia zvyčajne používajú kontrolný zoznam na spočítanie udalostí, alebo príkladov či stopky pre načasovanie činností.
- Neštruktúrované pozorovania zvolia metódu v závislosti od situácie, a to bez predošlých predstáv, alebo plánov na to, čo pozorovať alebo ako dlho pozorovať. Pozorovateľ sleduje a zaznamenáva, ako sa situácia odvíja.
- Čiastočne štruktúrované pozorovania sa vykonávajú vtedy, keď má hodnotiteľ všeobecnú predstavu o tom, čo sledovať, ale žiadny konkrétny plán. Hodnotiteľ môže jednoducho zaznamenať to, čo je podľa neho zaujímavé, typické, neobvyklé alebo dôležité. Hodnotiteľ môže nepretržite zapisovať transakcie, ktoré sa vyskytnú alebo sa zamerať na konkrétne činnosti.

Štruktúrované pozorovanie

Pomocou štruktúrovaného prístupu k pozorovaniu vytvoril Stake (1995) formulár pozorovania založený na konkrétnej téme (Obrázok 8.2). Mnohé formuláre pre štruktúrované pozorovanie používajú skratky a symboly na to, aby vytvorili väčší priestor na formulári pre zber dát. Formuláre sa dajú upraviť tak, aby vyhovovali potrebám jednotlivých hodnotení. Obrázok 8.3 zobrazuje ďalší príklad formuláru používaného pri štruktúrovanom pozorovaní. Tento nástroj slúži na zhromažďovanie pozorovacích údajov o detských komunikačných zručnostiach.

Tabuľka 8.5 Dôvody pre použitie a príklady pozorovania

Dôvod na použitie pozorovania	Príklady
Ak chcete získať priame informácie	Náhodné návštevy škôl, domovov, fariem alebo iných miest a radšej pozorovanie než len pýtanie sa ľudí Pozorovanie operácií a postupov na úradoch, školách, nemocniciach alebo iných miestach radšej než sa spoliehať sa len na správy Nenápadné zaznamenávanie počtu prípadov, ako sú etnické, rodové alebo vekové skupiny podieľajúce sa na určitej činnosti
Ak chcete porozumieť prebiehajúcemu správaniu, procesu, situácii alebo udalosti	Pozorovanie a opis toho, čo sa deje v každej fáze projektu alebo programu Pozorovanie detí v interakcii s ostatnými deťmi na ihrisku, rodičov a detí, učiteľov a študentov, pracovníkov v zdravotníctve a pacientov, vedúcich a zamestnancov Pozorovanie manažérov vedúcich obchodné stretnutia pred a po vzdelávacích programoch pre vedúcich pracovníkov
Ak chcete skontrolovať fyzické dôkazy, produkty, alebo výstupy	Pozorovanie predaja potravín a ďalších položiek na trhu Pravidelné pozorovanie brehu jazera v rámci očistného programu Tím odborníkov na kontrolu kvality tráv a strukovín na pastvine Kontrola záhrad, bulletinov, projektových kníh, a tak ďalej
Ak chcete poskytnúť inú alternatívu, keď písomné, alebo iné zdroje údajov môžu byť nevhodné, alebo neuplatniteľné	Radšej mať viac účastníkov na dobrovoľné sledovanie a podávanie správ o realizácii programu, než mať všetkých účastníkov na vyplňanie dotazníkov Pozorovanie dynamiky a záujmov v priebehu seminára pre nových prístupov Aby si školitelia navzájom pozorovali triedy, pričom si všimli dynamiku, otázky a úroveň účasti

Zdroj: Prevzaté z Univerzity vo Wisconsin Cooperative Extension 1996.

Obrazok 8.2 Ukážka formulára pozorovania založeného na téme

Pozorovateľ:	Škola:	Dátum:	Čas pozorovania: Od Do
Učiteľ: Muž Žena	Vek 25 35 50 65	Známka:	Čas zapisovania:
Skúsenosť učiteľa: 0 - - Mesiacov	Priama výučba Nízka - - Vysoká	Počet študentov:	Predmet
Osnova hodiny, činností:		Komentáre k otázkam vedeckého vzdelávania: 1 reakcia na škrty v rozpočte 2 centrum autority 3 príprava učiteľa 4 praktické materiály	
Opis triedy	Pedagogická orientácia	Cieľ učiteľa	Odkaz na
miesto učenia N - - V	učebnica N - - V	didaktický N - - V	vedecká metóda 0 - - M
vedecké miesto N - - V	štand. skúšanie N - - V	heuristický N - - V	technológia 0 - - M
vhodné miesto N - - V	riešenie probl. N - - V	filetický N - - V	etika, nábož. 0 - - M

Zdroj: Prevzaté od Stake 1995.

Obrázok 8.3 Ukážka formulára štruktúrovaného pozorovania

Ukazovateľ ranej komunikácie (ECI)

Výskumný ústav
raného detstva
ohľadom **merania**
rastu a vývoja

Meno dieťaťa/číslo _____ Dátum testu _____ (DD/MM/RR)

Trvanie testu _____ min. _____ sek.

Formulár: Zmena stavu domu alebo stodoly (viď zoznam nižšie): _____

Primárny kódér: _____ Hodnotiteľ: _____

Umiestnenie (okruh jeden): Domáce centrum ostatné (vysvetlenie v poznámkach)

Jazyk spracovania: _____

V prípade spoľahlivosti, meno kódéra spoľahlivosti: _____

Poznámky:

	<i>Gestá</i>	<i>Vokalizácie</i>	<i>Jednotlivé slová</i>	<i>Viaceré slová</i>
Začiatok 0:00	G	V	W	M
1:00 sek.	G	V	W	M
2:00 sek.	G	V	W	M
3:00 sek.	G	V	W	M
4:00 sek.	G	V	W	M
5:00 sek.	G	V	W	M
6 min Koniec	G	V	W	M
Celkom				

Zoznam podmienok

tlmočník
prostriedky pre jazykový zásah
lekársky zásah (napr. trubičky)
poradca pre duševné zdravie
výučba v prostredí alebo náhodná výučba
žadane
výživový poradca
iné
fyzioterapeut
poskytovateľ primárnej starostlivosti
registrovaná zdravotná sestra
vnímavá interakcia
sociálny pracovník
logopéd

	<i>Gestá</i>	<i>Vokalizácie</i>	<i>Jednotlivé slová</i>	<i>Viaceré slová</i>	<i>Celkom</i>	
Primárny kóder						Celkové percento
Kóder spoľahlivosti						
Zhoda						Z/Z Nz
Nezhoda						
Percento						

Určenie spoľahlivosti:

1. Zapište bodovanie primárneho kódera do prvého riadku.
2. Zapište bodovanie kódera spoľahlivosti do druhého riadku.
3. Zapište počet, na ktorom sa zhodli do tretieho riadku.
4. Zapište počet, na ktorom sa nezhodli do štvrtého riadku.
5. Vypočítajte percentuálnu zhodu pre každú kategóriu kľúčového prvku.
6. Vypočítajte celkovú percentuálnu zhodu pomocou celkového bodovania.
7. Vypočítajte priemernú percentuálnu zhodu naprieč kategóriami (pridajte zhody a nezhody v rôznych kategóriách (tretí a štvrtý riadok).

Čiastočne štruktúrované pozorovanie

Čiastočne štruktúrované pozorovanie nemusí mať konkrétny plán. Namiesto toho môže určovať, čo pozorovať (tabuľka 8.6).

Zaznamenávanie pozorovaní

Pozorovania možno zaznamenať najmenej troma spôsobmi:

- *Sprievodca pozorovania:* Tlačený formulár, ktorý poskytuje priestor pre zaznamenávanie pozorovaní. (Príklady sprievodcov pozorovaní možno nájsť v Stake (1995), v publikácii Univerzity vo Wisconsin Cooperative Extension (1996), a Yin (2003).)
- *Zapisovací list, alebo kontrolný zoznam:* Formulár, ktorý slúži na zaznamenanie pozorovaní formou odpovedí áno/nie, alebo na hodnotiacej stupnici. Zapisovacie listy sa používajú pri konkrétnych pozorovateľných položkách, účastníkoch alebo atribútoch, ktoré sú predmetom pozorovania.

Tabuľka 8.6 Využitie čiastočne štruktúrovaného pozorovania

Pozorovanie	Príklady
Charakteristika účastníkov (individuálne a ako skupina)	Pohlavie, vek, profesia/povolanie, oblečenie, vzhľad, etnický pôvod Postoj k téme, k ostatným, k sebe samému Zručnosti, návyky a vedomosti
Interakcie	Stupeň účasti, záujmu Mocenské vzťahy, rozhodovanie Všeobecná klíma pre učenie, riešenie problémov Úrovne podpory, spolupráca verzus konflikt
Neverbálne správanie	Výrazy tváre Gestá Držanie tela
Vedúci programu, uvádzači programu	Jasnosť komunikácie Schopnosti vedenia skupiny, povzbudzovanie k účasti Povedomie o skupinovej klíme Flexibilita, prispôsobivosť Znalosť témy, použitie pomôcok, ďalšie učebné/ vzdelávacie techniky Poradie aktivít
Fyzické okolie	Miestnosť (priestor, pohodlie, vhodnosť) Vybavenie (nápoje atď.) Zasadací poriadok
Produkty programu	Ukážky, zariadenie, plán Brožúry, manuály, bulletin

- *Terénne poznámky*: Najmenej štruktúrovaný spôsob zaznamenávania pozorovaní. Pozorovania sa zaznamenávajú naratívnym, opisným štýlom, kedy si pozorovateľ všimne, alebo počuje niečo dôležité.

Terénne poznámky obsahujú "prebiehajúce údaje, ktoré sa zhromažďujú. Skladajú sa z popisov toho, čo sa skúma a pozoruje, citácií pozorovaných ľudí, pocitov pozorovateľa a reakcií na to, čo sa pozoruje, pohľady a interpretácie z terénu "(Patton 2002, str. 305).

Podľa Loflanda (1971, s. 102) sú terénne poznámky "najdôležitejším určovateľom zvládnutia kvalitatívnej analýzy. Terénne poznámky poskytujú dôvod existencie pozorovateľa. Ak... ich nerobí, [pozorovateľ] nemusí byť v prostredí. "

Patton (2002) opisuje techniky robenia terénnych poznámok pre pozorovania. Opisuje význam opisovania všetkého, o čom si pozorovateľ myslí, že by stálo za zmienku a v budúcnosti sa nespoľieha na spomienky. Pozorovateľ by mal čo najskôr zaznamenať všetky informácie, ktoré pomôžu pochopiť kontext, prostredie a to, čo sa udialo. Terénne poznámky by mali obsahovať opisnú informáciu, ktorá počas analýzy umožní hodnotiteľovi psychický návrat k pozorovaniu, aby toto pozorovanie zažil. Patton navrhuje zaznamenávať základné informácie, ako napríklad kde sa pozorovanie konalo, kto bol prítomný, aké bolo fyzické prostredie, aké sociálne interakcie sa udiali a aké aktivity sa odohrávali.

Poznamenáva, že je dôležité používať skôr konkrétne než všeobecné pojmy: slová ako *chudobný, nahnevaný a nepokojný* nie sú dostatočne opisné. "Takéto vysvetľujúce slová označujú skôr to čo sa vlastne stalo, než by odhaľovali detaily situácie," tvrdí Patton.

Vzdelávanie a príprava pozorovateľov

Patton (2002, str. 260) poukazuje na to, že skutočnosť, že je človek "vybavený fungujúcimi zmyslami, z neho ešte nerobí skúseného pozorovateľa." Pojednáva o dôležitosti vzdelávania a prípravy pozorovateľov, pričom určuje šesť zložiek vzdelávania pre pozorovateľov:

- Naučte sa dávať pozor, všimajte si, čo si máte všímať a počúvajte, čo máte počuť.
- Trénujte opisné písanie.
- Trénujte disciplínu robenia terénnych poznámok.
- Naučte sa, ako oddeliť detail od triviálnych vecí, aby ste jedno získali bez prevahy druhého.
- Používajte prísnu metódu na overovanie a triangulovanie pozorovaní.
- Zapisujte si silné stránky a obmedzenia vlastného pohľadu, čo si vyžaduje sebaopoznanie a seba-odhodlanie.

■ ■ Terénne poznámky:

Opisy toho, čo sa skúma a pozoruje, citácií pozorovaných ľudí, pocitov pozorovateľa a reakcií na to, čo sa pozoruje, pohľady a interpretácie z terénu

Tabuľka 8.7 Výhody a úskalia zberu údajov pozorovania

Výhody	Zber sú údaj o skutočnom správaní skôr než samostatné správy alebo vnímanie. Zber sú skôr údaje v reálnom čase než späťne.
Úskalia	Odoberanie rovnako ako zaznamenávanie a interpretácia dát môže byť ťažké. Zber dát môže veľmi pracný.

Zdroj: Autori.

Vždy keď to je možné by sa malo využiť viac ako len jeden pozorovateľ. Všetci pozorovatelia by mali byť vyškolení tak, aby pozorovali podľa dohodnutých postupov.

Postup zberu údajov z pozorovaní by mal byť pilotne odskúšaný ešte pred tým, než sa použije pri hodnotení. Na to musia ísť do rovnakej oblasti aspoň dvaja pozorovatelia, ktorí doplnia svoje terénne poznámky o kódovacie formuláre a bodovacie hárky. Po vyplnení hárkov by si ich mali navzájom porovnať. Ak existujú značné rozdiely, mali by sa urobiť ďalšie školenia a vysvetlenia. Ak je rozdiel malý, postup môže byť prijatý.

Tabuľka 8.7 sumarizuje výhody a úskalia zberu údajov pozorovania.

Nástroj 4: Prieskumy a ankety

Prieskumy sú vynikajúce nástroje na zhromažďovanie údajov o vnímaní ľudí, ich názoroch a myšlienkach. Sú menej užitočné pri meraní správania, pretože to, čo ľudia hovoria, nemusí odrážať to, čo vlastne robia.

Prieskumy môžu byť štruktúrované, alebo čiastočne štruktúrované, robené osobne, alebo telefonicky či samostatne tak, že ľudia vyplňajú odpovede na zaslaný alebo webový formulár. Prieskumy sa môžu pýtať vzorky obyvateľstva, alebo celej populácie (pre získavanie vzoriek pozri kapitolu 9).

Štruktúrované prieskumy a čiastočne štruktúrované prieskumy

Štruktúrované prieskumy sú prieskumy, ktoré obsahujú škálu odpovedí, z ktorých si respondent vyberie jednu alebo viacero. Všetci respondenti dostanú presne rovnaké otázky presne rovnakým spôsobom a presne rovnaké možnosti odpovedí.

Koľko možností odpovede by sa malo použiť? Pre menovité odpovede, ako je napríklad región krajiny, hlavné zamestnanie alebo veková skupina, musí počet odpovedí pokrývať počet možných odpovedí.

■ ■ **Štruktúrovaný prieskum:**

Prieskum, ktorý obsahuje škálu odpovedí, z ktorých si respondent vyberie jednu alebo viacero

Pri použití škál na označenie odpovedí by mal byť počet možností odpovede vo všeobecnosti nepárne číslo (3, 5 alebo 7), tak, aby neutrálna odpoveď bola pre respondenta zrejmalá. (Niekedy sa používajú škály s párnymi číslami, ktoré od respondenta požadujú, aby si vybral medzi "uspokojivým" a "čiasťočne neuspokojivým" hodnotením). Čiasťočne štruktúrované prieskumy kladú rovnaký všeobecný súbor otázok, ale umožňujú odpovede s otvoreným koncom na všetky, alebo väčšinu otázok (rámček 8.6).

Čiasťočne štruktúrované prieskumy sú prieskumy, ktoré sa pýtajú prevažne otvorené otázky. Sú obzvlášť užitočné, keď chce hodnotiteľ hlbšie pochopiť reakcie na skúsenosti, alebo pochopiť dôvody, prečo respondenti zastávajú konkrétne postoje. Čiasťočne štruktúrované prieskumy by mali mať jasne definovaný účel. Často je oveľa praktickejšie pýtať sa ľudí na kroky v procese, úlohy a povinnosti rôznych členov komunity alebo tímu, alebo na opis toho, ako program funguje, než sa pokúsiť o vypracovanie písomného prieskumu, ktorý zachytáva všetky možné variácie. Ak potenciálni respondenti cítia dobrý vzťah a kladú sa im zaujímavé otázky, môžu byť ochotní robiť rozhovor aj dlhšie ako hodinu.

■ ■ Čiasťočne štruktúrovaný prieskum:

Prieskum, často riadený, ktorý sa pýta prevažne otvorené otázky

Rámček 8.6 Otázky štruktúrovaného a čiasťočne štruktúrovaného prieskumu

Príklady štruktúrovaných otázok sú nasledujúce:

1. Bol tento workshop užitočným nástrojom, ktorý vám pomôže naučiť sa hodnotiť váš program?
 - Málo alebo vôbec
 - Do istej miery
 - V strednej miere
 - Do veľkej miery
 - Do veľmi veľkej miery
 - Bez názoru
 - Nevzťahuje sa
2. Majú všetci ľudia v dedine zdroj čistej vody do 500 metrov od ich domovov?
 - Áno
 - Nie

Príklady čiasťočne štruktúrovaných otázok sú nasledujúce:

1. Čo ste sa naučili na workshope o hodnotení programu, ktorý ste použili pri práci?
2. Kde sú zdroje čistej vody pre dedinčanov?

Tabuľka 8.8 Výhody štruktúrovaných a čiastočne štruktúrovaných prieskumov

Štruktúrované prieskumy	Čiastočne štruktúrované prieskumy
Ťažšie na vypracovanie: prieskum musí pokryť všetky možné druhy informácií	Lahšie na vypracovanie: prieskum môže zahŕňať široké spektrum otvorených otázok, ktoré zachytávajú všetko, čo sa vynechalo v štruktúrovaných častiach, čím sa znižuje riziko, že sa niečo vynechá
Lahšie na vyplnenie: zaškrtnutie políčka zaberie menej času než písomná odpoveď	Ťažšie na vyplnenie: záťaž pre ľudí pri vyplňaní samostatne spracovaných dotazníkov
Lahšie na analýzu	Ťažšie na analýzu, ale poskytujú bohatší zdroj dát; výklad otvorených odpovedí môže byť skresľujúci
Efektívnejšie pri práci s veľkým počtom ľudí	

Zdroj: Autori.

Naproti tomu len málo ľudí by bolo ochotných stráviť hodinu vyplňaním dotazníka. V ideálnom prípade by mali viesť anketu dve osoby, aby anketári mohli porovnávať poznámky. Využitie dvoch anketárov môže tiež pomôcť vyriešiť spory o tom, čo bolo povedané.

Tabuľka 8.8 zvyrazňuje výhody štruktúrovaných a čiastočne štruktúrovaných prieskumov.

Spôsoby spracovania prieskumu

Medzi najčastejšie spôsoby realizovania prieskumov patria

- telefonické dotazníky
- samostatne spracované dotazníky distribuované poštou, e-mailom, alebo cez web
- dotazníkmi spracovanými online (spoločne pri kontexte rozvoja).

Telefonické prieskumy sú užitočné na pochopenie skúsenosti, názorov, alebo opisov procesu jednotlivcov. Osobné a telefonické prieskumy sú podobné; líšia sa len v spôsobe dodania.

Samostatne spracované dotazníky sa dajú respondentom doručiť osobne, poštou, e-mailom alebo cez web. Respondent odpovie na otázky vo formulári a potom vráti vyplnený formulár anketárovi. Samostatne spracované prieskumy by mali byť krátke a ich vyplnenie by nemalo trvať dlhšie ako 20 minút (čím kratšie tým lepšie). Výskum naznačuje, že ľudia s najväčšou pravdepodobnosťou uvedú pravdivé odpovede na citlivé otázky v anonymnom samostatne spracovanom prieskume.

Zasielanie poštou, e-mailom, alebo online je oveľa lacnejšie než spracovávanie prieskumov osobne. Prieskumy možno posielat' do všetkých oblastí, kde majú potenciálni respondenti prístup k týmto metódam dodania. Ak nejaká oblasť nemá pravidelný poštový prístup, alebo má obmedzenú telefonickú alebo internetovú kapacitu, nebude mať prieskum dobrú účasť, čo spôsobí významné skreslenie. Nízka úroveň gramotnosti spôsobuje, že sú tieto prístupy nevhodné v mnohých kontextoch rozvoja.

Spravované prieskumy, ktoré sú typické v kontexte rozvoja, môžu byť štruktúrované, čiastočne štruktúrované alebo zmiešané. Tieto písomné prieskumy číta zberateľ údajov, ktorý zaznamenáva odpovede. Vo všeobecnosti je vhodnejšie použiť uzavreté otázky, ale pridať aj jednu alebo dve otvorené otázky na konci. Pri týchto otvorených otázkach sa ľudia často cítia dobre, pretože môžu dodať čokoľvek, čo podľa nich prieskum vynechal, alebo okomentovať samotný prieskum. Jedna či dve otvorené otázky sú všetko, čo je potrebné, viac by už mohlo byť zaťažujúce. Tieto otvorené odpovede môžu byť časovo náročné na analýzu, ale vedú poskytnúť niektoré užitočné poznatky a citácie pre ilustráciu hlavných tém hodnotenia.

Telefonické anketý pomocou počítača (CATI) využívajú interaktívny počítačový systém, ktorý pomáha anketárom pri kladení otázok cez telefón. Anketár začína rozhovor a počítačový program riadi poradie, alebo preskakovanie medzi otázkami. Voľba otázok je založená na odpovediach na ďalšie otázky, čo umožňuje prispôbivejšie a rafinovanejšie anketý, než je možné pri papierových dotazníkoch. Počas rozhovoru zadávajú anketári údaje spolu s jednoduchým kódovaním priamo do počítačového systému. Väčšina otázok je vo formáte viacerých odpovedí, takže anketár jednoducho klikne na správnu odpoveď, počítačový systém preloží dáta do kódu a uloží ich do databázy (UNESCAP 1999).

Tabuľka 8.9 sumarizuje výhody a úskalia využívania prieskumov.

■ ■ Telefonické anketý pomocou počítača (CATI):

Kladenie otázok v ankete, ktoré využíva interaktívny počítačový systém na pomoc anketárom pri kladení otázok cez telefón

Tabuľka 8.9 Výhody a úskalia prieskumov

Výhody	Respondenti uvádzajú to čo si myslia, veria a vnímajú.
Úskalia	<p>Ľudia si nemusia presne spomenúť na svoje správanie, alebo nemusia byť ochotní odhaliť svoje správanie, najmä ak je nezákonné či spoločensky neprijateľné.</p> <p>To, čo si ľudia myslia, že robia alebo hovoria, že robia nie je vždy to isté ako to, čo naozaj robia.</p>

Zdroj: Autori.

Vypracovanie otázok prieskumu

Vypracovanie otázok prieskumu spočíva vo

- výbere otázok
- naformulovaní otázok a odpovedí
- zoradení otázok
- výbere zobrazenia prieskumu
- kontrole, preklade a predbežnom testovaní otázok.

Výber otázok. Hodnotitelia môžu použiť otvorené, alebo uzavreté otázky. Otvorené otázky sa nedajú zodpovedať jednoduchou odpoveďou, alebo výberom. Respondenti sa cítia často neprijemne, alebo nechcú odpovedať na otvorené otázky písomne.

Uzavreté otázky sa dajú zodpovedať jednou jednoduchou informáciou. Otázka "Aký je váš dátum narodenia?" je uzavretá otázka, pretože na ňu možno odpovedať iba dátumom narodenia, bez žiadnych ďalších podrobností, len jednoduchou informáciou. Druhá forma uzavretej otázky je dichotomická otázka, ako je otázka Áno/Nie alebo pravdivá/nepravdivá. Tretia forma uzavretej otázky je otázka s viacerými odpoveďami. Mnohí odborníci radiia používať väčšinou uzavreté otázky, ale popri tom aj jednu alebo dve otvorené otázky na konci prieskumu (Burgess 2001) alebo nechať priestor pre komentár po každej otázke.

Použitie príliš mnohých rôznych foriem otázok môže respondentov zmiasť. Jackson a Agrawal (2007) odporúčajú používať najviac tri formy otázok vo väčšine prieskumov.

Podľa prieskumu meraní životnej úrovne (LSMS) (Svetová banka 1996) je užitočné vytvoriť otázky prieskumu podľa úrovni (pozri tabuľku 8.10). Týmto spôsobom sa získa dobre vyvážený dotazník.

Rozlišovaním typu otázky je hodnotiteľ nútený mať jasno v tom, čo sa pýta a pomáha respondentovi zodpovedajúcim spôsobom reagovať. Patton (2002) opisuje šesť druhov otázok:

- *Otázky ohľadom skúseností a správania:* Čo človek robí, alebo sa snaží robiť, aby vyvolal správanie, skúsenosti, konanie a činnosti
- *Názorové a hodnotové otázky:* Zamerané na pochopenie kognitívnych a interpretačných procesov ľudí (skôr než konanie a správanie)
- *Pocitové otázky:* Zamerané na vyvolanie emócií u ľudí na skúsenosti a myšlienky, hľadanie prívlastkových odpovedí, ako je horlivý, šťastný, bojzlivý, ustráchaný či sebavedomý. Táto otázka by mala naviesť opýtanú osobu na to, že sa táto otázka pýta na názory, presvedčenia a zvažuje úsudok, nie pocity.

Tabuľka 8.10 Úrovně vycibrenosti pri určovaní obsahu dotazníka

Úroveň	Popis
Definovať ústredné ciele	Definovať ciele (skúmať chudobu; pochopiť dôsledky vládnych stratégií na domácnosti).
Určiť rovnováhu medzi úsekmi	Definovať, aké témy sú najdôležitejšie (výskyt dotácií cien potravín, vplyv zmien na dostupnosť, alebo náklady na štátne zdravotníctvo a školstvo, vplyv zmien na ekonomickú klímu v dôsledku štrukturálnych zmien, alebo prechodu z centrálne plánovaného na trhové hospodárstvo.
Určiť rovnováhu v rámci úsekov	V rámci vzdelávacieho sektora, napríklad, určiť, ktoré z nasledujúcich vecí sú pre krajinu a v tejto chvíli najdôležitejšie: úrovne a determinanty zápisu, slabá dochádzka, učenie a rozdiely v mužských a ženských ukazovateľov; vplyv počtu rokov školskej dochádzky na zárobok vo formálnom sektore a poľnohospodárstve a ako alebo či sa líšia; ktoré deti majú učebnice, alebo dostávajú školské obedy či štipendiá; koľko musia rodičia platiť za školskú dochádzku.
Napísať otázky zaoberajúce sa konkrétnymi témami, alebo programami	Napríklad v štúdiu o prístupe k učebniciam by hodnotiteľ potreboval vedieť, koľko predmetov učebnice pokrývajú; či učebnice dostane každé dieťa, alebo si ich majú navzájom požičiavať; či sa môžu knihy vziať domov alebo používať len v učebni; či sa knihy majú používať iba na jeden rok, alebo viacej; či sa za knihy má platiť alebo budú bezplatné; kedy by mali byť knihy k dispozícii; a či sú učebnice kúpené v kníhkupectvách lepšie alebo horšie ako tie, ktoré poskytujú školy.

Zdroj: Svetová banka 1996.

- *Vedomostné otázky:* Otázky, ktoré sa respondent pýtajú na faktické informácie, ktoré respondent pozná
- *Zmyslové otázky:* Otázky o tom, čo vidia, počujú, cítia hmatom, ochutnajú a ovoňajú
- *Základné/demografické otázky:* Vek, vzdelanie, povolanie a ďalšie charakteristiky osoby, ktorá sa účastní ankety.

Formulácia otázok a odpovedí. Každú z Pattonových šiestich typov otázok možno položiť teraz, v minulosti, alebo budúcnosti. Napríklad hodnotiteľ sa môže spýtať:

- Čo ste vedeli o liečbe HIV/AIDS pred piatimi rokmi? (minulý čas)
- Čo ste sa dnes dozvedeli z prezentácie o HIV/AIDS? (prítomný čas)
- Čo by ste sa chceli dozvedieť o HIV/AIDS? (budúci čas) (Patton 2002).

Rámček 8.7 Tipy pre formuláciu otázok prieskumu

Nasledujúce tipy môžu hodnotiteľom pomôcť pri písaní otázok prieskumu tak, aby respondenti vedeli, na aké informácie sa ich pýtajú:

- Používajte jednoduché slová, ktoré majú rovnaký význam pre všetkých respondentov.
- Vytvorte konkrétne otázky a kategórie odpovedí.
- Vyhnite sa otázkam a možnostiam odpovedí, ktoré sú dvojznačné. (Vyhnite sa otázkam a odpoveďami, ktoré používajú slová "a" či "alebo").
- Vyhnite sa otázkam, ktoré vyžadujú vedomosti. Ak je to potrebné, poskytnite relevantné informácie v úvode otázky.
- Dávajte si pozor na dvojitý zápor v kombináciách otázka-odpoveď (napríklad, vyhnúť sa používaniu "ne" pri otázkach áno/nie).
- Vytvorte možnosti odpovede, ktoré sa navzájom vylučujú.
- Vytvorte vyrovnané možnosti odpovede.
- Vyhnite sa problematickým, dotieravým, alebo blahosklonným otázkam.

Zdroj: Hodnotiace centrum TC 2007. Pre iné užitočné zdroje, pozri Foddy (1993), Fowler (2002) a Sue a Ritter (2007).

Hodnotiace otázky musia byť jasné (rámček 8.7). Ak tomu tak nie je, respondent sa môže cítiť nepríjemne, neznalo, zmätene, alebo nepriateľsky. Hodnotitelia sa musia naučiť pojmy, ktoré používajú ľudia v prieskume, keď hovoria o projekte, programe, alebo stratégii a musia tieto slová používať pri tvorbe prieskumu.

Hodnotiteľ musí dávať pozor, aby nenavádzal respondenta na žiadanú odpoveď. Zoberme si napríklad nasledujúce otázky:

"Do akej miery, ak vôbec, narástli vaše zisky od školenia?"

"Ak zisky narástli trochu, mierne, podstatne alebo veľmi, pripisujete tento nárast školeniu?"

Je zrejmé, že tieto otázky "vedú svedka" po ceste, ktorú chce hodnotiteľ. Bolo by lepšie pýtať sa na trendy v ziskoch za dlhšie obdobie a až neskôr, ak došlo k nárastu, sa pýtať čomu to pripisujú.

Mierne zmeny v spôsobe, akým sa otázky formulujú, môžu mať významný vplyv na to, ako ľudia reagujú.

Niektorí skúmatelia sa zamerali na účinky menných prívlastkov a prísloviak. Slová ako *zvyčajne*, *často*, *niekedy*, *občas*, *málokedy* a *zriedka* sa "zvyčajne" používajú v dotazníkoch, aj keď je zrejmé, že nemajú rovnaký význam pre všetkých ľudí.

Niektoré prívlastky majú vysokú variabilitu a iné zasa nízku. Nasledujúce [frázy] majú vysoko variabilné významy a treba sa im v prieskumoch vyhýbať: *jasný mandát, väčšina, početné, podstatná väčšina, menšina, veľký podiel, významné množstvo, mnoho, značné množstvo a niekoľko*. Iné [frázy] produkujú menej variability a všeobecne majú viac zdieľaný význam. A to sú *veľa, takmer všetci, prakticky všetci, takmer všetci, väčšina, zhoda, malý počet, nie príliš veľa, takmer žiadny, sotva nejaký, zopár a málo* (StatPac 2007).

Frary (1996) ponúka niekoľko návrhov na vypracovanie účinných dotazníkov. Medzi jeho návrhmi na bodované odpovede sú nasledujúce:

- Zoradiť odpovede z nižšej úrovne na vyššie poradie zľava doprava:
1) nikdy 2) zriedka 3) príležitostne 4) často.
- Zvážiť kombinovanie kategórií odpovedí, ak by respondenti veľmi nepravdepodobne označili "nikdy" a ak by "zriedka" znamenalo takmer rovnakú úroveň aktivity: *1) zriedka alebo nikdy 2) príležitostne 3) často.*
- Žiadajte respondentov, aby ohodnotili pozitívne aj negatívne podnety (reakcie z oboch koncov stupnice). Taktó musia respondenti skôr *zvážiť* každú odpoveď, než jednotne súhlasiť alebo nesúhlasiť so všetkými odpoveďami.
- Ak je to možné, znížte počet možných odpovedí. Napríklad, ak je pravdepodobné, že názory respondentov budú jasné, použite jednoduché *1) súhlasím 2) nesúhlasím*. Pokiaľ majú mnohí respondenti názory, ktoré nie sú silné alebo dobre formulované, použite viac možností: *1) súhlasím, 2) skôr súhlasím, 3), skôr nesúhlasím, 4) nesúhlasím*.

Po napísaní otázok by mal hodnotiteľ prečítať každú otázku a odpoveď na kontrolu jazyka a logiky. Je gramatika správna? Nasleduje po otázke logická odpoveď?

Napísať otázky prieskumu je ťažké, pretože musia byť zrozumiteľné pre každého. Slová majú rozmanité významy a konotácie. Ak sa otázka kladie tak, že ľudia nerozumejú alebo rozumejú mnohými inými spôsobmi, odpovedia na inú otázku. Je tu tiež riziko zberu neúčinných údajov. Napríklad šéf agentúry môže chcieť zistiť, koľko počítačových školení ľudia v jeho organizácii absolvovali. Možno pritom klásť nasledujúce otázky:

- Mali ste nejaké školenie za posledné tri mesiace?
- Mali ste nejaké školenie za posledných šesť mesiacov?
- Mali ste nejaké školenie za posledný rok?

Problém s kladením tohto súboru otázok je, že každý, kto mal školenie počas posledných troch mesiacov, odpovie "áno" na všetky tieto tri otázky.

Lepšie navrhnutá otázka by bola položená takto: "Koľkých školení ste sa zúčastnili v každom z nasledujúcich časových období?"

- a. Za posledné 1 až 3 mesiace:
- b. Za posledné 4 až 6 mesiacov:
- c. Za posledných 6 až 9 mesiacov:
- d. Za posledných 10 až 12 mesiacov:
- e. Za posledných 12 až 24 mesiacov:

Zle formulované otázky môžu respondentov zmasť, čím ich prinúti hádať odpovede, alebo dokonca prieskum zahodiť. Vzhľadom k tomu, že zle postavené otázky v analýze sa nedajú „zachrániť“, musia byť dobre napísané. Hodnotitelia by si preto mali nechať dostatok času na kontrolu a predbežné testovanie prieskumu.

Je potrebné zabezpečiť a chrániť diskretnosť aj anonymitu. Diskretnosť je etický princíp, ktorý chráni informácie tým, že k nim umožní prístup iba tým, ktorí sú na to oprávnení. Anonymita znamená, že sa nebude zdieľať osobná identita ani osobné údaje nejakej osoby. Mnohí hodnotitelia uvedú stanovisko ako napríklad: "Vaše odpovede budú spracované diskretné a vaše údaje sa budú prezentovať tak, aby vaša totožnosť nemohla byť spájaná s konkrétnymi zverejnenými údajmi" (Burgess 2001).

Zoradenie otázok. Zoradenie otázok v nasledujúcom poradí môže zlepšiť šance, že prieskum bude vyplnený:

- Začnite otázkami, ktoré sú predmetom záujmu respondenta.
- Udržiavajte logický tok otázok a vyhnite sa zložitým rozvíjajiam.
- Spojte podobné alebo súvisiace otázky do jednej skupiny a pokúste sa vytvoriť logický sled otázok (Burgess 2001).
- Pohybujte sa od jednoduchého a zaujímavého k ťažkému a nepríjemnému, od všeobecného ku konkrétnemu (Jackson a Agrawal 2007).
- Usporiadajte otázky v chronologickom poradí (Jackson a Agrawal 2007).
- Pýtajte sa najdôležitejšie otázky dve tretiny prieskumu, pretože niektorí respondenti nemusia prieskum dokončiť (Jackson a Agrawal 2007).
- Vložte osobné, alebo dôverné otázky na konci prieskumu, v prípade, že sú umiestnené na začiatku, niektorí respondenti nemusia pokračovať (Frery 1996).
- Uprednostňujte jednotlivé otázky a zvážte vynechanie otázok s nízkou prioritou (Jackson a Agrawal 2007)

Jackson a Agrawal (2007) naznačujú, že väčšina samostatne spracovaných prieskumov nie je dlhšia ako jedna strana. U respondentov s vysokoškolským vzdelaním môže mať prieskum dve strany.

Výber zobrazenia prieskumu. Zobrazenie tlačeneho prieskumu si zaslúži pozornosť:

- Prieskum by mal mať názov a dátum verzie.
- Mal by byť prehľadný a bez zbytočných nadpisov.
- Mal by obsahovať kontaktné informácie a miesto odovzdania.
- Mal by obsahovať stručné úvodné vyhlásenie (v prípade, že neobsahuje sprievodný list), ktoré uvádza účel prieskumu a vysvetľuje, ako sa bude využívať.
- Otázky a možnosti odpovede by mali byť formátované a formulované dôsledne. Každá otázka by mala byť očíslovaná.
- Prieskum by mal zahŕňať pokyny na zodpovedanie otázok. Pokyny by mali uvádzať, koľko odpovedí možno označiť (iba jednu alebo všetky, ktoré sa hodia) a ako označiť niečí výber (zaškrtnutím políčka, zakrúžkovaním odpovede, napísaním krátkej odpovede) (Burgess 2001).

Jackson a Agrawal (2007) navrhujú umiestniť zaškrŕavacie políčka, alebo riadky pre odpovede s dostatočným miestom na to, aby hodnotiteľ mohol určiť vykonaný výber. Takisto hovoria o dôležitosti dať prieskumu profesionálny vzhľad.

Prieskum by mal obsahovať sprievodný list. Tento list uvádza sponzora a dáva účastníkom informácie o účele dotazníka. Jackson a Agrawal (2007) navrhujú, aby sprievodný list obsahoval nasledovné:

- Cieľ prieskumu (a prečo je jeho vyplnenie v záujme respondenta)
- Ako bola daná osoba vybraná do prieskumu
- Ako boli použité údaje
- Či bude zachovaná anonymita
- Dĺžka doby potrebnej na vyplnenie prieskumu
- Stimuly
- Kontaktné informácie pre viac informácií, alebo objasnenie.

Ak sa prieskum zasiela poštou, mala by byť pripojená opečiatkovaná obálka s adresou, alebo iný postup stanovený pre vrátenie prieskumu.

Kontrola, preklad a pilotné testovanie otázok. Proces vypracovania prieskumu sa opakuje. Po vypracovaní pôvodnej verzie prieskumu by mali zainteresované strany návrhy pozorne skontrolovať. Počas kontroly by si mali robiť poznámky a zdieľať kritiku a návrhy. Následne sa v prieskume spravia revízie. Tento proces bude predtým, ako bude pripravený na pilotné testovanie, potrebné niekoľko krát opakovať.

Ak sú pre zber dát potrebné viaceré jazyky, musí sa prieskum preložiť. Osoby zodpovedné za prieskum musia zabezpečiť, aby boli tieto nástroje správne preložené. Pri preklade prieskumov by mala zaškolená osoba, ktorá pozná oba jazyky a je oboznámená s predmetom dotazníka urobiť prvý preklad (pozri Behling a Law 2000). Akonáhle je prieskum preložený do miestneho jazyka, mala by ho ďalšia osoba preložiť späť do pôvodného jazyka. Tento proces kontroluje medzery, alebo nedorozumenia v preklade. Toto je jediný spôsob, ako zabezpečiť presný preklad. Nedostatočná zhoda na všetkých častiach prieskumu sa musí vyriešiť pred vykonaním pilotného testovania.

Vo väčšine prípadov sú prieskumy vytlačené v úradnom jazyku (jazykoch) krajiny, následne sú tímy anketárov s komunikačnými zručnosťami v niekoľkých miestnych jazykoch, využívané na zber údajov. V týchto prípadoch sa do miestnych jazykov preloží niekoľko kľúčových otázok, alebo fráz a uvedú sa v manuály prieskumu. Možno využiť aj miestnych tlmočníkov pre respondentov, ktorí hovoria inými jazykmi.

Otázky prieskumu by sa mali vždy formulovať jednoduchým spôsobom v jazyku, ktorým sa bežne hovorí. Otázky by nemali byť písané akademickým, alebo formálnym jazykovým štýlom. V miestnych jazykoch môžu byť veľké medzery medzi hovorenými a písanými jazykmi a obťažnosťou vyváženia jednoduchosti a presnosti. To platí najmä pre jazyky, ktoré sa bežne nepoužívajú v písomnej forme.

Keď sa prieskum odsúhlasí, mal by sa otestovať v teréne, alebo pilotne na malom počte subjektov. Podľa výsledkov testovania v teréne budú pravdepodobne potrebné ďalšie revízie. Ak prvé testovanie v teréne navrhne veľa zmien, možno bude treba urobiť ďalšie testovanie v teréne, ktoré zahŕnie časti, alebo celý prieskum, a to najmä v prípade, že sa vyskytnú problémy v dôsledku viacnásobného prekladu.

Pri všetkých prieskumoch a rozhovoroch je nevyhnutné, aby sa terénne alebo pilotné testovanie (predbežné testovanie) nástroja na zber dát urobilo čo najskôr. To znamená žiadať malú, ale reprezentatívnu vzorku potenciálnych respondentov, ktorí podstúpia prieskum a upozornia na oblasti, ktoré je potrebné objasniť. Jednou z užitočných stratégií je sadnúť si s respondentmi po vyplnení prieskumu a požiadať ich, aby pri vyplňaní nahlas premýšľali. Toto cvičenie môže poskytnúť obraz o tom, ako potenciálni respondenti interpretujú otázky. Často sa veci, ktoré sa zdajú úplne jasné, ukážu ako mátaúce a nejednoznačné spôsobom, aký sa nikdy nepredvídal. Pokiaľ respondenti otázku nepochopia,

hodnotitelia musia otázku pozmeniť a ešte pred zavedením nástroja ju znovu otestovať. Cieľom testu v teréne je snaha zabezpečiť, aby bol prieskum schopný zhromažďovať informácie, na ktoré je určený. Dobrý pilotný test sa zameria na prieskum na troch úrovniach:

- *Ako celok:* Sú všetky časti prieskumu konzistentné? Existujú oblasti, ktoré kladú rovnakú otázku?
- *Každá časť:* Ak má prieskum viac ako jednu časť, zhromažďujú hľadané informácie v každej časti očakávané informácie? Berú sa do úvahy všetky hlavné činnosti? Existujú nejaké otázky, ktoré nie sú relevantné?
- *Individuálne otázky.* Je formulácia jasná? Umožňuje otázka nejednoznačné odpovede? Existujú alternatívne výklady?

Pri testovaní v teréne, alebo pilotnom testovaní je dôležité testovať prieskum medzi ľuďmi z rôznych oblastí a všetkých hlavných jazykových a sociálno-ekonomických skupín. To môže zahŕňať vidiecke a mestské obyvateľstvo, ľudí zamestnaných vo formálnych i neformálnych sektoroch a osoby, ktoré hovoria všetkými kľúčovými jazykovými skupinami.

Ak sa vykonáva pilotný test len v jednom jazyku, jeho dokončenie trvá zvyčajne asi jeden týždeň. Ak sa konečný prieskum má vykonávať vo viac ako jednom jazyku, bude jeho pilotovanie trvať dlhšie, pretože verzia v každom jazyku by mala byť najprv otestovaná v teréne.

Na konci pilotného testu by sa mal vyčleniť jeden alebo dva týždne na vyhodnotenie doterajších výsledkov. Tím(y) pracujúci(e) na testovaní v teréne by sa mal(i) stretnúť, prediskutovať a dohodnúť sa na potrebných zmenách. V typickom rozsiahlom prieskume sa zvyčajne robia tri cykly pilotného testovania.

Rámčeky 8.8 a 8.9 uvádzajú smernice na vykonávanie prieskumov. Prvý kladie dôraz na postup pri administrácii. Druhý sa zameriava na napísanie dobrých otázok.

Občianske výsledkové karty

Občianska výsledková karta, niekedy nazývaná aj *občianska bodovacia karta*, je druh prieskumu, ktorý meria výkon verejných služieb. Stále viac sa používa pri rozvoji. V Bangalore v Indii ich používa skupina súkromných občanov pri riešení problémov s verejnými službami (Paul a Thampi 2008). Občianske výsledkové karty sa používajú už mnoho rokov v Spojených štátoch amerických na ohodnotenie výkonu verejných úradov.

■ ■ **Občianska výsledková karta:** Typ prieskumu, ktorý meria výkon verejných služieb

Rámček 8.8 Všeobecné pokyny pre vykonávanie prieskumov

Nižšie sú uvedené všeobecné pokyny pre vykonávanie prieskumov:

- Snažte sa, aby boli jednoduché, jasné, ľahké a krátke.
- Nájdite ďalších ľudí, ktorí vykonávajú druh hodnotenia, ktoré Vás zaujíma.
Nájdite a preštudujte si prieskumy podobné tomu, ktorý si myslíte, že chcete urobiť.
- Uistite sa, že ľudia vedia, prečo ich žiadate o účasť (ale tak, aby nedošlo k skresleniu ich odpovedí).
- Kladte otázky, na ktoré možno ľahko odpovedať a neznechujte túžbu respondenta odpovedať jasne.
- Nepýtajte sa respondentov na informácie, kvôli ktorým by museli nazrieť do súboru, alebo iného zdroja. Pokiaľ je nutné to urobiť, musíte im to dať vopred vedieť, aby sa zhromaždil materiál predtým, ako sa prieskum uskutoční.
- Rešpektujte súkromie respondenta. Spracovávajte prieskumy diskrétno a zavedte postupy na zabezpečenie súkromia. Nikdy nesľubujte diskrétnosť, pokiaľ ju nemôžete zabezpečiť.
- Rešpektujte čas a inteligenciu respondentov.
- Povedzte respondentom, ako boli vybratí a prečo je ich účasť dôležitá.
- Nepoškodte: zachovajte odpovede dôverné. Vo svojej správe použite súhrnné odpovede. Pridel'te údajom identifikačné číslo a zničte odkaz na meno danej osoby.
- Dajte respondentom vedieť, či dostanú kópiu záverečnej správy, ktorá využíva výsledky dotazníka.

Zdroj: Autori.

Rámček 8.9 Tipy pre písanie dotazníkov

Nasledujúce tipy môžu pomôcť hodnotiteľom pri písaní dotazníkov:

1. Ak je to možné, použite existujúci dotazník ako návod. Upravte ho podľa potreby, aby pasoval s vašou situáciou. Je jednoduchšie upraviť existujúci dotazník, než vytvoriť úplne nový.
2. Postupujte podľa nasledujúcich základných pravidiel:
 - Použite jednoduchý, jasný jazyk, ktorý je vhodný pre respondentov.
 - Položte len jednu otázku v čase, napríklad: Skôr "Do akej miery, ak vôbec, je materiál jasný" než "Do akej miery, ak vôbec, je materiál jasný a užitočný."
(Ak je materiál jasný, ale nie užitočný, neexistuje spôsob, ako osoba môže dať presnú odpoveď).

- Napíšte svoje otázky tak, aby všetci respondenti mali pocit, že ich odpovede sú prijateľné. Vovedte ich do vašej otázky tým, že im dáte rozsah: "Do akej miery, ak vôbec," alebo "Ako dôležité, alebo nedôležité sú"
- Uvedte vhodné kategórie odpovedí, ktoré sa navzájom vylučujú. Ak sa pýtate vekových skupín, vytvorte kategórie; 20-30, 31-40, 41-50, skôr než 20-30,30-40, 40-50.
- Ak je to možné, napíšte otázky tak, aby sa odpovede pohybovali od záporných ku kladným:

"Do akej miery, ak vôbec, bolo ... Veľmi zbytočné ← ...→Veľmi užitočné."

- Vyhnite sa odpovediam áno/nie, pokiaľ odpoveď nie je zisťovacia. Namiesto toho sa snažte zachytiť spektrum názorov tým, že respondentov požiadate, aby odpovedali na stupnici. Napríklad, dajte ohodnotenie na päťbodovej stupnici od "malého, alebo žiadneho rozsahu" až po "veľmi veľký rozsah."
 - Vyhnite sa absolútnym možnostiam na oboch koncoch stupnice (zopár ľudí má absolútny názor na všetko). Zmiernite konce pomocou "vždy, alebo takmer vždy" na jednom konci stupnice a "nikdy, alebo skoro nikdy" na druhom konci stupnice.
 - Kladte otázky týkajúce sa súčasnej situácie. Pamäť sa postupne spomaľuje.
 - Ponechať „východy“ (použite kategórie "neviem posúdiť" a "bez názoru") v opačnom prípade respondenti môžu uvádzať nezmyselné odpovede.
 - Vyhnite sa používaniu dvojítých záporov.
3. Urobte prieskum tak, aby sa ľahko realizoval. Uvedte políčka na zaškrtnutie. Dajte dostatočné pokyny na to, aby respondenti vedeli, čo majú robiť: v prípade potreby uvedte "označte len jednu možnosť" alebo "označte všetko, čo sa hodí".
 4. Pýtajte sa najprv všeobecné otázky, potom konkrétnejšie otázky, potom jednu alebo dve záverečné otvorené otázky ako napríklad "nejaké pripomienky, alebo čokoľvek iné, čo by sme mali vedieť?"
 5. Pýtajte sa len na tie demografické informácie, ktoré využijete. Buďte vnímaví, v prípadoch kedy možno identifikovať niektorých ľudí podľa demografických údajov. Umiestnite demografické otázky v záverečnej časti prieskumu.
 6. Vytvorte návrhy otázok a dajte ich skontrolovať odborníkom.
 7. Ak je potrebné otázky preložiť, urobte to a potom ich dajte preložiť späť do pôvodného jazyka pre kontrolu prekladu.
 8. Testujte, testujte, testujte! Dbajte, aby typickí respondenti radšej na dotazník odpovedali, než ho len čítali. Potom prejdite späť každú otázku kvôli ich spätnej väzbe. Je každá otázka jasná? Pochopili, čo sa ich pýtate? Sú tam neznáme slová, alebo nejasné frázy? Existuje lepší spôsob, ako sa pýtať na každú otázku?

Zdroj: Autori.

Občianske výsledkové karty sa používajú na

- získavanie spätnej väzby od občanov na verejné služby od skutočných užívateľských služieb
- posúdenie výkonu jednotlivých poskytovateľov služieb, alebo porovnanie výkonu rôznych poskytovateľov
- tvorbu databázy spätnej väzby na služby, ktoré potom možno umiestniť vo verejnej sfére (ADB a ADBI 2004).

Tabuľka 8.11 zobrazuje príklad občianskej výsledkovej karty, ktorá uvádza celkovú spokojnosť so službami.

Občianske správy zbierajú spätnú väzbu o nasledujúcich faktoroch:

- dostupnosť služieb
- prístup k službám
- spoľahlivosť služieb
- celková kvalita služieb
- spokojnosť so službami
- odozva poskytovateľa služieb
- skryté náklady
- korupcia a podporné systémy
- vôľa platiť (Svetová banka 2006).

Občianske výsledkové karty sa dajú použiť mnohými spôsobmi (tabuľka 8.12). Dajú sa vydávať na rôznych úrovniach štátnej správy.

Tabuľka 8.13 sumarizuje výhody a úskalia občianskych výsledkových kariet pre zber dát.

Rozhovory

Rozhovor je dialóg medzi skúseným anketárom a opýtanou osobou. Cieľom je získať informácie, ktoré môžu byť použité na zodpovedanie hodnotiacich otázok (rámček 8.10). Kvalita získaných informácií

Tabuľka 8.11 Výsledky občianskej výsledkovej karty ohľadom spokojnosti so službami infraštruktúry

Agentúra	Počet užívateľov medzi respondentmi (v tisícoch)	Percento spokojných užívateľov	Percento nespokojných užívateľov
Elektrina	1024	43	15
Voda	775	41	19
Telefón	203	87	12
Polícia	98	45	36

Zdroj: Autori.

Tabuľka 8.12 Využitie občianskych výsledkových kariet

Typ štúdie, alebo projektu	Príklad
Štúdie spokojnosti so štúdiami mestských služieb	Sedem indických miest; Kampala, Uganda
Štúdie provinčnej a národnej spokojnosti s poskytovaním služieb	India, Filipíny, Uganda
Sektorové štúdie	Verejné nemocnice v Bangalore, India
Programové hodnotenia	Bezpečnosť vidieckych potravín v Tamil Nadu, vidiecka voda a hygiena v Maharashtra, India
Projekty reformy riadenia	Bangladéš, Peru, Filipíny, Srí Lanka, Ukrajina, Vietnam

Zdroj: Svetová banka 2006.

Tabuľka 8.13 Výhody a úskalia občianskych výsledkových kariet pre zber dát

Výhody	<ul style="list-style-type: none">• Zabezpečujú súhrnnú spätnú väzbu vo vzťahu k výkonu• Sú štruktúrované pre jednoduchú komunikáciu• Pomáhajú znížiť skreslenie pri zbere dát
Úskalia	<ul style="list-style-type: none">• Vyžadujú schopnosť chápať tomuto druhu posudzovania• Sú obmedzené na porovnávanie rôznych služieb• Vyžadujú veľkú vzorku heterogénnej populácie na služby, ktoré využíva len malé percento populácie• Chýba im predvídateľnosť toho, ako zareagujú vládni úradníci

Zdroj: Autori.

do značnej miery závisí od schopnosti a osobnosti anketára (Lofland a Lofland 1995). Kľúč k dobrému rozhovoru je byť dobrým poslucháčom a dobrým anketárom.

Každá kultúra má svoje vlastné hodnoty a zvyky: otázka, alebo gesto môže uraziť ľudí z jednej kultúry a z inej nie. Kultúrna kompetencia je pre anketára nutnosťou, pretože musí venovať pozornosť odpovediam respondentov počas rozhovoru, aby sa predišlo neúmyselnému pohoršeniu respondentov. (rámček 8.11).

Pri rokovaní s ľuďmi zo všetkých kultúr by mali mať anketári na pamäti nasledovné:

- Každý človek ocení úctivé zaobchádzanie.
- Dokonca aj ľudia, ktorí pochádzajú z kultúr poznamenaných sebaobetovaním a spoločným myslením majú pocit vlastnej hodnoty a ocenia individuálne zaobchádzanie.
- Každý človek oceňuje pocit, že vám na jeho názore záleží.

Rámček 8.10 Tipy pre vedenie rozhovorov

Nasledujúce tipy môžu pomôcť hodnotiteľom pri vedení rozhovorov:

1. Oboznámte respondentov
 - aký je účel a načasovanie tejto štúdie
 - prečo sa podrobujú rozhovoru
 - ako boli vyberaní
 - ako budú použité údaje
 - či je rozhovor dôverný
 - ako dlho bude rozhovor trvať
 - aký je obsah rozhovoru (pomocou zdieľania otázok ešte vopred)
 - či sa budete chcieť s nimi rozprávať znova
 - či dostanú kópiu záverečnej správy
 - či budú mať prípadne k dispozícii zhrnutie vašich poznámok.
2. Skúste vybrať čas a miesto, ktoré je pokojné a bez rozptyľovania.
3. V ideálnom prípade si zavolajte druhého človeka, ktorý vám pomôže robiť poznámky.
4. Zvážte nahrávanie rozhovoru. Ak tak urobíte, oznámte to respondentovi a získajte jeho povolenie pred začatím nahrávania.
5. Držte sa scenára. Ak sa pýtate zatvorené otázky, spýtajte sa ich presne tak, ako boli napísané. Ak sa pýtate otvorené otázky, chodte skôr "po prúde", neriadte ich neustále.
6. Buďte si vedomí kultúrnych noriem, ako je očný kontakt, priame otázky a rodové záležitosti.
7. Udržujte rovnováhu: napríklad ak sa spýtate respondentov na to, ktoré sú podľa nich hlavné piliere projektu, pokračujte o tom, čo sú podľa nich hlavné prekážky.
8. Snažte sa vyhnúť otázkam "prečo", pokiaľ to vnímajú ako agresívne alebo kritické.
9. Akceptujte čokoľvek, čo respondenti povedia s empatiou a bez odsudzovania.
10. Robte si dobré poznámky bez toho, aby ste odvádzali pozornosť od rozhovoru.
 - Pri písaní udržujte očný kontakt.
 - Napíšte kľúčové slová alebo frázy, nie doslovný záznam rozhovoru.
 - Ak respondent hovorí niečo, čo chcete zachytiť, požiadajte ho, aby to zopakoval, alebo dokončiť to, čo píšete ešte pred položením ďalšej otázky.
 - Ak respondent povie niečo, čo stojí za zmienku, opýtajte sa, či môžete používať jeho/jej presné slová.
11. Podrobne zapisujte rozhovor.
 - Majte na pamäti, že každé slovo a myšlienka môže mať hodnotu.
 - Urobte si čas na čo najdôkladnejšie zapísanie svojich poznámok.
 - Urobte si aspoň stručnú kontrolu svojich poznámok bezprostredne po rozhovore (nechajte si medzi rozhovormi dostatok času).
 - Spíšte si všetky poznámky v deň rozhovoru.
12. V citlivých situáciách zvážte zdieľanie poznámok s respondentom pre kontrolu odpovedí a zhodu na tom, čo bolo povedané.

Zdroj: Autori.

Rámček 8.11 Tipy na vedenie rozhovorov v rôznych kultúrach

Nasledujúce tipy môžu pomôcť hodnotiteľom pri vedení rozhovorov v rozvojovom prostredí:

1. Pred každým rozhovorom si zistite viac o kultúre osoby, s ktorou sa budete rozprávať.
2. Diskutujte o technikách rozhovoru s niekým, kto pozná danú kultúru, alebo použite jedného anketára z rovnakej kultúry, ako respondenta.
3. Zistite si čo najviac o kultúrnych charakteristikách ako napríklad
 - aký telesný odstup zachovať medzi sebou a respondentom
 - aký očný kontakt je vhodný
 - význam zmeny tónu hlasu, pohybov hlavy a ďalšej reči tela počas konverzácie
 - vhodný spôsob obliekania
 - vhodná forma pozdravu
 - rodové role.

Rodové otázky sú obzvlášť dôležité. V niektorých kultúrach môže byť napríklad pre mužského anketára nevhodné byť sám v miestnosti so ženou, ktorá je respondent. V niektorých kultúrach môžu muži zaryto mlčať, keď s nimi vedie rozhovor žena. Použitie anketára rovnakého pohlavia, alebo prítomnosť svedka opačného pohlavia je v takýchto situáciách nevyhnutná.

Tabuľka 8.14 sumarizuje výhody a úskalia rozhovorov.

Tabuľka 8.14 Výhody a úskalia rozhovorov

Výhody	<ul style="list-style-type: none">• Môžu byť štruktúrované, čiastočne štruktúrované, neštruktúrované, alebo ich kombináciou, ale vo všeobecnosti sú čiastočne štruktúrované• Vedia dôkladne preskúmať zložité problémy• Odpúšťajú chyby: nejasné otázky možno v priebehu rozhovoru upresniť a zmeniť za následné rozhovory• Môže trvať viac ako hodinu, v závislosti od dôležitosti a záujmu• Môže hodnotiteľom dať intuitívne vnímanie situácie
Úskalia	<ul style="list-style-type: none">• Môže byť nákladné, prácne a časovo náročné• Nemusí ukázať, prečo majú rôzni ľudia rôzne názory• V dôsledku selektívneho počúvania anketára nemusí obsahovať informácie, ktoré sa nezhodujú s už existujúcimi názormi• Vyžaduje kultúrnu vnímavosť, a to najmä s ohľadom na rodové témy.

■ ■ **Miera odozvy:** Percento ľudí, ktorí sa prieskumu zúčastnili vydelené celkovým počtom respondentov požiadaných o prieskum

Miera odozvy

Miera odozvy je percento ľudí, ktorí sa skutočne zúčastnili prieskumu, vydelené celkovým počtom ľudí žiadaných o účasť na prieskume. Dobré hodnotenie poskytuje informácie o počte opýtaných ľudí (alebo jednotiek, ako sú organizácie), počte odpovedajúcich, miere odozvy, a opisuje úsilie vedúce k zvýšeniu miery odozvy (nadväzujúce telefonáty, listy).

Nízka miera odozvy môže predpokladať neobjektívnu (podľa vlastného výberu) vzorku. Táto skutočnosť predstavuje problém, pretože ľudia, ktorí sa rozhodli zúčastniť, sa môžu líšiť od tých, ktorí sa nechcú zúčastniť. Povedzme napríklad, že organizácia vykonáva prieskum o názoroch všetkých zamestnancov, ale len 30 percent reaguje. Ak sa najviac nespokojní zamestnanci chceli skôr zúčastniť prieskumu zatiaľ čo tí spokojní nie, dané údaje neodhalia názory všetkých typov zamestnancov. Bolo by chybou rozhodovať sa na základe týchto výsledkov, bez zhromaždenia viacerých informácií o tom, kto odpovedal a kto nie. Prieskumy s mierou odozvy pod 70 percent by sa nemali uvádzať, pokiaľ hodnotiteľ neanalyzoval skreslenie odpovedí a nedemonštroval platnosť prieskumu (Jackson a Agrawal 2007).

Hodnotiteľ sa môže pozrieť na demografiu respondentov aby zistil, či sa zhodujú s väčšinou populácie, pokiaľ ide o charakteristiky ako vek a pohlavie. Ak áno, hodnotiteľ môže pokračovať, ale len s príslušným posúdením výsledkov. V niektorých prípadoch môže hodnotiteľ nadviazať priamo na niektorých nerespondentov a určiť, či existujú určité vzorce. Ak je demografia respondentov a nerespondentov odlišná, musia sa podľa toho posudzovať aj výsledky prieskumu. Hodnotelia by mali takéto analýzy nerespondentov hlásiť, rovnako tak a aj to, ako môžu ovplyvniť výsledky.

Výsledky prieskumu s nízkou mierou odozvy sa musia vždy nahlásiť kvôli počtu respondentov, uznaniu, že tieto výsledky môžu, alebo nemusia presne odrážať väčšie skupiny. To znamená, že údaje by mali byť vyjadrené ako "z 87 respondentov" či "75 percent ($N = 60$) nahlásených respondentov. . . ." Percentá by sa nemali používať v prípade, ak je celkový počet tých, ktorí prieskum odoslali, menej ako 50. Pomer ako napríklad "75 percent odpovedajúcich" z celkového počtu 45 respondentov je úplne odlišný ako 75 percent z 3000 respondentov.

■ ■ **Skupinová diskusia:** Metodológia kvalitatívneho hodnotenia, pri ktorom sa vytvoria malé skupiny ľudí, ktoré budú diskutovať o špecifických témach pod vedením moderátora

Nástroj 5: Skupinové diskusie

Skupinová diskusia je metodológiou kvalitatívneho hodnotenia, pri ktorom sa vytvoria malé skupiny ľudí, ktoré budú diskutovať o špecifických témach pod vedením moderátora. Štruktúra skupinovej diskusie sa môže javiť neformálna,

ale v skutočnosti používa scenár, ktorý obsahuje súbor otvorených otázok. Skúsený moderátor vedie diskusie a sondy, alebo kladie doplňujúce otázky podľa toho, ako to vyplýva z danej situácie.

Skupinový proces má tendenciu získať viac informácií než jednotlivé rozhovory, pretože ľudia vyjadrujú rôzne názory a zapájajú sa do dialógu s druhými. Skupinová diskusia však nie je len skupinový rozhovor. Moderátor riadi dialóg a skúma dôvody a pocity členov. Konverzácia je často nelineárna; Účastníci môžu kedykoľvek priniesť informácie, alebo rôzne pohľady.

Skupinové diskusie sa používajú na zber nasledovných údajov:

- skupinová interakcia
- zložitost' zdrojov
- "Ako" a "prečo" skôr než "či" a "koľko"
- kontextové odpovede, nie odpovede áno/nie
- okamžitá spätná väzba
- zložitost' správania a motivácie
- intenzita názorov
- názory na citlivé témy (Billson a London 2004).

Taktiež môžu byť využité na trianguláciu metód. Sú taktiež užitočné v prípade, ak respondenti nie sú spokojní s metódou "papier a pero".

Skupinové diskusie by sa nemali využívať na zber štatistických údajov.

Ich využitie nie je vhodné aj v nasledovných prípadoch:

- pri neprekonateľných jazykových bariérach
- ak má hodnotiteľ slabú kontrolu nad skupinou
- nie sú založené na dôvere
- nedá sa zaručiť sloboda vyjadrovania
- je ohrozená diskretnosť (Billson 2004).

Skupinová diskusia zvyčajne zahŕňa 6 - 12 ľudí. Zloženie skupiny závisí od jej účelu. Väčšina skupinových diskusií je homogénna, vrátane ľudí podobného postavenia (učitelia v jednej skupine, študenti v druhej; vedúci v jednej skupine, zamestnanci v inej skupine). To, kto by mal a nemal byť v rovnakej skupinovej diskusii závisí od situácie a zúčastnených kultúr. Výber účastníkov nesmie skresliť výsledky hodnotenia akokoľvek predvídateľným spôsobom. Žiadna kategória potenciálnych účastníkov by sa nemala prehliadnúť, ak sa dá očakávať, že ich odpovede zmenia, alebo rozšíria výsledky. V takom prípade, pri existencii možných ďalších dôležitých skupín, by sa mala konať ďalšia skupinová diskusia.

Skupinové diskusie by mali zabezpečiť

- pohodlné, bezpečné prostredie (ako základ)
- občerstvenie (ako základ)
- peňažné stimuly (voliteľné)
- prepravu, alebo starostlivosť o deti (voliteľné)
- skúseného moderátora (ako základ)
- zapisovateľa poznámok (voliteľné).

Stretnutia sú nahrávané a v ideálnom prípade je z každého stretnutia vypracovaný doslovný prepis. Skupinová diskusia sa začína jasným vysvetlením toho,

- aký je účel tejto skupinovej diskusie
- prečo sú názory respondentov dôležité
- ako boli respondenti vyberaní
- čo je to skupinová diskusia
- aké sú pravidlá procesu, vrátane kľúčového pravidla: čo sa v tejto miestnosti povie v nej aj zostane.

Moderátor vedie proces, udržuje skupinu sústredenú a zabezpečuje, aby mali všetci účastníci možnosť vyjadriť svoje názory a aby v diskusii nedominovalo len zopár ľudí. Moderátor sa pýta malé množstvo otázok s použitím návodu konkrétne určeného pre dané stretnutie. Všetky otázky sú otvorené. Rozhovor postupuje od jednoduchých, konverzačných otázok až k vážnejším otázkam. Končí súhrnnými a sumarizujúcimi otázkami, ktoré umožňujú opraviť prípadné dojmy a ďalšie pripomienky a nápady, ktoré majú byť zaznamenané.

Hodnotitelia sú zodpovední za všetky aspekty skupinovej diskusie, vrátane toho:

- kto by sa jej mal zúčastniť
- koľko stretnutí by sa malo zorganizovať
- kde sa budú stretnutia konať
- kedy sa budú stretnutia konať
- čo sa budú pýtať účastníkov
- ako analyzovať a prezentovať údaje.

Typický projekt skupinovej diskusie si vyžaduje lehotu šesť až osem týždňov. Dĺžka doby závisí od logistických faktorov, zložitosti, alebo naliehavosti projektu, prístupnosti rozhodovacích orgánov a jednoduchosti s akou sa účastníci môžu najímať.

Hodnotenie skupinových stretnutí funguje najlepšie, ak sa realizuje nasledujúcim spôsobom (Billson 2004):

- 1. krok: Objasnite kľúčové hodnotiace otázky. Ak klientom a hodnotiteľom nie sú jasné kľúčové otázky, na ktoré by mali skupinové stretnutia odpovedať, bude celý proces frustrujúci.
- 2. krok: Navrhnete hodnotiaci prístup. Pomocou účelu hodnotenia a kľúčových otázok navrhnete všeobecný prístup a okruh tém, ktorými sa dostanete ku kľúčovým otázkam.
- 3. krok: Zostavte pokyny pre moderátora, ktoré musia obsahovať potrebný protokol (štruktúru, alebo kódex správania) na hodnotenie tak, aby neskreslili odpovede, ale riadili skupinu smerom ku kľúčovým otázkam.
- 4. krok: Urobte nábor účastníkov.
- 5. krok: Určite techniky moderovania. Stanovte a použite dobré techniky moderovania na stretnutiach skupinových diskusií.
- 6. krok: Vypočujte si pozorovateľov, hodnotiteľov a klientov a zaznamenajte doplňujúce informácie. Ihneď po každej skupinovej diskusii, keď sú údaje čerstvé, zdieľajte poznatky zo skupinových diskusií s klientmi a ďalšími zainteresovanými stranami. Zaznamenajte dodatočné informácie, o ktorých sa otvorene nediskutovalo (dojmy, závery atď.), pre ďalšie použitie.
- 7. krok: Analyzujte údaje. Ak skupinová diskusia prebehla dobre, vyprodukuje horu slov a myšlienok. Tieto kvalitatívne údaje vyžadujú zvláštne analytické techniky, a to najmä analýzu obsahu (pozri kapitolu 10).
- 8. krok: Prezentujte výsledky. Nahláste výsledky tak, aby to bolo zmysluplné a užitočné aj pre ostatných, a najmä pre klienta. Použijete ústne, písomné alebo video formáty, alebo ich kombináciu.

Stretnutia skupinovej diskusie trvajú zvyčajne jednu až dve hodiny. Pri väčšine projektov poskytuje 100 minút dostatočný priestor na prediskutovanie každej hlavnej línie otázok bez vyčerpania, alebo otrávenia účastníkov či moderátora (Billson 2004). Skupinové diskusie by nemali byť naplánované príliš nahusto. Dve, alebo tri skupinové diskusie v jeden deň sú pre moderátora maximum.

Skupinové diskusie by sa mali konať v neutrálnom prostredí. Dané miesto musí byť tiež ľahko dostupné. Účastníci zvyčajne sedia okolo stola, alebo na stoličkách usporiadaných do kruhu s cieľom uľahčiť konverzáciu medzi účastníkmi. Je možné, že bude v miestnosti prítomných niekoľko pozorovateľov, zatiaľ čo bude prebiehať skupinová diskusia. Mali by sa predstaviť hneď na začiatku stretnutia a vysvetliť dôvod ich prítomnosti.

Audio, alebo video rekordéry sú veľmi užitočné, pretože poskytujú presný prepis stretnutí. Väčšina účastníkov čoskoro zabudne, že ich nahrávajú. Ak sa stretnutie nenahráva, zdokumentovanie stretnutia by mali robiť dvaja zapisovatelia.

Zapísovanie poznámok na prenosnom počítači môže urýchliť počiatočnú analýzu dát a písanie správ. Moderátor by nemal robiť poznámky.

Neexistujú žiadne pevné pravidlá o tom, koľko stretnutí skupinových diskusií by sa malo konať. Všeobecným pravidlom je, aby sa konali dovtedy, kým sa neobjavia rovnaké témy, alebo žiadne nové informácie. To sa zvyčajne stáva po troch až šiestich stretnutiach. Mohlo by byť užitočné klásť základný súbor otázok každej v skupinovej diskusii a potom pridať rôzne otázky alebo sondy, ktoré sú rozsiahlejšie, akonáhle je zrejme, že témy sú konzistentné. Hodnotitelia by si mali po každom stretnutí vypočítať jeden druhého, aby mohli robiť rozhodnutia o úpravách protokolov na ďalších stretnutiach.

Mali by sa zväziť denné aktivity účastníkov: hodnotitelia musia vnímať nároky na čas účastníkov, vrátane času na dochádzanie, účasť na stretnutí môže zabrať aj viac ako pol dňa. Skupinové diskusie naplánované v neskorých popoludňajších hodinách sa môžu kryť s prípravou večere, čím sa obmedzí počet ľudí, ktorí sú ochotní zúčastniť sa.

Skupinové debaty si vyžadujú značnú prípravu a čas. Rámček 8.12 uvádza tipy na písanie otázok na skupinové diskusie.

Stretnutie skupinovej diskusie môže byť rozdelené do štyroch rôznych fáz. Tieto fázy a kroky v rámci jednotlivých fáz sú uvedené v tabuľke 8.15.

Otázky na skupinovú diskusiu v rámčeku 8.13 sú určené pre ilustráciu typov otázok, ktoré sa hodnotiteľ možno bude chcieť spýtať pri použití tohto nástroja.

Rámček 8.12 Tipy na vypracovanie otázok pre skupinovú diskusiu

Nasledujúce tipy môžu hodnotiteľom pomôcť získať čo najviac zo stretnutí skupinovej diskusie:

- Najskôr si premyslite, ako budú použité informácie zo skupinovej diskusie. Uistite sa, že všetky otázky povedú priamo, alebo nepriamo k využiteľným informáciám.
- Vyhňte sa vágnemu, nejasnému zneniu.
- Položte naraz len jednu otázku.
- Pýtajte sa otvorené otázky.
- Vyhňte sa predpokladom, ktoré sú navádzajúce alebo zavádzajúce.
- Vyhňte sa otázkam, ktoré spôsobujú zaujatosť, odchýlenie sa od odpovedí.
- Vyhňte sa podávaniu alternatívnych odpovedí.
- Urobte to zaujímavým. Mechanické otázky vyvolávajú mechanické odpovede.
- Používajte "protokolový lievik", ktorý začína otázkami o širších koncepčných témach a končí skúmovými otázkami.

Protokolový lievik

Široký záber
Kľúčové hodnotiace otázky
Všeobecné otázky
Konkrétne otázky
Sondy

Tabuľka 8.15 Štyri fázy krokov skupinových diskusií a moderátora

Fáza	Kroky
I. Preambula, alebo úvodný príhovor	Moderátor uvoľňuje účastníkov otázkami na prelomenie ľadov. Moderátor vysvetľuje účel skupinovej diskusie. Moderátor stanoví základné pravidlá. Všetci v miestnosti sa predstavia.
II. Predstavovanie a zahrievacie kolo	Účastníci dajú skúsenosti a role do súvisu s danou témou. Moderátor stimuluje skupinovú interakciu a premýšľanie o téme. Moderátor začne najmenej obávanými a najjednoduchšími otázkami.
III. Hlavná časť skupinovej diskusie	Moderátor postupuje k obávanejším, alebo citlivým a zložitým otázkam. Moderátor vyzvedá hlboké odpovede. Údaje, ktoré sa objavili, sa spoja na vytvorenie komplexného, integrovaného základu pre analýzu. Zabezpečí sa široká účasť.
IV. Záver	Moderátor končí záverečnými otázkami. Moderátor zhrnie a upresní hlavné témy. Moderátor predstaví členom skupiny teórie, dojmy a pocity, aby na nich reagovali, potvrdili ich, objasnili či opravili. Moderátor vyzve účastníkov na kolo konečných pripomienok alebo postrehov ("hlavné ponaučenia"), plus "posledné myšlienky," niččo, čo vynechali, a všetko, čo by účastníci chceli, aby hodnotiaci tím vedel. Moderátor poďakuje účastníkom a odovzdá im sľúbené motivačné prostriedky.

Zdroj: Autori.

Rámček 8.13 Vzorové otázky pre skupinovú diskusiu

Nasledujúci scenár môže byť užitočný pri zostavovaní otázok pre skupinovú diskusiu.

Úvod: Začnime tým, že sa predstavíte. Prosím, uveďte svoj titul a kde pracujete, ako aj povahu skúsenosti v súvislosti s absolvovaním tohto programu zdravotného strediska, vrátane toho, prečo ste tam išli.

Pohľady: Kritici programu bezplatných zdravotných stredísk argumentujú tým, že poskytujú nekvalitnú zdravotnú starostlivosť. Aká bola vaša skúsenosť v súvislosti s prijatím služby na bezplatnej klinike?

Riadenie: Nedávne prieskumy naznačujú, že súčasné rozpočty okresov nezahŕňajú miestne kliniky. Ako hodnotíte tieto problémy na základe vašich skúseností s prijímaním služieb na týchto klinikách?

Zdroj: Prevzaté od Billson 2004.

Tabuľka 8.16 Výhody a úskalia skupinových diskusií

Výhody	Dajú sa zrealizovať pomerne rýchlo a ľahko Zaberú pracovníkom menej času než hlbkové, osobné rozhovory Umožňujú pružnosť pri zmenách v procese a otázkach Dokážu preskúmať rôzne pohľady Môže to byť pre účastníkov zábava
Úskalia	Analýza je časovo náročná Účastníci nemusia byť reprezentatívnou vzorkou obyvateľstva, čo môže viesť k skresleniu dát Skupina môže byť ovplyvnená moderátorom, alebo dominantnými členmi skupiny

Zdroj: Autori.

Tabuľka 8.16 sumarizuje výhody a úskalia skupinových diskusií.

Nástroj 6: Denníky a osobné kontrolné zoznamy

Ďalší spôsob zberu dát je pomocou denníkov, alebo osobných kontrolných zoznamov.

Denníky a zápisníky

■ ■ **Denník:**

Písané osobné záznamy účastníka, zvyčajne denne

Denník (alebo zápisník) je písaný osobný záznam účastníka, zvyčajne denne. Denníky slúžia na zachytenie informácií o udalostiach každodenného života. Môžu sa použiť na skúmanie takých javov, ako sú sociálne siete, zdravie, choroba a s tým súvisiace správanie, strava a výživa, poľnohospodárska práca, študijné návyky, užívanie antikoncepcie či postupy pri výchove detí. Navyše na zachytenie činností záujmu v určitom časovom rámci môžu denníky obsahovať aj niektoré charakteristiky činností. Napríklad fajčiari zapojení do odvykacieho programu by mohli denníky použiť na zaznamenanie chvíle, kedy dostanú silné nutkanie fajčiť, kde boli a čo v tom čase robili. Ide o to, že ak poznáme návyky vzorce správania, môžu byť v súlade s nimi prijaté aj opatrenia. Ak je ukončenie prijímania stravy spúšťačom, môžu prelomiť vzorec/návyk tým, že rýchlo po jedle rýchlo odídu od stola.

Denníky sa používajú v širokom národnom meradle, ako aj v malých programoch (Stafford 2006). Sú užitočnými nástrojmi, ktorými sa dopĺňajú iné zdroje dát (tabuľka 8.17). Písanie denníka si všeobecne vyžaduje gramotnosť a ochotu obetovať čas. V niektorých prípadoch však denníky môžu použiť formát kontrolného zoznamu na zníženie potreby gramotnosti. Napríklad obrázkový denník sa používa na zber údajov o spotrebe a výdavkoch v domácnosti

Tabuľka 8.17 Pokyny na používanie denníkov či zápisníkov

Opatrenie	Podrobnosti
Osobne najímať ľudí	Podporiť účasť pomocou motivovaných osobných rozhovorov. Odvolávať sa na altruizmus, ústretivosť. Zabezpečiť diskretnosť. Dať motiváciu na dokončenie.
Poskytnúť brožúru každému účastníkovi	Z začať jasnými pokynmi, ako vyplniť denník. Uviesť príklad zápisu do denníka. Pridať krátky pamäťový ťahák. Vysvetliť všetky pojmy, ako napríklad <i>udalosť</i> , alebo <i>stretnutie</i> . Na poslednej strane sa spýtajte, či sa jednalo o atypické, alebo bežné časové obdobie a či sú nejaké pripomienky či nejasnosti. Pridajte kalendár s uvedením času zápisu.
Zvážiť lehotu na zber dát.	Ak je doba príliš dlhá, môže to byť pre účastníkov otravné, alebo únavné. Ak je doba príliš krátka, môže denník vynechať správanie, alebo udalosť.

Zdroj: Autori.

v Tanzánii a Gambii (Wiseman, Conteh, a Matovu 2005).

Aká je tá správna doba na použitie kontrolného zoznamu? Všeobecne platí, že treba najmenej jeden týždeň na získanie dostatočne veľkej vzorky správania, na druhej strane viac ako jeden mesiac je príliš dlhá doba. Potom sa vedenie denníka stáva zdĺhavé a klesá intenzita zapisovania.

Účastníci zvyčajne dostanú brožúry s jasným súborom pokynov, rovnako ako príklad vyplneného záznamu v denníku. Všetky nezvyčajné výrazy sú vysvetlené. Na poslednej stránke brožúry je otázka, či denník zabral bežné, alebo atypické časové obdobie. To tiež poskytuje účastníkovi príležitosť zdieľať pripomienky, ktoré sa v denných záznamoch neuvádzajú.

Osobný kontrolný zoznam

Osobný kontrolný zoznam je niečo medzi dotazníkom a denníkom. Účastníci majú zaznamenávať konkrétny súbor aktivít, alebo udalostí, ktoré sú uvedené v zozname, takže ich respondenti môžu ľahko odškrtnúť. Kontrolné zoznamy sa môžu dopĺňať denne, alebo týždenne, alebo vždy, keď sa vyskytne nejaká udalosť či aktivita.

Osobný kontrolný zoznam:

Zoznam konkrétnych činností, alebo udalostí, ktoré môžu respondenti odškrtnúť.

Kontrolný zoznam sa môže použiť napríklad na poznačenie časov užitia tablety proti malárii, alebo sledovanie počtu a dĺžky ciest k zdroju vody.

Osobné kontrolné zoznamy sa použili v štúdiu o pôrodných asistentkách v Indonézii (Abdallah 2002). Projekt bol založený na teórii, že poskytovateľky potrebujú po zaškolení na zmenu správania posilu. Cieľom bolo zlepšiť kvalitu poradenstva pôrodných asistentiek ohľadom plánovaného rodičovstva. Zúčastnené pôrodné asistentky absolvovali jedno sebahodnotenie za týždeň, ohľadom konkrétnych medziľudských komunikačných zručností, aby lepšie porozumeli svojim vlastným komunikačným vzorcom, analyzovali ich a prijali opatrenia na ich zlepšenie.

Je ľahšie vyplniť a analyzovať osobný kontrolný zoznam než denník. Vytvorenie kontrolného zoznamu si však vyžaduje, aby hodnotiteľ situáciu pochopil veľmi konkrétne.

Tabuľka 8.18 sumarizuje výhody a úskalia denníkov a osobných kontrolných zoznamov.

Nástroj 7: Odborný posudok

Niekedy je veľmi zmysluplné zapojiť odborníkov, ako zdroj informácií, alebo názoru. Ako v úlohe literárneho alebo filmového kritika. Ľudia využívajú svoje úsudky, aby mohli oznámiť svoje vlastné rozhodnutia, alebo voľby. Vládne pracovné skupiny sú formou odborného posudku.

Tabuľka 8.18 Výhody a úskalia denníkov a osobných kontrolných zoznamov

Výhody	Dokážu zachytiť dôkladné podrobné údaje ("bohaté údaje"), na ktoré by sa inak mohlo zabudnúť Dokážu zhromažďovať údaje o tom, ako ľudia využívajú svoj čas Dokážu zhromažďovať citlivé informácie Dokážu doplniť rozhovory, poskytnúť bohaté údaje
Úskalia	Vyžadujú určitú gramotnosť Môžu zmeniť správanie respondentov, pretože ľudia vedia, že ich niekto pozoruje Vyžadujú odhodlanie a cieľavedomosť, presné a dôkladné zaznamenávanie údajov zo strany účastníka; účastník, ktorý si nemusí presne pamätať správanie Zaznamenané údaje, môžu byť neúplné, prípadne účastník dlho čakal so zaznamenaním informácií a správne si ich nezapamätal ("zajtrajšie denníky") Čítanie rukopisu ľudí môže byť náročné Frázy v denníkoch môže byť ťažké pochopiť.

Odborný posudok sa dá získať od jedného odborníka, alebo od skupiny odborníkov. Panel odborníkov môže vykonať hodnotenie nemocnice v rámci akreditačného procesu. Táto skupina odborníkov navštívi nemocnicu, aby skúmala jej programy, zariadenia a personál. Jeden odborník (ako napr. školský inšpektor) môže navštíviť školy, aby vyhodnotil školu, jej spravovanie a učiteľov.

Odborný posudok môže využívať vopred stanovené odborné kritériá a postupy, alebo môže byť vykonaný vykonať ad hoc. Keď odborný posudok použije stanovené kritériá, ide zvyčajne o verejné normy a nástroje, ktoré zabezpečia, aby odborníci kládli otázky a hodnotili ich konzistentným spôsobom. Napríklad finančná agentúra môže chcieť vyhodnotiť kvalitu vzdelávacieho programu, pre ktorý boli zavedené učebné osnovy so stanovenými cieľmi, zámermi a výstupmi. Odborník, ktorý je zbehlý v osnovách, cieľoch, zámeroch a výsledkoch skúma vzdelávací program a zakladá hodnotenie na dokumentácii. Kontroly ad hoc sa vykonávajú podľa nepravidelného harmonogramu, v závislosti od okolností. Zvyčajne sa robia pre konkrétny účel. Takéto kontroly zvyčajne nemajú vopred stanovené štandardy, ktorými by sa mali odborníci riadiť. Práve odborníci určujú štandardy pre posudzovanie. Príkladom kontroly ad hoc je návšteva programového riaditeľa na stránke programu o spracovaní vody kvôli získaniu predstavy o tom, ako program pokračuje.

Výber odborníkov by mal prejsť primeraným osobnostným testom: myslieť by si rozumný človek, že tento odborník, alebo skupina odborníkov je dôveryhodná? Títo odborníci by mali odrážať rôznorodý súbor názorov, skúseností a rolí.

Je dôležité stanoviť kritériá pre výber odborníkov nielen na základe uznania ako odborníka, ale aj na základe nasledujúcich typov kritérií:

- odborné oblasti
- rôzne perspektívy
- rôzne politické názory
- rôzne technické odborné zameranie.

Odôvodnenie výberu všetkých odborníkov by malo byť uvedené v hodnotiacej správe. Medzinárodná rada pre bezpečnosť a rozvoj (2006) použila expertnú skupinu na preskúmanie účinnosti Medzinárodného úradu pre kontrolu narkotík. V tomto prípade bolo obzvlášť dôležité nielen mať uznávaných odborníkov, ale rovnako sa aj uistiť, že pochádzajú z rôznych častí sveta, najmä tých, ktoré majú veľké problémy s narkotikami. Kým nie je expertný panel považovaný za silný hodnotiaci prístup, za určitých okolností to môže byť najlepší prístup vzhľadom na časové a zdrojové obmedzenia. Využitie expertných panelov je vhodnejšie pri návrhu programu, alebo projektu, a etapách uprostred realizácie, než pri hodnotení dopadov. Panely sú užitočné najmä pri rýchlom hodnotení.

■ ■ **Odborný posudok:**
Stanovisko jedného odborníka či viacerých odborníkov

Tabuľka 8.19 Výhody a úskalia odborného posudku

Výhody	Rýchly, relatívne lacný
Úskalia	Slabý pre hodnotenie dopadov Môže byť založený prevažne na presvedčeniach Hodnota zhromaždených údajov závisí od toho, ako dôveryhodne je skupina vnímaná

Zdroj: Autori.

Tabuľka 8.19 zobrazuje výhody a úskalia odborného posudku.

Nástroj 8: Technika Delphi

■ ■ Technika Delphi:

Technika, ktorá získava informácie a posudky od účastníkov na uľahčenie riešenia problémov, plánovania a rozhodovania bez toho, aby došlo k osobnému stretnutiu účastníkov

Technika Delphi umožňuje odborníkom, ktorí žijú na rôznych miestach, zapojiť sa do dialógu a dosiahnuť zhodu prostredníctvom opakovacieho procesu. Odborníci dostávajú konkrétne otázky, ich odpovede sa odosielajú do centrálného zdroja, sumarizujú a vracajú späť k odborníkom. Odborníci sa potom k zhrnutiu vyjadria. Môžu namietat' voči jednotlivým uhlom pohľadu, alebo pridať nové perspektívy pomocou doplňujúcich informácií. Keďže sú názory anonymné, konflikt je vylúčený.

Technika Delphi získava informácie a posudky od účastníkov na uľahčenie riešenia problémov, plánovanie a rozhodovanie bez toho, aby došlo k osobnému stretnutiu účastníkov (Dunham 1996). Odborníci zdieľajú informácie poštou, faxom, alebo e-mailom. Táto metóda môže pomôcť skupinám dosiahnuť zhodu v otázkach, stratégiách a prioritách. Používa sa na predvídanie potenciálu cestovného ruchu v Južnej Afrike (Kaynak, Bloom a Leibold 1994), na dosiahnutie konsenzu v prioritách národných protidrogových politik v rozvojových krajinách (Rainhorn, Brudon-Jakobowicz a Reic 1994) a na stanovenie priorít pre vyhubenie schistosomiázy (slimačia horúčka) v Keni (Kirigia 1997).

Technika Delphi vyžaduje koordinátora, ktorý stanoví odborníkov ako účastníkov, zorganizuje požiadavky na informácie, zhrnie získané informácie a komunikuje s účastníkmi. Práca koordinátora môže zabrat' dost' času. Koordinácia techniky Delphi prostredníctvom emailu s 20 účastníkmi a tromi kolami dotazníkov môže trvať 30-40 hodín. Proces techniky Delphi zahŕňa nasledujúce kroky:

1. Stanovenie a prizvanie odborníkov k účasti. Stanovenie potrebných kritérií pre odborníkov, zvyčajne skupinu s rôznorodým odborným zameraním. Vyzvanie odborníkov, aby sa zapojili.
2. Určenie témy a získanie nápadov. Napríklad otázka: "Aké opatrenia by sa mohli prijať na zabezpečenie rýchlejších odpovedí na otázky pacientov medzi vyšetreniami?" Príprava a odoslanie prvého dotazníka, ktorý žiada každého účastníka zapojiť sa do individuálneho brainstormingu na získanie

čo najväčšieho počtu návrhov/nápadov na riešenie problému.

3. Dať účastníkom vyplniť prvý dotazník. Nápady sa nemusia úplne rozpracovať, v skutočnosti je výhodnejšie každú myšlienku vyjadriť jednou vetou, alebo súvetím, bez snahy hodnotiť a tieto myšlienky posudzovať. Účastníci potom vrátia zoznam koordinátorovi.
4. Vytvorenie a odoslanie druhého dotazníka. Koordinátor pripraví a odošle účastníkom druhý dotazník, ktorý obsahuje všetky myšlienky zaslané v odpovediach na prvý dotazník. (Iba koordinátor vie, ktorý expert prispel ktorými myšlienkami). Účastníkom je zabezpečený priestor na upresnenie každej myšlienky, pripomienky o silných a slabých stránkach jednotlivých návrhov a identifikáciu nových nápadov.
5. Pozbierajte odpovede z druhého dotazníka. Účastníci anonymne zaznamenajú svoje odpovede na druhý dotazník a vrátia ich koordinátorovi.
6. Vytvorenie a odoslanie tretieho dotazníka. Koordinátor vytvorí a odošle tretí dotazník, ktorý sumarizuje vstupy z predchádzajúceho kroku a žiada dodatočné vysvetlenia, určenie silných a slabých stránok, ako aj nové nápady.
7. Pokračujte v procese. Ak je to žiaduce, bude koordinátor proces opakovať, kým sa neobjavia nové myšlienky a neurčia všetky silné a slabé stránky a názory.
8. Urobte uznesenie. Uznesenie môže nastať jedným z dvoch spôsobov.
 - Ak sa okolo dominantných myšlienok, ktoré sa hodnotili, vytvorí zhoda, považuje sa úkon za ukončený. Konečným produktom je zoznam nápadov s ich silnými a slabými stránkami.
 - Ak nedôjde k zhode, vykoná koordinátor formálne posúdenie stanovísk skupiny o prednostiach nápadov. Existuje celý rad spôsobov, ako realizovať formálne hodnotenie. Jedným z nich je, že koordinátor vypracuje dotazník, ktorý uvádza všetky nápady a žiada účastníkov o vyhodnotenie každého z nich. Dala by sa použiť sedembodová stupnica, ktorá sa pohybuje od 0 (žiadenej potenciál na riešenie problematiky) po 7 (veľmi vysoký potenciál na riešenie problematiky). Ak sa použije tento prístup, odošlú účastníci bodovací formulár koordinátorovi, ktorý zostaví výsledky a zoradí myšlienky na základe hodnotení. Ďalším spôsobom je, že koordinátor zistí od každého člena päť najlepších nápadov, ktorým musia priradiť päť bodov na najslubnejšiemu nápadu, štyri body druhému najslubnejšiemu, a tak ďalej. Hlasy sa odovzdajú koordinátorovi, ktorý spočíta výsledky a vypracuje správu. V správe sa uvádza poradie myšlienok na základe celkového počtu získaných bodov a udáva počet ľudí, ktorí hlasovali za každú myšlienku (Dunham 1996).

Tabuľka 8.20 Výhody a úskalia zberu techniky Delphi

Výhody	Umožňuje účastníkom zostať v anonymite Nie je drahá Nie je tu spoločenský tlak, vplyv osobnosti a individuálna dominancia Prispieva k samostatnému mysleniu a postupnému formovaniu Umožňuje zdieľanie informácií a zdôvodnenie medzi účastníkmi
Úskalia	Nemusi byť reprezentatívna Má tendenciu eliminovať extrémne polohy a vynútiť si zlatú strednú cestu Vyžaduje zručnosť v písomnej komunikácii Vyžaduje čas a odhodlanie účastníkov

Zdroj: Michigan State University Extension 1994.

Tabuľka 8.20 zobrazuje výhody a úskalia techniky Delphi.

Nástroj 9: Ďalšie nástroje merania

Pri niektorých projektoch, alebo programoch sa hodnotitelia stretnú s ďalšími nástrojmi merania, ako sú elektronické, chemické a mechanické zariadenia. Nástroje ako papierové testy a testy zručnosti, alebo hodnotenia sa pri niektorých projektoch a programoch môžu použiť na zber dát. Nižšie sú uvedené príklady niektorých z ďalších nástrojov používaných pri zbere dát.

Veľa projektov a programov (najmä v zdravotníctve) si vyžaduje meranie fyziologických funkcií na určenie vplyvu zásahov. Váhy sa používajú na zber dát ohľadom hmotnosti predmetov. Výška, dĺžka a obvod končatín sa dajú zmerať pomocou páskových metrov, meracích palíc či iných zariadení. Stopky sa dajú použiť na určenie dĺžky času na dokončenie úlohy. V niektorých prípadoch sa používajú špecializované nástroje na zhromažďovanie ďalších fyziologických údajov o cholesterole, krvnom tlaku, hladine cukru v krvi, zložení tela, kapacite pľúc, dýchacích cestách, svalovej sile, pohyblivosti kĺbov a ďalších premenných.

Chemické testy studňovej vody a pôdy sa dajú použiť na určenie kvality vody, alebo pôdy. Ďalšie testy dokážu zmerať teplotu topenia, tlak pary a biokoncentračné faktory, ktoré určujú fyzikálne a chemické vlastnosti každej konkrétnej chemickej látky. Takéto testy pomôžu určiť environmentálne a zdravotné riziká (US EPA 2007). Pri používaní meracích prístrojov je dôležité skontrolovať kalibráciu prístrojov a vykonať prípadné opravy. Projekty a programy ohľadom výživy môžu využiť vyhodnotenie chemických, alebo

nutričných zložiek potravy. Talentové, alebo výkonnostné testy sa dajú použiť na posúdenie vedomostí a faktov. Bežne sa používajú na školeniach a vzdelávacích programoch, ale sú použiteľné aj v mnohých ďalších oblastiach.

V minulosti sa robilo množstvo testov pomocou papiera a ceruzky. Teraz sa môžu realizovať aj v elektronickej podobe či cez internet.

Pred výberom testu je dôležité pochopiť druh testu, ktorý najlepšie odmeria to, čo sa hodnotiteľ chce dozvedieť. Existujú štyri prístupy testovania:

- podľa normy
- podľa kritéria
- podľa cieľov
- podľa domény (Fitzpatrick, Sanders, a Worthen 2004).

Testy podľa normy sa používajú predovšetkým na porovnanie výsledkov študentov s ostatnými študentmi, ktorí robili rovnaký test. Testy podľa normy sa často používajú na posúdenie pokroku. Mnohé školské obvody používajú testovanie podľa normy na porovnanie svojich študentov so študentmi z iných škôl vo všeobecne uznávaných vedomostiach a zručnostiach. Slabinou testovania podľa normy je určenie "všeobecne uznávaných vedomostí a zručností." Odlišné kultúry, spoločnosti a prostredia môžu mať veľmi odlišné vyučovacie ciele (Fitzpatrick, Sanders a Worthen 2004).

Testy podľa kritérií sa používajú na meranie výkonu oproti nejakému absolútnemu kritériu. Krajina môže stanoviť kritériá, podľa ktorých bude posudzovať výkonnosť škôl alebo školských obvodov (nie jednotlivých študentov) a použiť ich na určenie spôsobu porovnávania škôl alebo obvodov. Kritériá sú často používajú na posúdenie učebného plánu alebo programu (Fitzpatrick, Sanders a Worthen 2004).

Testy podľa cieľov sú založené na cieľoch alebo výsledkoch, ktoré stanoví vzdelávací program. Položky testu sú založené na stanovených cieľoch, alebo výsledkoch. Testy podľa cieľov sa používajú na zabezpečenie formatívnej hodnotiacej spätnej väzby, ktoré pomôžu učiteľom, alebo školiteľom skúmať oblasti, ktoré spĺňajú ciele alebo výsledky a tie, ktoré môžu potrebovať zlepšenie (Fitzpatrick, Sanders a Worthen 2004).

Testy podľa domény sa spájajú s obsahom meranej domény, ako napríklad vedomosti z histórie, alebo matematiky. Takéto testy sú dosť drahé, ale dokážu ponúknuť cenné informácie ako napríklad "Koľko naši študenti vedia o svetovej geografii?" alebo "Koľko toho naši študenti vedia o rodovej otázke?" (Fitzpatrick, Sanders a Worthen 2004).

Testy podľa normy a kritéria poskytujú normy pre posudzovanie výkonu. Testy podľa cieľov a domény neposkytujú normy. Poskytujú opisné údaje o výkone študentov bez posudzovania študentov či jednotlivých škôl (Fitzpatrick, Sanders a Worthen 2004).

Mnohé štandardizované testy sú k dispozícii na internete (viď odkazy na

konci tejto kapitoly). Môžu pomôcť zhodnotiť osobnosť, profesijný záujem, talent, úspech, vývoj, inteligenciu, čítanie a študijné zručnosti.

Niektoré zainteresované strany môžu chcieť vedieť viac o opatrení než o bodovaní účastníkov na vedomostných testoch. Miera zručnosti sa dá hodnotiť pomocou simulačných zariadení, vypracovania portfólia, ústnej prezentácie a diskusie. Je dôležité, aby sa potrebné zručnosti zhodovali s testom, ktorý najlepšie ukáže požadovaný výkon.

Testy zručností môžu byť užitočné pri vyhodnocovaní opatrenia, ktoré sa snaží zaviesť nové zručnosti (hygienické postupy pre matky, poľnohospodárske postupy pre poľnohospodárov, postupy vedenia záznamov pre štátnych zamestnancov). Hodnotenia rozvoja sa často snažia posúdiť, či sa použil nový postup, ale nemusia posúdiť, či sa použil obratne. Odborníci, ktorí sú vyškolení na sledovanie výkonov sa môžu použiť na sledovanie a hodnotenie zručností. Kritériá sa stanovia a predmety sa ohodnotia v tom, ako dobre spĺňajú kritériá. Fotografia, alebo videozáznam sa dajú použiť na zdokumentovanie výkonu.

Zhrnutie

Neexistuje jediný najlepší spôsob zberu dát. To, ktorá z mnohých metód opísaných v tejto kapitole by sa mala použiť, závisí od potrieb hodnotenia a konkrétnych otázok.

Hodnotenia by mali používať viac ako jednu techniku zberu údajov. Rozhodnutia o tom, ktoré metódy zberu dát použiť, by mali byť založené na tom,

- čo sa hodnotiteľ potrebuje dozvedieť
- kde sú údaje
- aké zdroje a čas sú k dispozícii
- aké zložité sú údaje, ktoré sa majú zbierať
- frekvencia zberu údajov

Príloha 2

Zostavenie návrhu stredoškolského
odborného vzdelávacieho programu

Zostavenie návrhu stredoškolského odborného vzdelávacieho programu, strana 1

Hlavná téma hodnotenia: Mal by sa tento program znova schváliť?

Všeobecný dizajn: Kvázi experimentálne hodnotenie dopadov

Otázky	Podotázky	Typ (pod)		Cieľ alebo norma (ak je	Počiatočné
		otázky	Meranie alebo ukazovateľ	normatívny)	údaje?
1. Aké služby program poskytol a komu?	1.A.1. V akej odbornej zručnosti sa účastníci školili?	Deskriptívna	Oblasti odborných zručností, ktoré program stážistom ponúkol na certifikáciu	neuvedené	neuvedené
	1.A.2. Líšila sa účasť v závislosti od témy/oblasti školenia?	Deskriptívna	Rovnako ako vyššie podľa počtu účastníkov každý rok	neuvedené	Áno
	1.B.1. Aké podporné služby ešte program ponúkal?	Deskriptívna	Podporné služby (napr. gramotnosť, poradenstvo), ponúkané v rámci programu	neuvedené	neuvedené
	1.B.2. Aký podiel účastníkov dostal tieto podporné služby?	Deskriptívna	Počet a percento stážistov, ktorí dostali všetky typy podpory	neuvedené	neuvedené
	1.C. Aké boli najobľúbenejšie oblasti certifikácie, ktoré si stážisti vybrali v rámci programu odbornej prípravy?	Deskriptívna	Počet účastníkov podľa certifikovaných oblastí	neuvedené	neuvedené
	1.D. Do akej miery poskytol program certifikáciu v oblastiach, ktoré predpokladajú vysoký dopyt na najbližších 5-10 rokov?	Deskriptívna	Zoznam odborných oblastí, ktoré sa predpokladajú ako oblasti s vysokým dopytom v priebehu najbližších 5-10 rokov	neuvedené	neuvedené
2. Do akej miery bola v poskytovaných službách rešpektovaná rodová rovnosť?	2.A.1. Zúčastnil sa programu rovnaký počet mužov a žien?	Normatívna	Počet a pomer mužov/žien absolvujúcich odborné vzdelávanie	Dokumenty schvaľujúce program uvádzajú cieľ účasti žien 50%	neuvedené

2.A.2 Súvisia ponúkané
podporné služby s rodovou
otázkou?

Normatívna

Podiel (podľa pohlavia)
tých, ktorí dostávajú všetky
ponúkané podporné služby

Dokumenty schvaľujúce
program uvádzajú ako
cieľ rodovú rovnosť

neuvedené

Dizajn	Zdroj údajov	Vzorka	Nástroj na zber údajov	Analýza údajov	Komentáre
1.A.1. Jednorazový	Programové záznamy (MIS) Programový riaditeľ	Ročne, za posledných 5 rokov	Formulár 1 Programoví vedúci Návod na rozhovor	Frekvenčný výpočet Obsahová analýza	Zdroje údajov by mali zodpovedať; Všimnite si prípadné rozdiely a vysvetlite to
1.A.2. Časové rady	Rovnako ako vyššie	Rovnako ako vyššie	Rovnako ako vyššie	Rovnako ako vyššie podľa roku	Tu by sa hodila grafika
1.B.1. Jednorazový	Programové záznamy (MIS)	Sčítanie ľudu za posledných	Formulár 2 vyhľadávania 2		Skontrolovať duplicity, ako je M. Smite a Marv Smithová
1.B.2. Rovnako ako vyššie	Rovnako ako vyššie	Rovnako ako vyššie	Rovnako ako vyššie	Frekvenčný výpočet	Všimnite si, že účastníci môžu získať viac ako jednu podpornú službu
1.C. Jednorazový	Programové záznamy (MIS)	Sčítanie ľudu za posledných 5 rokov	Formulár 2	Frekvenčný výpočet	Názorný
1.D. Časové rady	Výročné správy Ministerstva práce o krátkodobých, strednodobých a dlhodobých prognózach	Správy za každý za posledných 5 rokov	Formulár 3	Analýza trendov a prognóza pre jednotlivé ponúkané certifikované oblasti za posledných 5 rokov	Všimnite si zmeny v trendoch a programovú odozvu na nich Všimnite si, či existovali oblasti potenciálneho rastu, v ktorých program neponúkal odbornú prípravu
2.A.1. Časové rady	Programové záznamy (MIS)	Ročne, za posledných 5 rokov	Formulár 1 so záznamom vyhľadávania	Frekvencia sa počíta podľa pohlavia; zobrazená ako čiarový graf, aby bol trend za posledných 5 rokov jasný. Porovnanie s normou	Zobrazíť normu hrubou čiernou čiarou cez čiarový graf, aby sa dala ľahko vidieť.
2.A.2. Rovnako ako vyššie	Rovnako ako vyššie	Rovnako ako vyššie	Rovnako ako vyššie	Rovnako ako vyššie	Všimnite si, či nastali časom zmeny

Matica, pokračovanie strany 2

Otázky	Podotázky	Typ (pod)otázky	Meranie alebo ukazovateľ	Cieľ alebo norma (ak je normatívna)	Východiskové údaje?
3. Bol program efektívny?	3.A. Do akej miery boli ročné ciele zamestnávania splnené alebo prekročené?	Normatívna	Podiel zamestnaných za rok	Áno. 80% tých, ktorí program absolvovali	neuveďené
	3.B. Do akej miery boli ročné priemerné mzdové tarify splnené alebo prekročené?	Normatívna	Mzdové tarify za každý rok	Áno. 2 doláre na hodinu za roky 1-3 a 3 doláre na hodinu za roky 4 a 5	neuveďené
	3.C. Do akej miery boli účastníci prijatí do zamestnania, ktoré zodpovedá ich certifikačnej oblasti?	Deskriptívna	Certifikovaná oblasť stážistu a oblasť zamestnania	Len implicitná norma považovaná za opisnú otázku	neuveďené
	3.D. Aké bolo percento absolventov programu?	Normatívny	Počet účastníkov, ktorý sa do programu každý rok zapíše a počet, ktorý ho každoročne absolvuje	Programové dokumenty uvádzajú, že by to nemalo byť viac ako 10%	neuveďené
4. Bol program úsporný?	4.A. Boli programové náklady na jedného účastníka primerané vo vzťahu k podobným	Deskriptívna	Náklady na jedného stážistu v porovnaní s inými podobnými vzdelávacími programami	Len implicitná norma považovaná za opisnú otázku	neuveďené
5. Do akej miery bola fluktuácia inštruktorov problémom?	5.A. Aká bola miera fluktuácie inštruktorov?	Deskriptívna	Miera fluktuácie ročne a na inštruktora	Nestanovený. Implicitnou normou je, že by mal byť nízky	neuveďené
	5.B. Ako dlho ostávajú pozície inštruktora voľné?	Deskriptívna	Priemerná dĺžka voľných pracovných miest a rozsah	Nenastavený. Implicitnou normou je, že by mal byť	neuveďené
	5.C. Bola nájsená rovnocenná náhrada za inštruktorov?	Deskriptívna	Roky učiteľskej praxe Roky práce v oblasti certifikácie	Nenastavený. Implicitnou normou je, že by mali byť porovnateľní	neuveďené

Matica, pokračovanie strany 2

Prístup	Zdroje dát	Vzorka	Nástrojov na zber údajov	Analýza údajov	Komentáre
3.A. Časové rady	Záznamy účastníkov za posledných 5 rokov (MIS)	Všetci umiestnení za jednotlivé roky	Formulár 4	Porovnanie s normou každý rok a kumulatívne počas 5 rokov.	Je potrebné overiť údaje v záznamoch potvrdením umiestnení a nástupného platu u zamestnávateľov na vzorke účastníkov školenia.
Jednorazový	Záznamy účastníkov za posledný rok (MIS) Záznamy zamestnávateľa/ov	Náhodná vzorka	Návod na pohovor u zamestnávateľa Formulár 1	Zhoda informácií MIS s informáciami zamestnávateľa	Spomenúť si bude pravdepodobne problém za posledné dva roky
3.B. Časové rady	Záznamy účastníkov za posledných 5 rokov Záznamy účastníkov za posledné dva roky (MIS) Záznamy zamestnávateľa/zamestnávateľov	Počet všetkých umiestnených za jednotlivý rok Náhodná vzorka	Formulár 4 Návod na pohovor u zamestnávateľa Formulár 1 záznamov zamestnávateľa	Porovnanie s normou každý rok a kumulatívne počas 5 rokov. Zhoda informácií MIS s informáciami zamestnávateľa	Je potrebné overiť údaje v záznamoch potvrdením umiestnení a nástupnej sadzby u zamestnávateľov na vzorke študentov. Odvolanie bude pravdepodobne problém za posledné dva roky.
3.C. Jednorazový	Záznamy účastníkov za posledné dva roky s uvedením oblasti certifikácie (MIS) Prijímanie študentov zo strany zamestnávateľov za posledné 2 roky	Počet všetkých umiestnených Náhodná vzorka	Formulár 4 Návod na pohovor u zamestnávateľa Formulár 1	počet zhôd za rok a kumulatívne	
3.D. Časové rady	Záznamy stážistu podľa roka za posledných 5 rokov (MIS)	Sčítanie	Formulár 4	Porovnanie s normou každý rok a kumulatívne	
4. Jednorazový	Programový finančný riaditeľ Programové účtovné závierky Existujúce hodnotenia podobného školiaceho	Sčítanie - účtovná závierka za celých 5 rokov	Rozhovory Prehľad literatúry	Náklady na účastníka Náklady na umiestneného Obsahová analýza	Snaha môcť porovnať náklady na umiestneného študenta s tými, ktorí sú z podobných školiacich programov.
5.A. Časové rady	Záznamy o programových pracovných miestach	Celých 5 rokov	Formulár 5 so záznamom vyhľadávania	počet podľa roka, rozsah a priemer	

5.B. Časové rady	Programové finančné výkazy	Celých 5 rokov	Formulár 5	počet, rozsah a priemer
5.C. Časové rady	Záznamy o programových pracovných miestach - c.v.s.	Celých 5 rokov	Formulár 6	Porovnanie životopisov pracovníkov, počas 5 rokov

Návrh, pokračovanie strany 3

Otázky	Podotázky	Typ (pod otázky)	Meranie alebo ukazovateľ	Cieľ alebo norma (ak je normatívna)	Východiskové údaje?
6. Do akej miery bolo obavou neukončenie školenia študentami?	6.A. Aké boli počty a percentuálne zastúpenie mužov a žien, ktorí každý rok neukončili program?	Deskriptívna podľa pohlavia	Počet a pomer mužov/žien, ktorí každý rok vstúpili do programu a podiel tých, ktorí neukončili za rok.	Podklady uvádzajú ako prijateľných 10%; Mal by to byť rovnaký pomer pre každé pohlavie	neuvedené
	6.B. Aké oblasti certifikácie neukončili?	Deskriptívna	Vyššie podľa oblasti certifikácie.	neuvedené	neuvedené
	6.C. Aké boli bežné dôvody neukončenia programu?	Deskriptívna	Najčastejšie dôvody neukončenia.	neuvedené	neuvedené
	6.D. Aké mali predstavitelia programu obavy z jeho neukončenia?	Deskriptívna	Podiel tých, ktorí neukončia Názor, či ide o problém Prijaté opatrenia	nekonkretizované	neuvedené
7. O koľko viac zarobia tí účastníci ktorí si našli prácu, v porovnaní s tým keby neabsolvovali vzdelávací program?	7.A. Aké je udržanie zamestnania, zvýšenie mzdy, kariérny postup a odstúpné umiestnených účastníkov v porovnaní s inými, ktorí majú podobné vlastnosti, ktorí neukončili vzdelávací program?	Kauzálna	Udržanie miesta umiestneného účastníka, nástupný plat, zvýšenia miezd, kariérny postup a odstúpné počas dvoch rokov v porovnaní s (i) tými, ktorí sú zamestnaní vo firmách na podobných pozíciách za porovnateľné obdobie; (ii) zárobok pred programom; (iii) zárobok tých, ktorí neukončili program.	nekonkretizované	Áno, o mzdách
	7.B. Aké sú názory zamestnávateľov na výkon pracovníkov v porovnaní s ostatnými (s podobnými charakteristikami), ktorí neabsolvovali vzdelávací program?	Kauzálna	(i) Pravdepodobnosť prijímania účastníkov školenia, ktorí chýbali v programe a (ii) prijímania viacej absolventov programu; (iii) názory na pracovný výkon v porovnaní s ostatnými.	nekonkretizované.	Nástupné platy; prípadne plat pred školením

Prístup	Zdroje dát	Vzorka	Nástrojov na zber údajov	Analýza údajov	Komentáre
6.A. Časové rady	Záznamy účastníka za posledných 5 rokov	Sčítanie za rok	Formulár 4	Početné rozloženie výpadkov za rok; percentuálny výpadok za rok podľa pohlavia, a súčty	
6.B. Časové rady	Záznamy účastníka za posledných 5 rokov	Sčítanie za rok	Formulár 4	Křížové tabuľkové zostavenie oblastí certifikácie podľa početnosti programového výpadku ročne a kumulatívne	Možno urobiť test signifikantnosti – Chi kvadrát
6.C. Jednorazový	Záznamy o účastníkoch za posledné dva roky Vedúci vzdelávacieho programu	Sčítanie programových výpadkov počas dvoch rokov Vyšší vedúci	Prieskum u bývalých účastníkov Programoví vedúci Návod na rozhovor	Početné rozmiestnenie dôvodov predčasného ukončenia programu z (i) pohľadu účastníkov a (ii) z pohľadu vedúcich vzdelávacieho programu	Triangulovať
6.D. Jednorazový	Záznamy o účastníkoch za posledné dva roky Vedúci vzdelávacieho programu	Sčítanie programových výpadkov počas dvoch rokov	Programoví vedúci Návod na rozhovor	Obsahová analýza a počet	
7.A. Kvázi experimentálny prístup Neekvivalentné skupiny	Záznamy zamestnávateľa/ov Predbežné ukončenie programu	Sčítanie za predchádzajúce dva roky	Návod na pohovor u zamestnávateľa/ov Formulár zamestnávateľa 1 Prieskum bývalých účastníkov	Obsahová analýza/výskyt	Pri spustení programu sa nevytvorila žiadna skupina na porovnanie; náhradníci
7.B. Jednorazový	Záznamy zamestnávateľa/ov	Sčítanie za predchádzajúce dva roky	Návod na pohovor u zamestnávateľa Formulár zamestnávateľa 1	Obsahová analýza/výskyt	Všimnite si obmedzenia návrhu C&E; sú dôverné, žiadny prístup

Návrh, pokračovanie strany 3

Zdroj: Autori